

عرفان

مجله تحقیقی، ادبی، تربیتی و اجتماعی

سال نود و ششم دور دوم ماه حوت، شماره مسلسل ۵۸۶، سال ۱۳۹۶ هجری شمسی

- کرامت انسانی در پرتو...
- گلو ژوند
- اهمیت استفاده از روش های...

عرفان

د پوهنې وزارت

مجله تحقیقی، ادبی، تربیتی و اجتماعی

حوت ۱۳۹۶ هجری شمسی

د ښوونځي له کتابونو سره د نورو معلوماتي کتابونو لوستل هم د زده کوونکو د ذهن په وده کې پراخه اغیزه لري

د پوهنې وزارت
د عامه اړیکو او پوهاوي ریاست
کابل - افغانستان

Erfan

Research, Cultural & Social Magazine

February - March 2018

معارف متوازن کوشش و زحمات شبانه روزی خانواده ها و مربیون را می طلبد

Directorate of Publication & Information
Ministry of Education
Islamic Republic of Afghanistan

E-mail: magazineerfan@gmail.com

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مسوول مدير

محمد ابراهيم ستانکزی
مهتمم: صادق سپين غر

مسلكي غړی

عبدالواسع سعادت

انځور

محمد ادريس نوري

کمپوز چارې

احمد شعیب ورسجی

ډیزاین

بريالی رحمانزی

د دفتر شمیره

۰۷۲۹۸۱۹۰۳۵

کتنپلاوي

پوهنیار محمد کبير حقمل
معراج زماني

استاد گل رحمان رحمان

سر محقق محمد آصف گلزاد
د سرمؤلف مرستیال عنایت الله عادل

محمد اکرم وفادار

عبدالصبور غفراني

محمد نسیم عیاذ

د دې گڼې مطلبونه لیکوال مخ

سر مقاله.....	۱.....
میتود تدریس فعال و نقش...	۳.....
طبیعی منابع	۹.....
چگونه در مطالعه تمرکز...	۲۳.....
د مسلکي بنوونکو کمښت...	۲۸.....
د روغگوۍ در کودکان...	۳۳.....
گډ ژوند	۴۰.....
کرامت انسانی در پرتو...	۵۲.....
معاملات	۶۴.....
تبعض والدین بین فرزندان شان	۷۰.....
اړونه (کیسی)	۸۰.....
اهمیت استفاده از روش های...	۸۲.....
بایزید روښان	۹۳.....
امیر حبیب الله	۹۹.....

د عرفان مجله د مطالبو په اړه پټ کي خپلواکه ده، راغلي ليکنې له عرفان سره پاتې کېږي.
د عرفان مجله د ليکوال د ليکنې ننگه نه کوي، هر ليکوال ته ښايي،
چې د خپلې ليکنې ننگه په خپله وکړي

د پوهنې وزارت

خپرنيزه، ادبي، ښوونيزه، روزنيزه او ټولنيزه مجله

کب ۱۳۹۲ هجري لمريز کال

ښځه په اسلامي تهذيب کې لوړ مقام لري

هر بريالي او کامياب سړي تر شا د يوې لايقې ښځې لاس وي.

د اسلام په سپېڅلي دين کې د دنيا تر هر دين او آيين څخه زيات ښځې ته د درناوي په سترگه کتل کيږي او هغې ته د مور مقام قايل دی او د مور مقام هغه مقام دی چې د دنيا ټول اديان او فرهنگونه هغې ته په بېلا بېلو اشکالو او ډولونو د تعظيم او تکریم سرټيټوي او درناوی يې کوي.

په محمدي شريعت کې مور د هغې مجسمې پرښتې نوم دی، چې جنت يې تر قدمونو لاندې دی، د اسلام ستر پيغمبر حضرت محمد مصطفیٰ (ص) فرمايي: چې جنت د مور

د مارچ ۸ مه چې د حوت د مياشتې له ۱۸ مې نېټې سره سمون لري، د ښځو له نړيوالې ورځې سره برابر ده، دغه ورځ د نړۍ په ټولو هيوادونو کې د غونډو، محفلونو او ښځو ته د ډاليو په ورکولو سره په شانداره مراسمو لمانځل کيږي، زموږ په گران هيواد افغانستان کې هم ياده ورځ، ښځې ته چې هغه يوه مور، خور، ترور او د انساني ژوند د دروند پټې د پورته کولو او دژوندانه د خورو او ترخو ورځو ملگرې او د خپل خاوند د زړه ځواک او انرژي ده. د محفلونو په جوړولو او ډاليو ورکولو لمانځل کيږي. وايي چې د

ولور، دوه طرفه جهيز، نوروزي، براتي، شيريني خوري، شرين کاسه، جبري نکاح، په بدو کې د نجونو ورکول، د نا بالغه نجونو ودول، په پرديو لورگانو ډزې کول او نور ټول بدرنگه کردار د اسلام په سپېڅلي او مبارک دين کې اساس او بنسټ نلري او دافغانستان د اسلامي نظام په قوانينو کې هم چې د اسلام د مقدس دين په اساساتو ولاړ دی ځای نه لري، حتی زيات موارد يې جرم گڼل کيږي.

اسلامي سپېڅلی فرهنگ د انساني ټولنې د ټولو وگړو په تېره زموږ د درنو مسلمانو خويندو او ميندو لپاره هغه خوندي او د امن کور دی، چې هېڅ ناولي لاسونه نشي ور رسېدلای.

نو؛ درنو ښوونکو او استادانو ته په کار ده چې د هيواد راتلونکی نسل په تېره نجونې د اسلام د مقدس دين د لارښوونو او هداياتو سره سم په اسلامي تهذيب ښکلې او ښايسته کړي؛ څو زموږ خويندې او ميندې د اسلامي او افغاني لوړ تهذيب په خپولو زموږ د هيواد او ټولنې د غرور هسکه شمله شي او انساني ټولنې لپاره د عزت، وقار او وياړ بېلگه او نمونه و اوسي.

تر قدمونو لاندې دی، دغه راز د مور او پلار او والدينو په هکله قرآنکريم ځانگړی لارښوونې لري او فرمايي: ژباړه: د مور او پلار په وړاندې د اُف قدرې څه مه وايي او تل له هغو سره په مهرباني او نرمي خبرې وکړئ. د اسلام ستر پيغمبر يو بل ځای کې هدايت کوي، چې تاسې له خپلو ښځو سره نېک چال چلن وکړئ، هغوی ته د ښه خوراک، لباس او ښه ژوند امکانات برابر کړئ.

نو؛ زموږ خويندو او ميندو ته په کار ده چې د اسلامي فرهنگ په خپولو سره خپل وقار، حيثيت، عزت چې د هرې افغان مېرمنې له شان، شوکت او مقام سره زيب لري وساتي او د سپېڅلتوب د ښکلاوو له لارې د انساني فطرت غوښتنو ته په مثبت ځواب ويلو سره انساني زړونو ته لاره پرانيزي او د مينې او محبت هغه ډالۍ چې د اندازه کولو وړ ندي تر لاسه کړي.

د ښځو په هکله د اسلام د سپېڅلي دين احکام او هدايت دومره غوره او پر ځای دي، چې د دنيا له هېڅ دين او فرهنگ سره نشي پرتله کيدای نو؛ د يو عزتمند ژوند د درلودلو لپاره ټول انسانان په تېره مسلمانان مکلف دي، چې هغو ته پام وساتي او رعايت يې کړي.

میتود تدریس فعال و نقش آن در پروژه یادگیری شاگردان

بخش دوم:

نظریات و شیوه هایی تدریس و مهارتهای مطالعه و یادگیری که از دانشمندان راجع به یاددهی- یادگیری شاگرد محور به دست آمده اند قرار ذیل است:

۱- یادگیری اجتماعی: دانشمندان معتقد اند که شاگردان از طریق تعامل با بزرگسالان و همسالان و همصنفان ماهرتر به صورت بهتر یاد می گیرند. در رابطه با طرحهای تحقیقاتی مشارکتی، شاگردان را در معرض پروژه های تفکر همسالان شان قرار می دهند، این روش نه تنها به همه شاگردان امکان می دهد که از یادگیری خود شان نتیجه بگیرند بلکه پروژه تفکر سایر شاگردان را در اختیار همه قرار میدهد. دانشمندان متوجه شدند که حل کننده های موفق مسئله، هنگام حل کردن مسایل دشوار درسی، با خود شان حرف می زنند. شاگردان در گروههای مشارکتی می توانند این گفتار درونی را با صدای بلند بشنوند و یاد بگیرند که حل کننده های موفق مسئله چطور در جریان این کار فکر می کنند.

۲- یادگیری منطقه مجاور رشد: به این معنا است که شاگردان مفاهیمی را بهتر یاد میگیرند که یک وسیله برای یادگیری در منطقه مجاور رشد آنها قرار داشته باشد.

زمانی که شاگردان به انجام وظایف درسی می پردازند و نمی توانند آنها را به تنهایی انجام دهند ولی با کمک همسالان یا بزرگسالان قادر به انجام آن هستند، زیرا در منطقه مجاور رشد شان قرار دارند. به طور مثال، اگر شاگردی نتواند نتایج یکی از عملیه های جمع، تفریق، ضرب و تقسیم و یا سایر مطالب مضامین درسی را به دست آورد ولی بتواند با کمک معلم آن را به دست آورد، در این صورت انجام دادن این عملیه احتمالاً در منطقه مجاور رشد قرار دارد. وقتی که شاگردان در صنف با هم می آموزند، هر شاگرد به احتمال قوی یک همسال برتر از لحاظ یادگیری دارد و وظایف درسی را که انجام می دهد در سطح تفکر بالاتری قرار دارد، یعنی دقیقاً در منطقه مجاور رشد آن شاگرد است.

۳ - یادگیری با واسطه: تعبیرهای جاری از دیدگاههای دانشمندان بر این عقیده تأکید دارد که باید از طرف معلم به شاگردان وظایف درسی پیچیده، دشوار و واقع بینانه داده شود و بعد به آنها کمک کند تا این وظایف درسی را انجام دهند. در این نوعی یادگیری برای حمایت کردن از به کارگیری طرحهای حمایتی در رشته های مختلف درسی استفاده میشود.

۴ - یادگیری مشارکتی: راهیافت ساختن گرا constructivism (سازه نگر) در تدریس، بر پایه این نظریه که اگر شاگردان در باره مسایل باهم صحبت کنند خوتر می توانند مفاهیم دشوار را بفهمند، معمولاً از یادگیری مشارکتی استفاده بیشتر میکنند. تأکید بر ماهیت اجتماعی یادگیری و استفاده از گروههای همسال برای الگو قرار دادن روشهای مناسب فکر کردن و به چالش طلبیدن برداشتهای غلط یکدیگر، عناصر مهم نظریات و تحقیقات تغییر شناختی بر مبنای نظریه ساختن گرا (تغییر شناختی فقط زمانی صورت می گیرد که یادگیری های درس قبلی در برابر مطالب و معلومات درس جدید، دستخوش پروسه عدم تعادل شوند) که این نظریات بر اساس دیدگاههای پیازه، ویگوتسکی، روانشناسان گشتالت، آلپرت بندورا، جولیان راتر، بارلت (Bartlett ۱۹۳۲)، برونر و نیز فلسفه تربیتی جان دیوی و... استوار هستند. (۶: ۱۶۰)

علاوه بر یادگیری هایی که توضیح شد، شیوه ها و مهارتهای یادگیری دیگری نیز وجود دارند مانند:

یادگیری اکتشافی discovery method - اکتشاف در لغت به معنای برهنه ساختن، کشف کردن و آشکار ساختن را می گویند. در اصطلاح علوم تربیتی اکتشاف پروسه است که شاگرد به طور مستقل و با راهنمایی یا بدون راهنمایی معلم، مسایل درسی خود را حل کند. خصوصیات عمده روش اکتشافی، درجه و میزان راهنمایی شده شاگرد (به وسیله معلم) برای اکتشاف است که این خصوصیات به عواملی مانند استعداد، دانش،

مهارت شاگرد و درجه دشواری مسئله بستگی دارد که معلم باید از قبل در این موارد آگاهی و آمادگی داشته باشد.

یادگیری خودگردان- شاگردان خودگردان کسانی هستند که از شیوه ها و مهارت های شناختی (مهارت های مطالعه و یادگیری) و فراشناختی (کنترول و آگاه بودن از چگونگی یادگیری خویش) نتیجه بخش یادگیری و چگونگی و زمان استفاده از آنها آگاهی دارند. بطور مثال، آنها می دانند که چطور مسایل دشوار را به مراحل ساده تر تجزیه یا راه حل های دیگر را امتحان کنند، آنها می دانند که چطور و در کدام موقع نگاه اجمالی بیاندازند و در کدام موقع برای درک عمیق تر، مطالعه کنند، در این صورت آنها شاگردان فعال هستند و برای یادگیری انگیزه مستمردارند.

یادگیری پشتیبانی- پشتیبانی یعنی دادن ساختار یادگیری بیشتر در ابتدای درس به شاگردان و به تدریج سپردن مسئولیت به آنها تا خودشان دست به کار شوند. بطور مثال، می توان به شاگردان یاد داد تا خودشان در باره مطالبی که می خوانند سوالات را در مورد همان مطلب مطرح کنند. در آغاز معلم می تواند سوالاتی را پیشنهاد کند، انواع سوالات را که ممکن است شاگردان بپرسند مثال قرار دهد، اما شاگردان بعداً مسئولیت سوال مطرح کردن را خودشان بعهده بگیرند، و یا چطور مفاهیم دشوار و پیچیده یک متن کتاب درسی را به پاراگراف های کوچک تقسیم و تنظیم نمایند و... که مبتنی بر پروسه تدریس و یادگیری شاگرد محور استوار هستند.

در سال ۱۹۹۲، عده از روان شناسان تربیتی انجمن روان شناسی آمریکا (APA) سندی راتحت عنوان «اصول روان شناختی شاگرد محور، به مثابه رهنمود برای اصلاح مکاتب منتشر کرد. بعد از پروسه اصلاحات در سال ۱۹۹۷، نظر عمومی را در باره اصول یادگیری و انگیزش در بین روان شناسان تربیتی به شکل برجسته ارایه می دهد که عمدتاً در چوکات نظریه سازه نگر (ساختن گرا یا سازندگی) عمل یاکار می کنند. این چارده اصل انجمن روان شناسی آمریکا که طرح و تدوین شده به شرح ذیل ارایه می شود:

- ۱- اصل ماهیت پروسه یادگیری: یادگیری مطالب دشوار درسی زمانی بسیار نتیجه بخش می باشد که پروسه اندیشمندانه ساختن از معلومات و تجربه باشد.
- ۲- اصل اهداف پروسه یادگیری: شاگرد موفق، به مرور زمان و با کمک و راهنمایی معلم، همصنفیان، والدین و... می تواند دانش معنی دار و منسجمی را به وجود آورد.
- ۳- اصل ساختن دانش: شاگرد موفق می تواند معلومات جدید را به شیوه های معنی دار به دانش موجود ربط دهد.

- ۴- اصل تفکر راهبردی: شاگرد موفق می تواند راهبرد های تفکر و استدلال را به وجود آورد و از آنها برای رسیدن به اهداف یادگیری استفاده کند.
 - ۵- اصل یادگرفتن در باره یادگیری: راهبردهای سطح بالا برای انتخاب کردن، کنترل و نظارت کردن عملیات ذهنی، تفکر خلاق و نقادانه را تسهیل می کند.
 - ۶- اصل موقعیت یادگیری: یادگیری تحت تأثیر عوامل خانوادگی، محیطی، از جمله فرهنگ، تکنولوژی و روشهای تدریس و یادگیری قرار دارد، به این مفهوم که اصل موقعیت یادگیری عبارت از موقعیتهای عینی و عملی زندگی است.
 - ۷- اصل تأثیرات انگیزشی و هیجانی بر یادگیری: از اینکه چه چیزی باید یادگرفته شود، تحت پوشش تأثیر انگیزه شاگرد می باشد. انگیزه یادگرفتن به نوبه خود تحت حمایت تأثیرات حالت های هیجانی، اعتقادات، تمایلات، اهداف و عادات های فکر کردن قرار دارد.
 - ۸- اصل انگیزه درونی برای یادگرفتن: انگیزه درونی به وسیله مطالب و موضوعاتی تحریک می شود که از نظر دشواری در سطح بهتر باشند، با تمایلات شخصی ارتباط داشته باشند و زمینه های مهارتهای انتخاب شناختی و فرا شناختی (مهارتهای مطالعه، یادگیری و کنترل داشتن بالای چگونگی یادگیری خود) را فراهم کند.
 - ۹- تأثیر انگیزه بر تلاش: یادگیری دروس و مهارتهای پیچیده درسی، مستلزم تلاش گسترده و تمرینات هدایت شده است. بدون انگیزه، شاگرد برای یادگرفتن، بعید است که اعمال فشار و تمایلی به تلاش کردن را داشته باشد.
 - ۱۰- اصل تأثیر رشد بر یادگیری: یادگیری زمانی بسیار مؤثر واقع می شود که تغییرات رشد در زمینه های بدنی، عقلانی، هیجانی و اجتماعی در نظر گرفته شده باشند.
 - ۱۱- تأثیرات اجتماعی بر یادگیری: یادگیری تحت تأثیر تعامل های اجتماعی، روابط میان فردی و ارتباط برقرار کردن با دیگران قرار دارد.
 - ۱۲- اصل تفاوت های فردی: شاگردان راهبردها، رویکردها و قابلیتهای متفاوتی برای یادگیری دارند که حاصل تجربه قبلی تفاوت های فردی در یادگیری و وراثت هستند.
 - ۱۳- اصل یادگیری و تنوع: یادگیری زمانی بسیار مؤثر است که تفاوتها و تنوع در زبان، فرهنگ و زمینه اجتماعی شاگرد در نظر گرفته شده باشند.
 - ۱۴- اصل ملاکهای ارزیابی: تعیین کردن ملاکهایی که به طور مناسبی بالا و چالش انگیز (نه بسیار ساده و نه بسیار مشکل) باشند و پیشرفت شاگرد را ارزیابی کنند که اجزای ناگسستگی پروسه تدریس و یادگیری بحساب می آیند. (۷: ۳۴۲-۳۴۳)
- اصول روانشناختی یادگیری شاگرد محور، تصویری را از شاگرد ارائه می دهند که به وسیله موارد ذیل فعالانه به دنبال آگاهی است: ۱) تفسیر و تعبیر مجدد معلومات و

تجربه برای خودش، ۲) خود انگیخته بودن (انگیزه درونی) در جستجوی دانش (بجای برانگیخته شدن توسط نمرات یا پاداشهای بیرونی)، ۳) کارکردن با دیگران برای ساختن معنا، ۴) آگاه بودن از راهبردها یا مهارت‌های یادگیری خودش و توانا بودن در به کار بردن آنها در مورد مسئله‌ها یا موقعیت‌های تازه یادگیری.

در پروسه تدریس با میتود شاگردمحور، شیوه ارزیابی یادگیری شاگردان نیز با میتود تدریس معلم محور متفاوت است. در میتود معلم محور ارزیابی به صورت یک فعالیت مستقل و اکثراً در پایان هرسمستر انجام مییابد، اما در تدریس شاگرد محور ارزیابی یکجا با فعالیتهای تدریس و یادگیری صورت می گیرد. در این شیوه ارزیابی، معلم و شاگرد هردو در باره کمیت و کیفیت تدریس و یادگیری به صورت مرجع قضاوت عمل می کنند. به این معنا که علاوه بر معلم، هر شاگرد نیز در ارزیابی چگونگی یادگیری (اندیشه‌ها، توضیحات، نتایج یادگیری خود و همصنفان خود مسؤول می باشد. معلم از نظارت بردرست بودن و غلط بودن جوابات قاطع و جزمی یادگیری شاگردان دست می کشد و در عوض از شاگردان می پرسد. به طور مثال، "آیا توضیحی که همصنفی تان داد درست است؟" ... "می توانید آنرا تکمیل کنید؟" ... "با آن موافق هستید؟" ... "چرا؟" ...، و نیز خود ارزیابی و ارزیابی همکار را ترویج می سازد. (۸: ۳۰۳-۳۰۴)

میتود تدریس شاگرد محور که شرح آن ارایه شد، رویکرد های تدریس و یادگیری آن مبنی بر تجربه و تحقیق استوار می باشد و نتایج مثبت آن در عرصه آموزش بسیار مفید و با ارزش تلقی شده است. بنابراین استادان و معلمان کشور نیز پروسه تدریس و یادگیری شاگردان را بر اساس میتود تدریس شاگرد محور عیار سازند تا پیشرفت تحصیلی قابل ملاحظه در یادگیری شاگردان و پیشرفت در ابعاد مختلف جامعه ایجاد شود.

پیشنهادات:

- ۱- کورسهای آموزشی برای معلمان مکاتب در ایام رخصتیهای زمستانی و تابستانی مرتبط با تدریس میتود فعال دایر گردد.
- ۲- اعضای نظارت تعلیمی، آمرین دیپارتمنت ها و معلمان مسلکی و مجرب هنگام مشاهده مستقیم از دروس معلمان جدیدالتقرر در راستای، تدریس با میتود فعال آنها راکمک و راهنمایی کنند.
- ۳- فارغان مؤسسات تربیه معلم هنگام دوره ستاژ از جانب استادان راهنما، راجع به روش فعال تدریس و یادگیری کمک و راهنمایی شوند.

۴- وزارت محترم معارف، هنگام اعمارمکاتب لزوماً صنوف درسی را مبنی برکمیت شاگردان معیاری بسازد، به این معناکه حداکثرشاگردان دریک صنف درسی ازسی (۳۰) نفرشاگرد بیشترنباشد.

۵- وزارت های محترم معارف و تحصیلات عالی، هرچه سریع تر، برای بهبود کیفیت تدریس ویادگیری شاگرد محور زمینه های تکنالوژی یادگیری را در مکاتب و تحصیلات عالی فراهم سازند.

منابع:

- ۱- امان الله صفوی، روشها-فنون والگوهای تدریس، مطبعه سمت، تهران، ۱۳۸۵.
- ۲- رابرت کنن ودیویدنوبل، راهنمای بهبود تدریس در دانشگاهها ومراکزآموزش عالی، به قلم جمعی از مترجمان، مطبعه سمت، اصفهان، ۱۳۸۶.
- ۳- رابرت. ایی. اسلاوین، روانشناسی تربیتی، مترجم، یحیی سید محمدی، مطبعه روان، تهران، ۱۳۸۷.
- ۴ - امان الله صفوی، روشها-فنون والگوهای تدریس، مطبعه سمت، تهران، ۱۳۸۵.
- ۵- انترنت: ۲۳/۶/۱۳۹۰. <http://www.zibaweb.com/tadris.htm>
- ۶- محمد پارسا، روانشناسی تربیتی، مطبعه سخن، تهران، ۱۳۷۴.
- ۷ - علی اکبرسیف (داکتر)، روانشناسی آموزش ویادگیری، مطبعه آگاه، چاپ چهاردهم، تهران، ۱۳۸۴.
- ۸- رابرت. ای. اسلاوین، روانشناسی تربیتی، مترجم، یحیی سید محمدی، مطبعه روان، تهران، ۱۳۸۷.

طبیعی منابع

Natural—Resources

منبع په لغت کې د یو شي د راوتلو او سرچینې ځای ته وايي. هره هغه شتمني چې انسانانو ته ارزښت ولري، لاس ته یې راوړلی شي او ګټه ورڅخه واخستلای شي، منبع بلل کېږي. منابع ډیر ډولونه لري، دلته یوازې طبیعي منابع ترڅېړنې لاندې نیسو.

طبیعي منابع Natural Resources: ټولې هغه شتمنۍ چې د الله (ج) په امر په قدرتي ډول زموږ په چاپیریال کې موجودې دي، طبیعي منابع دي. طبیعي منابع هغه ارزښتناک توکي دي. چې اقتصادي سیستم ته د بشر د هوساینې لپاره ورکول شوي دي.

ټول هغه څه چې زموږ شاوخوايې احاطه کړې، له طبیعت څخه عبارت دی یا د چاپیریال فزیکي او بیولوژیکي مجموعې ته طبیعت وایی. طبیعت او چاپیریال دواړه مترادفې کلمې دي. د ژوند چاپیریال یو سیستم دی چې د ژوندیو او غیر ژوندیو موجوداتو له مجموعې څخه جوړ دی. د دې سیستم فزیکي برخه د ژوندیو موجوداتو د ژوند لپاره د اوسیدلو محیط یا Habitat څخه عبارت دی. د اوسیدلو محیط دوی برخې لري یوې حیاتي محیط Biological Environment دی چې د انسان په شمول ټول ژوندي موجودات

پکې شامل دي. بل يې فزيکي محيط Physical Environment دی چې غير ژوندي موجودات پکې شامل دي، لکه: خاوره اوبه، هوا، غرونه، تيرې اونور.

ټول ژوندي موجودات د ژوند د بقا او حياتي فعاليتونو د سرته رسولو لپاره چاپيريال ته ضرورت لري. د چاپيريال پېژندنې علم انسان ته وس ورکوي چې خپل چاپيريال وپېژني، وپې ساتي او له ککړتيا څخه يې مخنيوی وکړي، د طبيعي منابعو او شتمنيو څخه يې په لوړه کچه ګټه واخلي. طبيعي شتمني لکه نفتي مواد، ډبرو سکاره، خاوره، اوبه، لرګي، فلزونه، قيمتي ډبرې، کبان، نباتات او نور.

د طبيعي منابعو زيات اوبې وخته يا په غيرنفي ډول مصرف او استعمال اقتصادي بېلابېل زيانونه رامنځته کوي او ارزښت يې هم بدلون مومي

د طبيعي منابعو بدلون:

- د طبيعي منابعو ارزښت د لاندې عواملو له مخې بدلون مومي
- د انرژۍ زيات استعمال او مصرف
- د معدني موادو زيات استخراج
- دونو او ځنگلونو له منځه وړل
- کرنيز فکتورونه اونور چې د ذکر شوو عواملو په نتيجه کې د طبيعي منابعو

قحطي رامنځته کوي

د طبيعي منابعو ځانګړتياوې

طبيعي منابع د ځينو ځانګړتياو له مخې په لاندې ډولو ويشل شوي دي

۱- زيرمه شوي طبيعي منابع Stock Resources

۲- جرياني طبيعي منابع flow resources

۳- ترکيبي طبيعي منابع composite group

- زيرمه شوي طبيعي منابع: هغه منابع دي چې د زيرمه کولو وړ وي او يوازې د ښه استعمال او ګټې لپاره مصرفيږي، پرته له دې چې د زياتې مودې لپاره زيرمه شوي وي لکه: معدني توکي، د ډبرو سکاره، فلزي ډبرې او نور. ذخيروي منابع په دوه ډوله دي چې عبارت دي له:

- هغه چې يو ځل استعماليدی شي، لکه: د ډبرو سکاره، نفتي مواد. دا منابع د استعمال په پای کې خلاصیږي او بل يې هغه دي چې څو ځله استعماليدلی شي لکه ځمکه چې له يو ځل کرلو څخه وروسته بيا هم څوځلې کرل کيدای شي.

۲- جرياني منابع: هغه منابع دي چې دوامداره جريان لري دا منابع که استعمال شي يا نشي له لاسه وځي، لکه: سيندونه، لمر يا ودې (نمو) ته رسيدلي نباتات.

۳- ترکيبي منابع: دا منابع هم جرياني او هم ذخيروي حالت لري په لاندې ډول دي.

الف- بيولوژيکي منابع: لکه کبان که د نسل ورکولو په خاطر وساتل شي ذخيروي حالت لري او که د تجارت لپاره تري کار واخستل شي جرياني حالت لري

ب- خاورين منابع: هغه منابع دي چې په خاورې پورې اړه ولري، لکه: طبيعي او مصنوعي ځنگلونه چې يو وخت د نباتاتو د ساتلو لپاره او بل وخت د لرگيو د تجارت لپاره استعماليري.

ج- هغه طبيعي منابع چې انسانانو جوړې کړې دي، لکه: د اوبو بندونه چې هم د کرکيلې او هم د برېښنا گټه ورڅخه اخستل کيږي چې په دې صورت کې د اوبو جرياني منبع پر ذخيروي منبع بدليږي.

د طبيعي منابعو ویش

ځينو اقتصاد پوهانو طبيعي منابع د خامو موادو د استعمال له مخې او ځينو د کرنيزو فعاليتونو له مخې ويشلی دي، خو عمده ویش يې په لاندې ډول دي:

۱- نه نوي کيدونکي طبيعي منابع Non Reproducible – Resources

۲- نوي کيدونکي طبيعي منابع Reproducible – Resources

۳- نه تماميدونکي طبيعي منابع Inexhaustible Resources

نه نوي کيدونکي طبيعي منابع: هغه طبيعي منابع دي چې په ثابته اندازه موجودې وي او د بيا نوي کيدو وړ نه وي. دا هم په دوه ډول دي. الف: ځمکني منابع Land – Resources ځمکه هميشه ثابته او يوه اندازه وي، کموالی او زياتوالی پکې نه راځي

ب: منرالي منابع mineral- Resources د کانونو او منرالو موجوديت ثابت وي، زياتوالی يې امکان نه لري. فلزي او غير فلزي ډبرې پکې شاملې دي. فلزي ډبرې، لکه: اوسپنه، نکل، جست او نور او غير فلزي ډبرې لکه سلفر، گچ او نور.

نوي کيدونکي منابع: دا منابع د بيا توليد قابليت لري، زياتوالی يې په انسانانو او اقليم پورې اړه لري، لکه: لرگي، کبان، ځينی حيوانات او نباتات چې د ځمکې پرمخ شتون لري.

نه تماميدونکي منابع: دا منابع تل موجود وي. عمده ډولونه يې د اوبو منابع، د لمر انرژي، اقليمي منابع، د هوا جريان او نور.

طبيعي منابع څه گټې لري؟

د طبيعي منابعو ساتنه او له مناسبو شرايطو سره سمه ورځځه گټه اخستل اقتصاد پياوړی کوي، د ژوند لپاره با ارزښته مواد وړاندې کوي، لکه: د سون توکي، لباس، فرش، فرنيچر د کورونو لپاره د اړتيا وړ لرگي، صنعتي خام مواد، غذايي توکي او نور چې اقتصادي اهميت لري، عرضه کوي. همدارنگه په چاپيريال کې يو اندازه توکي چې استفاده ورځځه شوې وي، بياځلي دوران ته يې اچوی او د استفادې وړ يې گرځوی، لکه: ځينې نباتي فاضله توکي، د غوډلو اضافي مواد چې په سره (پارو) بدليري او ځمکه حاصلخيزه کوي، د نباتاتو په واسطه هوا تصفيه کيږي. د غازونو (CO_2 , O_2) تبادله صورت نيسي د ژوند لپاره ښه شرايط برابروي، لکه پارکونه، د هوا خورۍ ځايونه او نور د طبيعي منابعو عمده گټې دي.

طبيعي منابع او توليد

انسانان د خپلو اړتياوو د پوره کولو لپاره توليد ته ضرورت لري. له همدې کبله په طبيعت کې موجوده وسايل او منابع کاروي او هڅه کوي د خپلې پوهې او کاري قوې په واسطه خپل د اړتيا وړ ارزښتونه ور زيات کړي نوي توکي او اجناس رامنځته کړي چې په نتيجه کې د توليد عمليه منځته راځي، توليد د ژوند د اړتياوو د پوره کولو لپاره يو مهم کار دی، خو په دې شرط چې د طبيعت توازن او شتمنيو ته زيان ونه رسوي.

طبيعي منابع څنگه مدیریت شي؟

دا کار د چاپر غاړه دی او څوک يی بايد تنظيم کړي؟

هر ملک د يوې منظمې پالیسۍ له مخې د چاپيريال ساتنې لپاره ځانگړي رسمي مديران او غړي لري. د ادارې دنده وي چې گروپونه جوړ کړي، هغوی ته دندې وسپاري، د پلانونو مطابق کړنه وکړي، فعاليتونه يې تنظيم کړي راپور ورځځه وغواړي، رضا کاران وروزي، تبليغاتي کمپاينونه سرته رسوي، ټاکلي پريکړې وکړي. څومره چې پريکړې روښانه او موخې څرگندې وي نتيجه يې ښه وي، د طبيعي منابعو مديران په دې خبر وي چې کومې برخې د عامه سکټور او کومې برخې د خصوصي سکټور له خوا اداره شي.

د طبيعي منابعو او چاپيريال ساتنې په اړوند پاليسي

پاليسي policy د يوناني ژبې د polis څخه اخستل شوې ده، پخوانی لغوي معنا يې ښاري دولت ده خو اوس يې د استعمال په لحاظ بدلون موندلی دی. په انگليسي ژبه کې په دوو معنا گانو استعماليري، يو يې سياست يا politics دی يعنې سياسي حاکميت يا قدرت ته رسيدل يا سياسي قدرت لاسته راوړل دي او بل يې د تگلارې، کړنلارې په معنا دی.

پاليسي هغه تگلاره، طرحه يا د هغو تدابيرو ټولگه ده چې مشخصو اهدافو ته د رسيدلو لپاره د لارښود په توگه ورڅخه کار اخستل کيږي. پاليسي په عملي کولو کې هم دولتي ارگانونه او هم خصوصي سکتورونه مکلف دي.

د چاپيريال ساتنې په اړه پاليسي هغه تگلاره ده چې د طبيعت د ډيرو قيمتي شتمنيو څخه د گټې اخستنې چارې ټاکې ترڅو د دې کار لپاره د علمي څيړنو په مرسته ارزښتمند معيارونه غوره شي. د چاپيريال ساتنې د پاليسي تطبيق بايد د څوگونو ادارو او مختلفو بيرو کراسيو له خوا ترسره شي، تطبيق يې عامه پوهاوي او د اړوند ادارو گډو همکاريو ته اړتيا لري ترڅو په ښه ډول تطبيق شي. د چاپيريال ساتنې پاليسي هم په کوچنۍ سطحه، لکه: کلي، ښار او هيواد او هم په لويه کچه د څو هيوادونو، آن د نړۍ په کچه جوړه او تطبيق کيدای شي. په ټوله کې د چاپيريال پاليسي هغه هڅې او تدابير دي چې د چاپيريال ککړوونکو عواملو د کمښت او بې اغيزې کولو، د محيط د تعادل او د ايکوسيستم د بقا لپاره کيږي. د چاپيريال ساتنې په برخه کې نړيوال نورمونه شته د ملگرو ملتونو د سازمان اړوند يوه ځانگړې اداره شته چې په دې برخه کې کار کوي. نو هيوادونه او حکومتونه اړدي چې دا نورمونه په پام کې ونيسي.

د چاپيريال اقتصاد

د چاپيريال اقتصاد د ژوند پر چاپيريال باندې د اقتصادي فعاليتونو مناسب تنظيم دی او موخې يې اقتصادي تدابير دي، ترڅو د چاپيريال ساتنې او نورو ټولنيزو اقتصادي موخو ترمنځ توازن وساتلای شي. د شلمې پېړۍ له پيل څخه ساينس پوهان د چاپيريال ستونزو ته متوجه دي. ستونزې، لکه: د مختلفو ناروغيو څرگنديدل، نړيواله تودوخه Global warming، تيزابۍ باران، لوڅرې او لوگي (smog)، د اوزون د طبقې سوري کيدل، د يو شمير حيواناتو او نباتاتو د نسلونو له منځه تلل او نور چې د اقتصاد او اقتصادي فعاليتو سره سر وکار لري. په نتيجه کې ساينس پوهان دې خبرې ته په کلکه متوجه شول؛ نو له دې کبله د چاپيريال د اقتصاد موضوع مطرح شوه. ځيني اقتصادي تدابير ونيول شول چې ترممکن حد پورې د چاپيريال د ککړتيا فکتورونه محدود کړي، لکه: د ککړوونکو توکو په توليد باندې د لوړو مالياتو وضع کول، د چاپيريال ککړوونکي اضافي توکي او فضله موادو د بې ځايه غورځوونکو جریمه کول او د داسې توليدي لارو چارو موندل چې پاک چاپيريال تضمينوي.

د ککړتيا په اړوند د چاپيريال ساتنې پاليسي

له دې کار څخه هدف د چاپيريال د ککړتيا کمښت او کنترول دي. په دې اړوند لاندې شيانو ته پاملرنه په کار ده:

۱- د انرژۍ د لاسته راوړلو منبع تعينول: مثلاً هغه مواد چې د انرژۍ د لاسته راوړلو په وخت کې زيات لوگي او مضر غازونه توليدوي، پر ځای يې داسې توکي استعمال شي چې غازونه او لوگي ونه لري، لکه: د برښنا انرژي، سولر انرژي، بادي برښنا انرژي او نور.

۲- دسون هغه کرنيزو مواد چې پوره نه سوځي، پر ځای يې پوره سوځيدونکي مواد وکارول شي، مثلاً ډيزلو پر ځای پترول يا ګاز وکارول شي.

۳- د آفتونو ضد درملو پر ځای ميخانيکي او بيولوژيکي مبارزه وشي.

۴- د عمومي ترانسپورت اصلاح ۶- مضر مواد د خاورو لاندې کول ۷- د شـــــــــــــــــور او زور کمښت ۸- د فابريکو د ضرر لرونکو گازونو مخنيوی ۹- د پلاســـــــــــــــــټيک د

استعمال کمښت ۱۰ شنې ساحې، د څړ ځايونو، پارکونو جوړول او ساتنه يې د جامدو ضايعاتو او زاييدو توکو جمع کول او منظم پلان جوړول، د طبيعي زيرمو، لکه: کانونو، ځنگلونو، څړ ځايونو، سيندونو، سمندرونو او نورو هغو ځايونو څخه چې د طبيعي ښکلا لري، په سمه توګه ګټه اخستل او د چاپيريال د لښه کيدو لپاره کار کول.

د بياخلي دوران او بياخلي استعمال لپاره پراخه هلې ځلې کول او پلانونه جوړول.

بياخلي دوران Recycl او بياخلي استعمال Reuse

تاسو به ليدلي وي زياتره خلک چې د څښاک؛ لکه: منرالي اوبه اونور يا يو ځل مصرفه مواد استعمال کړي، لوبښي يې؛ لکه: بوتلونه، پلاستيک، قطي يا نور شيان غير ارادي يو خوا اوبل خوا غورځوي همدارنګه زړې اوسپنې او نور فلزي او ښيښه يې مواد بې ځايه پراته وي، چې د چاپيريال لپاره يې ستونزې جوړې کړې وي. که چيرې نوموړي توکي په منظم ډول اړوندو ځايونو ته ټول او بياخلي دوران ته واچول شي. ډيرې ګټې لري. بياخلي دوران يعنې د زرو او له کاره لويدلو او استعمال شويو توکو بيا دوران ته اچول دي.

بياخلي دوران له هغه بهير څخه عبارت دی چې پکې مصرف شوي موبلي او يا له کاره لويدلي شيان چې يو خوا او بلې خوا پراته وي او د چاپيريال د ککړتيا لامل کيږي، بيا دوران ته اچول او ورڅخه ګټه اخستل دي. هغه مواد چې د بياخلي دوران وړ دي؛ لکه: زړې اوسپنې، پلاستيک، ښيښه يې مواد، کاغذ، کارتن، همدارنګه کيمياوي مواد يا حيواني فضله مواد چې زراعتي کود ورڅخه جوړيږي او يا نور د دغو موادو بيا دوران ته اچول او بياخلي ورڅخه کار اخستل ډيرې ګټې لري؛ مثلاً: چاپيريال له ککړتيا څخه ساتي، د ملي پانګو او ګټورو منابعو له منځه تللو مخنيوی کوي، د اومو موادو په کمښت کې کموالی راځي، د انرژۍ په لګولو کې مرسته کيږي، شين کوريز غازونه کميږي، د کورني او مملکت اقتصاد ته ګټه رسوي، د توکو د ضايع کيدو مخنيوي کيږي.

بياخلي استعمال هم د چاپيريال په پاکوالي او اقتصاد کې مرسته کوي؛ مثلاً: زاړه او موبيلي خپلکې يا د کور او پخلنځي ځني شيان چې د ترميم وړ وي، بايد ترميم شي او د بياخلي استعمال لپاره تيار شي.

په لنډ ډول که وويل شي چې دا دواړه کارونه بياخلي دوران او بياخلي استعمال له يوې خوا اقتصادي گټې لري، له بلې خوا د چاپيريال په پاکوالي کې مرسته کوي.

د چاپيريال ساتنې په پاليسي کې ګډه همکاري

د چاپيريال ساتنه د ټول بشريت يوه ګډه او حياتي موضوع ده. په دې کې حکومتونه، خيريه موسسات، علمي او څېړنيز بنسټونه، نړيوال سازمانونه، سياسي ډلې او مطبوعات ټول ګډ مسؤوليت لري، ترڅو د ککړتيا مخنيوي ته کلکه پاملرنه وشي.

په افغانستان کې له ککړتيا سره چلند

که څه هم په دې لار کې يو شمير فعاليتونه او تدابير سرته رسيدلي دي، خو په چاپيريال ساتنه کې عامه پوهاوی ډير کار غواړي، ځکه په افغانستان کې د چاپيريال د ککړتيا په باره کې ډير لږ معلومات خپاره شوي او عامو خلکو ته ذهني ورکولو کې ډير لږ کار شوی دی، مثلاً: که يوازې د کابل ښار وگورو، د کابل ښار که څه هم يو صنعتي ښار نه دی خو ککړتيا يې له زغم څخه وتلی ده. د کابل د ښار ککړتيا د صبر او زغم نه وړ *tolerance* حالت لري دا هغه حالت دي چې ککړتيا يې د زغم د حد څخه وځی د نه منلو وړ *denial* حالت ته رسيدلی دی.

د ځمکې د اوبو او غږ په ککړتيا برسیره په هوا کې يې د ککړو ذرو اندازه دومره زیاته شوې ده چې د لرې څخه د يو څرګرد يا وريځې په شان معلومېږي چې ښار يې د کسپول په ډول احاطه کړی دی.

د شور او زوږ ککړتيا يې له ۷۰ DB څخه پورته ده، مثلاً: که د کابل ښار چوک، پل خشتي، مندوي يا نورو هغو ځايونو ته ورشو چې هلته د خلکو ګڼه ګڼه زیاته وي شور او زوږ، د لوږ سپيکرونو اوازونه، د موټرو هارنونه، په ښار کې د جنراتورونو اوازونه، د امنيتي او ترافيکي موټرو هارنونه په څلور لارو کې د ترافيکو د لوږ سپيکرو اوازونه دا ټول هغه څه دي چې د انسان په مغز، روح او روان باندې ډيرې بدې اغيزې پريږدي او د نه منلو وړ دي. همدارنګه د سون د مواد و ګازونه لکه CO ، CO_2 ، NO_2 ، SO_2 په کمه اندازه نايټروجن اکسايډ د يخچالونو او ايرکنديشن ګازونه د پرتلر د تونرو رنګ او د کاره لويديلی مېالونو سيم کارتونه د کمپيوټرو زړې پرزې د يو بار مصرفه څښاک او خوړو پاتې شوني توکې دا ټول هغه څه دي چې د هيواد په ټولو برخو کې په ځانګړی توګه په لويو ښارونو کې د نه منلو وړ ککړتياوی رامنځته کوي.

ککړتيا pollution

د چاپيريال د تشکيليدونکو اجزاو ترمنځ په خصوصياتو کې هر ډول بدلون. چې ګټه ورڅخه واخستل شي او په مستقيم يا غير مستقيم ډول د ژونديو موجوداتو ژوند په خطر کې واچوي د چاپيريال له ککړتيا څخه عبارت دی. هر هغه څه چې د ککړتيا لامل کيږي د pollutant يا ککړوونکي په نامه ياديږي.

ککړوونکي د اغيزو له مخې په دوه ډوله دي

۱- هغه ککړوونکي چې شتون يې، حتی که په ډيره کمه کچه هم وي، خو د زيات زیان لامل کيږي، لکه: د راډيو اکتيف وړانګې.

۲- هغه ککړوونکي چې شتون يې په کمه کچه ژونديو موجوداتو ته زیانمن نه وي، خو په تدريجي ډول يې زياتوالی زیان رسوي.

د ککړتيا اصلي منبع هم په دوه عمده برخو ويشل شوي ده:

۱- هغه ککړتيا چې طبيعي سرچينه ولري، لکه: سلفري مرکبات چې له اور غورځوونکو غرونو څخه راوځي يا د ميتان غاز او سلفر چې د باطلاقونو څخه خارجيږي.

۲- غير طبيعي ککړتيا چې مستقيماً د انسان د لاسوهنې له امله منځته راځي، لکه: فوسيلي توکو مصرف او نور انسانان د ژوند د اړتيا د پوره کولو لپاره يو زيات شمير مواد چاپيريال ته اضافه کوي او چاپيريال ککړوي چې ځينی وختونه يې اغيزې مستقيماً د مشاهدې وړنه وي، خو په غير مستقيم ډول ورڅخه ژوندي موجودات زیانمن کيږي. دغه ککړوونکي ځيني جامد ځيني يې مايع وي او ځيني نور يې د غازونو په ډول وي چې ژوندي موجودات اغيزمن کوي.

جامد ککړوونکي ضايعات

د جامدو موادو د ضايعاتو عمده ډولونه عبارت دي، له: کاغذونه، کارتنونه، پلاستيکی مواد، شيشه، فلزونه لکه اوسپنه، المونيم همدارنگه د غذايي توکو پاتې شوني د يو ځل مصرفه موادو پاتې شوني او نور.

کاغذ او کارتن د جامدو ضايعاتو له ډلې څخه دي تجديدوونکي منابع دي، د تجزيې وړ دي. په خاورو کې د بنځيدو په صورت کې د هوا په نشتوالي کې د تجزيه کوونکو په واسطه تجزيه کيږي چې د تجزيې په صورت کې ځينې غازونه لکه ميتان، CO₂ او په کمه اندازه سلفري مواد ورڅخه منځته راځي. د بنځيدو په صورت کې يې نسبت سوځولوته خطر کم دی.

پلاستيکي ضايعات د تيل ډوله موادو له محصولاتو څخه منځته راځي. غالباً د تجزيې وړنه دي يا تخریب يې ډير ورو دی. سوځول يې زهري غازونه منځته راوړي.

شيشه او المونيم هم غير تجديدوونکي او غير قابل تجزيه ضايعات دي.

د اوبو ککړتيا Water Pollution

کله چې د اوبو کيمياوي، فزيکي او بيولوژيکي خاصيتونه د نورو موادو د ور داخلیدو له ليارې بدلون

و مومي او د استفادې لپاره نامناسبې شي، په دې صورت کې اوبه ککړې دي. د اوبو ککړوونکي لکه د کارخونو تخليه شوی مواد زراعتی بیکاره مواد، انسانی فضله مواد او نور.

د اوبو ککړوونکي په دوه عمده برخو ويشلای شو: ۱- کيمياوي ککړوونکي ۲- بيولوژيکي ککړوونکي.

کيمياوي ککړوونکي: څرنگه چې اوبه ښه محلول (حل کوونکي) دي، زيات شمير مواد په ځان کې حلوي، په نتيجه کې د اوبو کيفيت له منځه وړي، عمده ککړوونکي کيمياوي مواد؛ لکه: درمل، رنگونه، نفت، عضوي، او غيرعضوي تيزابونه، نايتروجني مواد، سلفايدونه امونيايي مواد، زراعتي کيمياوي مواد؛ لکه: کيمياوي سرې، حشره وژونکي مواد او نور چې د خاورو له لارې اوبو ته ځي فاسفيتي سرې چې په زياته اندازه کدمېم لري، خطرناکه زهري ککړوونکي ماده ده. غذايي موادو ته دوران کوي.

همدارنگه د درنو فلزونو کټيانونه Hg^{2+} , Pb^{2+} , Cd^{2+} که چيرې دغه مواد د انسان بدن ته داخل شي د حياتي فعاليتونو د عمليو مخه نيسي. په نتيجه کې د عصبي سيستم، ځيگر، پښورگو او د بدن نورو غړو ته ستونزې پيدا کوي.

بيولوژيکي ککړوونکي: عضوي گنده مواد، انساني فضله مواد، عضوي ککړوونکي دي. د افغانستان ټول ښارونه د کانالايژسيون او د انساني فضله موادو تصفيه کوونکي نه لري، سپټيک څاگاني د فاضله موادو دفع کولو لپاره مناسبه لار نه لري. کله چې په سپټيک څاگانو کې دغه فاضله اوبه جمع شې، هغه څاگاني چې ورسره نژدې واقع وي، کيدای شي په تدريج سره يې ککړې کړي. په بيولوژيکي ککړوونکو کې پروتوزوا، پرازيټي چينجيو هگۍ، بکټريا، ویرسون، فنجي، نباتي خوسا شوي توکي او د حيواناتو فاضله مواد او نور شامل دي.

په صنعتي فاضله اوبو کې موجوده کيمياوي مواد چې د ککړتيا لامل کيږي، عبارت دي، سيانايډونه، درانه فلزونه، عضوي او غيرعضوي تيزابونه، نايتروجني مواد، شحمونه، پاکوونکي مواد، رنگي مواد، سلفايدونه د مالگو ايوني محلولونه، سوډيم، پوتاشيم، کلسيم، امونيم، کلورين، نايتریتونه، بای کاربنیتونه، سلفات، فاسفیتونه اونور

د فاضله اوبو تصفيه

دوه ډوله فاضله اوبه په نظر کې نيسو: ۱- صنعتي فاضله اوبه ۲- ښاري فاضله اوبه
څرنگه چې فاضله اوبه له مختلفو منابعو څخه ککړيږي، نو ککړوونکي مواد يې هم مختلف دي. بايد هڅه وشي ککړوونکي مواد اوبو ته داخل نشي. څنگه کولای شو چې اوبه تصفيه او د استفادې وړ وگرځي؟

کولای شو اوبه په فزيکي، کيمياوي او بيولوژيکي طريقو يا د ذکر شوو طريقو په ترکيبي ډول تصفيه کړو.

۱. - د اوبو تصفيه د ډنډونو په واسطه: دا يوه طبيعي طريقه ده انسانانو په طبيعي ډول کوچني او لوی ډنډونه جوړ کړي دي چې د اوبو ناخالص مواد پکې رسوب کوي. په ډنډونو کې د اوبو زيرمه کول په څو لارو د پاملرنې وړ دي.

• فزيکي اړخ: په اوبو کې څوړند مواد په زياته کچه د ځمکې د ثقل يا جاذبې قوې په واسطه رسوب کوي چې دا کار د اوبو د تصفېي لومړی پړاو دی.

د کيمياوي طريقو له نظره: هغه موده چې اوبه په ډنډونو کې ولاړې وي ممکن ځينې کيمياوي او بيولوژيکي بدلونونه پکې راشي. مثلاً زهري غازونه، لکه: امونيا، سلفرلرونکي غازونه او کاربونيک اسيد له اوبو څخه خارج شي، د اوبو عضوي مواد د مايکرو اورگانيزمونو د فعاليت په واسطه د اوبو د منحل اکسيجن په مرسته تخریب اوپه پايله کې په معدني موادو بدليږي.

۱. د بيولوژيکي طريقو له نظره: که چيرې اوبه د لږو ورځو لپاره په ډنډونو کې زيرمه شي د ځينو بيولوژيکي عمليو له کبله د مايکروبونو شمېر کميږي، خوکه د ډيرو ورځو لپاره ذخيره شي، هلته الحيات شنه کيږي او د اوبو فزيکي کيفيت ته بدلون ورکوي

۱۱. د اوبو تصفيه د فلتروولو په واسطه: د اوبو د تصفېي دويم پړاو فلتروول دي، د فلتروولو په پړاو کې د اوبو ناخالص مواد تصفيه کيږي، زياته اندازه مايکروبونه له منځته ځي. د اوبو دوه ډوله فلتر کول موجود دي. الف- ورو، ب- د شگړو د فلتر په واسطه

۱۱۱. د اوبو تصفيه د جوش کولو په واسطه: په اوبو کې يو ډول مالګې شته چې د اوبو د سختوالي لامل ګرځي. دا سختوالي په لاندې کيمياوي موادو پورې اړه لري، لکه: کلسيم باي کاربنيت، مگنيزيم باي کاربنيت، کلسيم سلفيت او مگنيزيم سلفيت. کله چې نوموړي اوبه، وخوټکول شي کاربنيتونه يې تجزيه کيږي، CO_2 يې خارجيږي او کاربنيت يې رسوب کوي. همدارنگه د جوش کولو په واسطه په اوبو کې د ناروغيو توليدوونکي اجسام هم له منځه ځي.

۱۷. کلورونيشن کيمياوي تصفيه: کلورونيشن علاوه پردې چې ميکروبونه وژني د اکسیديشن خاصيت هم لري. ځينې عناصر لکه، اوسپنه، منگنيز او هايډورجن سلفايد اکسيدايز کوي.

د هوا ککړتيا Air pollution

په هوا کې د يو يا څو ککړوونکو عواملو شتون او د هغه غلظت او هغه موده چې په ژونديو موجوداتو ناوړه اغيزه ولري او يا د هغو د ژوند د ښه والي يا لذت د کمښت لامل شي د هوا د ککړتيا په نامه ياديږي.

د هوا ککړوونکي مواد: د هوا عمده ککړوونکي مضر غازونه دي، لکه: SO_2 , CO_2 , CO نايټروجنی غازونه لکه نايټروجن اکسايډ اونور دي. دغه غازونه برسیره پر دې چې د مختلفو زیانونو لامل کیږي، یوه اندازه انرژي زیرمه کوي چې د ځمکې د تودوخې لامل کیږي. د ځمکې تودوخه قطبي یخونه ویلې کوي چې د سمندرونو اوبو د کچې د لوړیدو سبب ګرځي. په نتیجه کې د بارانونو، سیلابونو او کروندو د لاندې کولو لامل کیږي

کاربن مونو اکسايډ CO: دا غاز په هوا کې په طبیعي ډول موجود دی. بې رنگه بې بویه غاز دی ډیر لږ تراکم یی د انسانانو او نورو حیواناتو لپاره زهرجن دي، د اکسیجن په پرتله ۲۵۰ ځله چټک تعامل کوي تنفس یې د اتوساعتونو په موده کې د وینې د کاربوکسي غلظت ۵،۲ سلنه زیاتوي، یعنی ۵،۲ سلنه سره کرویات د اکسیجن پر ځای د CO سره تړل کیږي چې په نتیجه کې د مرګ لامل ګرځي. د کاربن مونواکسايډ غاز د هغو کسانو لپاره چې د زړه ناروغي، تنفسي ناروغي او د وینې د کموالي ستونزې ولري، ډیر خطرناک دی. همدارنګه په امیدواروښځو کې د جنین د رشد د پاتې والي لامل کیږي.

نایټروجن اکسایدونه: د نایټروجن مهم اکسایدونه، له: نایټروجن اکساید (NO) نایټرس اکساید N_2O او نایټروجن دای اکساید NO_2 څخه عبارت دی. دا غازونه په طبیعي ډول په هوا کې شتون لري. عمده عامل یی اور غورځوونکي غرونه او تالنده ده. نایټروجن اکساید او نایټروجن دای اکساید ډیر زهرجن دي دا غازونه د فوسيلي موادو له سوځولو څخه منځته راځي. همدارنګه د موټرو په اغزاز کې موجود وي. دا غازونه په هوا کې د اوبو له بخارونو سره یو ځای کیږي او تیزاب جوړوي، د سترګو، ستوني سږو او پزې د ناروغۍ سبب ګرځي او د ناروغیو په مقابل کې د بدن مقاومت کمزوری کوي.

سلفردای اکساید SO_2 : د فوسيلي موادو د سوځولو په وخت کې تولیدیږي. زیات غلظت یی ناوړه اغیزې لري. د حیواناتو او نباتاتو د مړینې لامل کیږي. د تیزابي باران سبب ګرځي.

هايډرو کاربنونه هم د ککړتيا لامل کيږي. د هايډرو کاربنونو له جملې څخه کولای شو ميتان، بيوتان او پروپان نومونه واخلو چې هوا ککړوي

تيزابي باران: هر باران څه نا څه تيزابي وي. د تيزابي باران د منځته راتگ عامل هغه مکانيزمونه دي چې هلته فوسيلي مواد، لکه: د ډبرو سکاره سوځول کيږي چې په نتيجه کې يې سلفردای اکسايډ منځته راځي. بل عمده دليل يې موټر او نقلیه وسايط دي چې په نتيجه کې يې نايټروجن اکسايډ غاز خارجيږي، په هوا کې موجوده سلفردای اکسايډ او نايټروجن اکسايډ د باران په وخت کې د باران په اوبو کې حل کيږي په نتيجه کې سلفوریک اسيد او نايټريک اسيد جوړيږي. کله چې د باران دغه اوبه ځمکې ته رابښکته شي تيزابي باران ورته ويل کيږي.

تيزابي باران تعميرونو ته پوره نقصان رسوي. په اهلکي ډبرو کې چې کاربن وجود لري، تيزاب ورسره يوځای کيږي، اهلک په دې محلول کې حل کيږي او په نتيجه کې اهلکي ډبرې خوړل کيږي تعمرونه تخريبيږي.

نباتاتو ته هم زيان رسوي، کله چې تيزابي باران په ځمکه ولوړي د کلسيم او المونيم مالگې پکې حل کيږي دا مالگې د خاورو څخه اخلي وياو، سيندو او بحرونو ته يې وړي. په اوبو کې موجوده حيواناتو او نباتاتو ته زيان رسوي

سموگ، smog: سموگ د لوگي smoke او گرد دږو (fog) څخه عبارت دی، (smoke+fog) ځينی وختونه په هغو ورځو کې چې هوا توده وي، د ککړو ښارونو په سر د سموگ په نامه يو ټينگ او غليظ پوښ شتون لري هغه ساحه د سرپوښ په ډول پوښوی.

له نقلیه وسايطو څخه هم سموگ پيدا کيږي. د سموگ د دوو عمده ډولونو نومونه دلته اخلو: يو يې فوټو کيمياوي سموگ (LA)، قهويي رنگه اوبل يې څر رنگه يا طبيعي سموگ دی.

سموگ سترگو، سږو او همدارنگه نباتاتو ته زيات زيان رسوي.

گرين هاوس او اغيزې يې - Green house effect: د مختلفو عواملو په واسطه، لکه: د سون د موادو د سوځولو په وخت کې يا د تنفس په وخت کې يوه زياته اندازه CO_2 په فضا کې ټوليري چې تقريباً نيمايي يې د نباتاتو په واسطه په مصرف رسيږي نور يې په فضا کې يوه ډبله طبقه جوړوي. کله چې په فضا کې د CO_2 مقدار کم وي د لمر وړانگې short wave length په ډول ځمکې ته راځي، ځمکه پدې ډول گرميږي کله چې ځمکه توده شي جذب شوې تودوخه دوباره فضا ته Long wave length په ډول ځي،

په دې طريقې د ځمکې حرارت په متوازن ډول پاتې کيږي. که چيرې په فضا کې CO_2 ډبله طبقه جمع شي تودوخه له فضا څخه د ځمکې په طرف حرارت راځي او توديري، خو له ځمکې څخه دغه حرارت بېرته فضا ته نه ځي، نو په فضا کې موجوده CO_2 او بخارونه moisture زيات حرارت جذبوي په دې طريقه د ځمکې حرارت زياتيږي، دې عمل ته گرین هاوس وايي.

د اوزون د طبقې په ډېلولی کې کمښت Depletion of ozone layer

له ځمکې څخه د ۲۰-۵۰ کيلو مترو په لوړوالي، يعنې په ستراتوسفير کې د اوزون د غاز طبقه وجود لري. د اوزون طبقه د تراويلوټ وړانگې چې د ژوند لپاره خطرناکې دي، مخه نيسي. ذکر شوې شعاع د پوستکي د سرطان لامل گرځي. ژوندی حجرې له منځه وړي، د بدن دفاعي سيستم ختموي. همدارنگه فصلونو او نورو نباتاتو ته هم زیان رسوي. د ساينس پوهانو له مشاهدې څخه معلومه شوې ده چې انټرکټيکا Antarctica ساحې د پاسه د اوزون د طبقې په ځينو ځايونو کې خرابوالی منځته راغلی دی چې د سوري کولو لامل يې مختلف کيمياوي توکې دي د سوري کيدو يو عمده عامل يې کلورو فلورو کاربن CFC_2 دی. دا يوه کيمياوي ماده ده چې په يخچالونو او ايرکډيشن کې استعمالیږي د دې غاز په وتلو سره د دې غاز مالیکولونه، که د اوزون له طبقې سره په تماس کې شي، هغه سوری کوي. يو اتوم کلورين کولای شي د اوزون لس زره مالیکولونه له منځه يوسي. دغه عملیه په لاندې ډول صورت نيسي.

۱- د ماورای بنفش وړانگه: دغه وړانگه د کلورين د اتوم او کلورو فلورو اتوم ترمنځ رابطه پرې کوي.

۲- د کلورين ازاد شوی اتوم د اکسيجن او کلورين ترمنځ رابطه له منځه وړي.

۳- د اکسيجن اتوم منځته راځي او د کلورين اتوم آزادیږي.

۴- د اکسيجن مالیکول جوړیږي.

دغه بهير دوام کوي. په نتيجه کې د اوزون مالیکول چې د ماورای بنفش وړانگو او د ژونديو موجوداتو ترمنځ يو سپر دی، ورو ورو له منځه ځي، د اوزون طبقه سوری کيږي چې د ماورای بنفش وړانگې د تيريدو په صورت کې د ژوند خطر رامنځه کيږي.

اخځليکونه:

مولف: پوهاند محمد بشير ددويال اثر

محيط زيست مولف: کامبيز بهرام سلطاني

علوم زيستی محیطی

مترجمان محمد رضا رضادهی بهرام معلمی

حياتيات N.W.F.P

مولفين پروفيسور داکتر ناهيد علی پروفيسور نظری پروفيسور عبدالغني

Campbell Reece Biology Eight Edition ۲۰۰۸

Biology: An Evryday Experience, Albert Kaskeli Paulj Hummerjr,

۱۹۹۹ New yark

چگونه در مطالعه، تمرکز حواس داشته باشیم؟

شاگردان به خاطر به دست آوردن تمرکز حواس مشکل دارند.

تمرکز حواس موجب خستگی، و خستگی موجب در تمرکز فکری می شود. عدم تمرکز حواس و خستگی هر دو از تردید و دو دلی ناشی می شوند. مثلاً ما سعی داریم مطالعه نماییم، ولی در همان حال به انجام کار دیگری سرگرم می شویم و مطالعه را به کلی فراموش می کنیم. حاضر نیستیم از جای خود برخیزیم و از کسی که سرو صدا میکند بخواهیم آرام شود. در نتیجه خسته می شویم،

آیا تمرکز حواس ذاتی است؟

زیاد تراز شاگردان به این عقیده اند که استعداد تمرکز حواس امری ذاتی است، و

تمرکز حواس، یکی از مهمترین فنون مطالعه است. گاهی اتفاق می افتد که یک جمله را چندین بار می خوانیم اما چون توجه ما به چیزی دیگری است. نمی فهمیم در آخر که چه خوانده ایم، در ظاهر کتاب را باز کرده ایم، مشغول خواندن هستیم اما کبوتر خیال ما به جای دیگر مشغول پرواز است بدون توجه کلمات به سرعت و مسلسل از پیش چشمان ما می گذرد اما فقط صفحات کتاب را ورق زده ایم. از جمله مشکلاتی که در تلاش های ما برای یاد گیری و به خاطر آوردن، دخالت دارند، تمرکز حواس است از تحقیقات انجام شده درین مورد به دست آمده که بیشتر از ۸۰٪

شکست قبلې، باعث تضعیف و شکست بیش ترمی شود.

در آموزش تمرکز لازم است ما به عوض یاد آوری یک تلاش ناموفق و ناخوش آیند در آغاز کار باید تلاش های موفق یاد گیری را به یاد بیاوریم.

لازم است بدانید که «توجه» و «تمرکز» در واقع یکی نیستند زمانی که مقاله را می خوانید، اگر چندین افکار مزاحم اطراف خود آگاه هستید، توجه شما روی موضوع است، اما روی آن هنوز تمرکز ندارید، قدرت تمرکز با توانایی شخص برای باز داشتن آشفتگی و تمرکز روی مسایل اندازه گیری می شود. واضح است که هر چه بیش تر بتوانید فکر تان را روی موضوع ثابت کنید، کم تر متوجه انحراف ها می شوید، اما خوب است به یاد داشته باشید که هر قدر در تمرکز ماهر شوید، هرگز قادر به حذف کامل افکار مزاحم نمی شوید.

قبلاً یاد آور شدیم که تنها راه تمرکز روی یک موضوع، گسترش علاقه نسبت به آن موضوع است. اگر مایل اید که علاقه تان نسبت به موضوعی زیاد شود، کار خود را با کسب اطلاعاتی در باره آن شروع کنید این اطلاع کم حتماً شما را به کسب اطلاع بیش تر علاقمند خواهد کرد کدام عوامل سلب کننده تمرکز حواس است؟

تغییر آن بسیار سخت و یا ناممکن است. اما برخلاف این تصور، تمرکز یک ویژگی اکتسابی است و باید هر روز پرورش و جهت داده شود و هرکسی با هوش عادی می تواند به آن دست یابد.

مثلاً هر گاه شما در کودکی در باره اشیای اطراف خود کنجاو بوده اید، در یاد گیری تمرکز حواس مشکلی ندارید. به راحتی می توانید تمرکز حواس داشته باشید. و یا هرگاه دارای این نوع کنجکاو نیستید، باید آنرا پرورش بدهید بخاطرکه یگانه شرط آموزش، تمرکز کنجکاو است.

مهم ترین و افعیتی که باید به خود تان ثابت کنید این است که واقعاً توانائی تمرکز حواس دارید، به طور مثال: شاگردی را در نظر بگیرید که باوجود تلاش زیاد نمی تواند در باره موضوعی که مطالعه می نماید تمرکز کند. در حالی که هنگام تماشای تلویزیون مجذوب یک برنامه است و از همه چیزهای اطراف خود غافل می شود.

این مثال واضح بیان میدارد که وقتی درجه علاقه یک موضوع زیاد باشد تمرکز خود کار می شود. پس به نظر می رسد که مشکل مهم افزایش علاقه به چیزی است، که شخص باید یاد بگیرد، اما تمایل به تلاش ندارد. تمایل به رها کردن یک کار مشکل به خاطر یک کار آسان، تلاش های شما بی فایده می شود، و افکار مربوط به

بهرتر است که فهرست همه چیزهایی را که مانع مطالعه شما می شود، یا توجه شما را هنگام مطالعه منحرف می کند و یا هم باعث انحراف توجه شما می شود، بنویسید، سعی نمائید که به ترتیب، این عوامل منحرف کننده را از بین ببرید. در بعضی موارد، قادر به انجام این کار نخواهید بود، اما باید سعی کنید، آن را به کم ترین مقدار برسانید. هر نوع انحراف تمرکز برای شخص زیان آور است. بهترین راه تمرکز این است که یک اتاق مجهز به آنچه لازم دارید. به مطالعه اختصاص دهید. خوب است که از اول مطالعه موفق باشید، به این دلیل که مطالعه هر روز شما با موضوعی شروع شود که آن را راحت درک کنید و به طور دلگرم کننده، به سوی موضوعات پیچیده تر پیش بروید.

محیط مناسب برای مطالعه کدام است؟

ایجاد محیطی که مخصوص مطالعه شخص شما باشد، اهمیت بسیار دارد، عناصر تشکیل دهنده یک محیط کاملاً مناسب برای مطالعه، برای همه یکسان نیست، هرکس باید خود، آن ها را کشف و تعیین کند، اما رعایت این توصیه ها در انتخاب محل مفید خواهد بود.

۱. برای مطالعه جای مخصوصی را در نظر بگیرید، مطالعه در مکان های مختلف بر مشکلات یاد گیری خوب و مؤثر می افزاید، در اولین مرحله، برای ایجاد مهارت مطالعه باید سعی کنید، تمام کاری

های خود را در یک اتاق و حتی با یک میز و چوکی انجام دهید. و در صورت امکان، فقط برای مطالعه از آن ها استفاده کنید.

۲. استفاده از میز مخصوص مطالعه به شما کمک می نماید که همیشه در یک جای مشخص مطالعه کنید، رفته رفته عادت میکنید. هر گاه پشت میز قرار می گیرید شروع به مطالعه کنید، مشروط بر اینکه از میز فقط هنگام مطالعه استفاده کنید نه برای کاری دیگر.

۳. در هر اتاقی ممکن است عواملی وجود داشته باشند که موجب پریشانی حواس شما شوند، اگر خود را عادت دهید که علاقه و به مقصد یاد گیری مطالعه می کنید، هیچ کدام از این عوامل نمی توانند، مانع مطالعه شما شوند.

۴. عکس و اشیاى مورد علاقه خود را از روی میز و اطراف آن بر دارید.

۵. وسایل کار خود را قبل از مطالعه آماده کنید و در دسترس قرار دهید. گاهی دیده می شود که شخص برای آوردن یک کتاب، مثلاً (لغت نامه) از اتاق خارج می شود، و همین خارج شدن او زمینه ساز عدم تمرکز و یا سستی در ادامه مطالعه می گردد. و سایل مورد نیاز خود را مانند قلم خود کار، پنسل، پنسل پاک، کتابچه، لغت نامه و دیگر وسایل مورد نظر خود را قبل از مطالعه روی میز قرار دهید.

۶. اتاقی را انتخاب کنید که در آن صدای عبور و مرور وسایل نقلیه، و سایل صوتی

وساير موجبات انحراف حواس حداقل باشد.

۷. جريان هواى تازه را در اتاق تأمين كنيد.

۸. درجه حرارت اتاق را ملايم نگهداريد.

۹. در موقع مطالعه از نور كافى يكنواخت استفاده كنيد، از نورى كه مستقيماً از چراغ به روى كتاب بتابد، خود دارى كنيد. در شرايط معمولى، نورى كه معادل به ۲۰ تا ۳۰ شمع باشد، لازم است. عدم موجوديت نور كافى و يكنواخت موجب تضاد نورى ميان دو قسمت اتاق مى شود. از اين رو، استفاده از چراغ مطالعه را به منظور تأمين روشنائى، مفيد نمى دانند؛ اين تضاد موجب كشيدگى و خيره گى چشم مى شود و ديد چشم به سرعت خسته مى شود. يك چراغ مهتابى مى تواند، نور مناسب براى يك اتاق كوچك را به خوبى تأمين كند. هرگاه هنگام مطالعه در نور مناسب چشم هاى شما بازهم خسته شد، لازم است نزد داكتر چشم مراجعه كرد.

۱۰. ميزى را انتخاب كنيد كه بتواند پشت آن راحت بنشينيد.

۱۱. هنگام مطالعه خود را به يك پهلو نه اندازيد از آن پرهيز كنيد. براى مطالعه بايد از ميز و چوكى استفاده نماييد. كه انقباض اندك ماهيچه ها مفيد است و دقت كار مغز را زياد ميكند.

۱۲. ميزى را انتخاب نماييد كه سطح آن به اندازه كافى برزگ باشد، هرگاه وسايل كار شما به علت كمى جا روى ميز انباشته باشد، سر در گم و عصبى مى شويد از طرف ديگر، هم وسايل و ياد داشت هاى مربوط به موضوع مورد مطالعه بايد در دسترس باشند، زيرا اگر مجبور باشيد براى دست يافتن به آن ها هر بار از پشت ميز مطالعه برخيزيد، به تمرکز حواس شما لطمه وارد مى شود.

۱۳. روى ميز مطالعه براق نباشد.

اوقات مناسب براى مطالعه :

قبل از پرداختن به اين موضوع كه بهترين وقت براى مطالعه چه زمانى است، مهم ترين مسأله تعيين يك ساعت مشخص و ثابت براى مطالعه است. برنامه مطالعه بايد همواره ثابت و بدون تغيير باشد. اگر ما هر روز به دلخوا خود ما، هر وقت كه دل ما باشد وقت خود را براى مطالعه صرف كنيم، توفيقى در مطالعه به دست نخواهيم آورد، بهترين زمان براى مطالعه صبح است چون بدن ما، استراحت لازم كرده است. و ذهن ما هنوز بامسائل روز مره در گير نشده است، اما عده نيز متعقد اند، مطالبى كه قبل از خواب مرور شوند، بهتر از مطالبى كه در مواقع ديگر فرا گرفته مى شود به ياد مى مانند، البته اگر واقعاً قصد ياد گيرى در كار باشد، كلمه (اگر) موضوع

را مشکل می کند، چون زیاد تر از مردم قبل از خوابیدن کمتر یاد می گیرند، اما در اوقات روز به خصوص صبح صدفیصد در درک مطالب مفید است. به هر صورت می توان از هر دو وضعیت بهره گیری کرد. در ساعت ها اول روز سعی کنید، مطالب را فرا گیرید تا وقت کافی برای درک آن و کسب مهارت در کار داشته باشید. و قبل

از خوابیدن آنها را مرور کنید. مرور قبل از خواب موجب می شود، جزئیاتی را که قبل از آن متوجه نبوده اید، بهتر به خاطر بسپارید. مطالعه در زمان های پی در پی و کوتاه مؤثر تر است. در ساعات آخر شب، زمان مناسبی برای مطالعه نیستند، وقت مطالعه از یک الی پنج ساعت طول نکشد.

مأخذ:

- چگونه می توان تمرکز حواس داشت؟ (مجموعه فرزندان و امتحانات)
- چگونه در مطالعه تمرکز حواس داشته باشیم؟ (ماهنامه آموزشی نوجوان برای دانش آموزان) نوشته محمد علی هامانی.
- افزایش کار آیی مطالعه و نکته های برای تمرکز حواس در هنگام مطالعه (مجله پرسمان، آبان ۱۳۸۵ شماره ۵۰).

د مسلکي ښوونکو کمېټت او په نصاب يې اغيزې

څرگنده او روښانه خبره ده چې د کوچنيانو زده کړې لومړنۍ ښوونځۍ د مور غيږ او دهغې کورنۍ چاپيريال دی داپه دې معنا چې مور او پلار دي چې د اولادونو لومړنۍ روزنه پرغاړه لري.

د اسلام سپڅلي دين له مور او پلار څخه وروسته دويمه درجه مقام ښوونکي ته ورکړيدی ښوونکي دی چې د کوچنيانو روح اوروان ته وده او پراختيا ورکوي، ښوونکي دی چې خپل زده کوونکي له معنوي اړخه روزي له همدې کبله پوهانو ښوونکي ته د معنوي پلار لقب ورکړی دی. ښوونکي د ټولنې معمار دی، ښوونکي دی چې له تيارو څخه مو د رڼا په لور بيايي، ښوونکي د خوښۍ او امن سمبول دی، ښوونکي دی چې ټولنې ته روڼ اندي ځوانان وړاندې کوي، له دې امله ښوونکي په ټوله نړۍ کې د قدر او ستاينې وړ دی ښوونکي دی چې مور او تاسو ته سالمه ښوونه اوروزنه راکوي. ښوونه او روزنه د يوهيواد د پرمختگ او وړاندې والي لاره ټاکي او انسانان د جهل له تيارو څخه را وباسي، د وړاندې تگ لارښوونه ورته کوي. د ژوند له اصلي مفهوم څخه يې خبروي، له گاونډيانو او نړيوالوسره يې سيال کوي. د هوسا او آرام ژوند لپاره يې روزي. هر هغه څه چې د انسانانو په ژوند کې خورا ډير ارزښت لري له دې چينې څخه خپرو بيږي، او اړينه داچې که ښوونې اوروزنې ته ژوره

پا ملرنه وشي، ډير ژربه مو هېواد د پرمختيا او پراختيا لوړو څوكو ته ورسيري او بيا به هيڅكله د نړۍ د بې وزله او وروسته پاتې هيوادونو له ډلې څخه ونه گڼل شي. داچې زموږ دگران هيواد افغانستان ښوونيز بهير په يوه نوي پړاو كې دى اوله بلې خوا په ډيرو ښوونځيو كې د مسلکي ښوونكو كمښت شتون لري. نوله دې څخه دا څرگنديږي چې په نوي نصاب كې ستونزې شته، ښوونيزه پروسه په ښه توگه نه تطبيقيږي، له دې امله چارواكي بايد د مسلکي ښوونكو روزنې او گمارنې ته جدي پاملرنه وكړي، ترڅومو په هيواد كې نوى نصاب ښه پلى شي، د بې سوادۍ او ناپوهۍ كچه راټيټه شي. دا يوڅرگند حقيقت دى چې په ښوونه او روزنه كې مسلکي ښوونكي هغه څوك دي چې د ښوونيز بهير په چټكتيا كې فعاله ونډه اخلي، دوى هڅه كوي هر هغه څه چې د زده كوونكو لپاره اړين او لازمي دي د هغوى ذهنونو ته په چټكۍ سره انتقال كړي او د زده كوونكو د لاسني پوهونې او سمې زده كړې سبب وگرځي كه چيرته موږ او تاسې په ښوونځيو كې مسلکي، پوه، تجربه لرونكي په هيواد او معارف مين ښوونكي ونه لرو او يا دا چې د ښوونكو علمي كچه مو همداسې ټيټه او كمزورې وي، څه فكر كوى چې د ښوونې او روزنې بهير به مو د پرمختگ او ترقي په لور حركت وكړي؟ نوى ښوونيز نصاب به موڅومره پياده كړى وي؟ د نوي نسل علمي كچې ته به څومره كار كړى وي؟ دا هغه پوښتنې دي چې بايد ورته په رښتني ډول ځواب وويل شي. كه ښوونيز نظام ته ژوره پاملرنه ونه شي. زموږ د نويو ځوانانو او ماشومانو برخه ليك به څه وي؟ كه زموږ په ښوونځيو كې باتجربه او مسلکي ښوونكي شتون ولري، كه مسلکي ښوونكي په دندو وگمارل شي، ښوونيز بهير به بيرته راژوندى شي، كه د همدې اوسني وضعيت په شان مسلکي او باتجربه ښوونكي ونه لرو دا به خپله په روان ښوونيز بهير، په نوي نصاب اود زده كوونكو د راتلونكي په اړوند په لوى لاس د ستونزو او كړاوونو ايجادول نه وي؟ ايا دا به دنا پوهۍ يا بې سوادۍ انځور نه وي؟ نوله دې ټولو خبرو څخه څرگنديږي چې د هيواد اكثر ښوونځيو كې د مسلکي او باتجربه ښوونكو نه شتون او كمښت ستره بې پروايي ده. او همدا شان بې علمي رامنځ ته كوي، د پوهنې وزارت مكلف دى چې د هيواد په بيلا بيلو ښوونځيو كې مسلکي ښوونكي پرېږدي وگماري. كه ددې كار توان نه لري، نو بيا د هغو ښوونكو له پاره چې د زده كړې او تجربې كچه يې ټيټه ده، دوى ته د با تجربه استادانو او د تعليمي نصاب د مولفينو له خوا علمي سيمينارونه او وركشاپونه جوړ كړي، ترڅو دوى له نوي ښوونيز نصاب سره آشنا شي، له بله پلوه د تدريس او فعالې زده كړې لارې چارې وروښودل شي. كه د نوي نصاب او نوو درسي كتابونو له تدريس سره آشنا نه شي، نو ستونزې به پر ځاى پاتې وي د نصاب كتابونه

پخوا تردې چې په وروستۍ بڼه چاپ شي، يو شمير نقلونه او کاپيگاني يې د هيواد په مرکز اوځينو ولايتونو کې په يو شمير ښوونځيو کې تر عملي ارزونې لاندې ونيول شي.

د نصاب د علمي اومسلکي غړو له خوا ښوونکو ته د تدريس څرنگوالي ښودل کيږي، وخت پر وخت بايد د تدريس پروسه له نږدې څخه و ارزول او وڅارل شي. په ډيرو ولايتونو کې مو د تدريس دمشاهدې پر وخت داسې څه وليدل چې هغې په تدريس اومتن پورې هيڅ اړه نه درلوده، لکه: په کتاب کې د زده کوونکو فعاليتونه پرځای ددې چې ښاغلی ښوونکی دغه فعاليتونه په ټولگي کې په مناسب وخت سره په زده کوونکو باندې اجرا اوعلمي کړي وای، د لوست فعاليتونه يې زده کوونکو ته د متن په شکل تدريس کول چې دا زما د سترگو ليدلی حامل و. اوس تاسې قضاوت وکړی چې دمسلكي ښوونکو کمښت اونه شتون په درسي کتابونو اونوي نصاب باندې څومره منفي اغيزه لري، بايد يادونه وکړو چې ډير ښوونکي هم ملامت نه وو ځکه چې دوی مسلكي ښوونکي نه وو اونه يې د ښوونيز نصاب او د نوو درسي کتابونو په اړه کوم علمي سيمينار او يا ورکشاپونه ليدلي وو.

که چيرته هرښوونکی له خپل مسلك سره سم خپل مضمونونه تدريس کړي، نو په تدريس کې به له ستونزو او اشتباگانو سره مخامخ نه شي او نوی ښوونيز نصاب به په ښه توگه تطبيق شي.

ښاغلو ښوونکو ته پکاردې که غواړي زده کوونکي ورڅخه يو څه زده کړي، نودغه ټکي دي په پام کې ونيسي په نړيواله کچه ترسره شوې څيړنې ښيي چې زده کوونکي هغه وخت ښه او په زړه پورې زده کړه کولای شي چې په تکل کولو کې يې په خپله ونډه ولري، نو له همدې امله ښوونکي ته پکار ده چې د لوست اوزده کوونکو د ژوند ترمنځ اړيکه ټينگه کړي، هغه څه چې زده کوي يې دهغې په واسطه د خپل ژوند ورځنۍ ستونزې اوربړې اوارې کړي. ښه مهارتونه زده اوپر خپل ځان متکي شي. زده کوونکي هغه مهال ښه زده کړه کولای شي چې د پوښتنې کولو او تبصرې کولو زمينه ورته برابره شي.

د زده کوونکومور او پلار په دغه بهير کې شريک کړي، ښه ښوونيز چاپيريال د زده کوونکو پر زده کړې او وړتيا ډيره اغيزه لري، د مفهوم او معنا لرونکو تجربو چمتو کول، د دندې ترسره کولو په موخه سمه لار ښوونه کول، د زده کړې او د زده کوونکو ترمنځ د اړيکو ټينگول، د زده کوونکو ډاډ، باور اودرنښت ترلاسه کول، دمناسبې ژبې، طريقې، پوهې اوسلوک کارول، ځانته د زده کوونکو د پام اړولو مهارت درلودل، زده کوونکو ته دانگيزې ورکول. په لوړمناسب آواز او روښانه توگه بايد تدريس وشي، په لهجه کې بايد بدلون راوړل شي.

د لوست په بهير کې دې لنډې وقفې راوړل شي، په ډيرې چټکۍ سره بايد مخ پر وړاندې لاړنه شي، موضوع دې په ساده ژبه بيان کړي، بيا بيا دې ورته تکرار کړي، لوست لنډيز ورته بيان کړي، د زده کوونکو پوښتنو ته دې پاملرنه وشي، پوښتنو ته دې په ورين تندي ځوابونه ورکړای شي، له زده کوونکو څخه دې مناسبې پوښتنې وکړي، پوښتنو ته دې راولبل شي، وخت ته دې پاملرنه وشي، ښوونکي بايد له زده کوونکو څخه په واټن کې ونه اوسېږي، ښوونکي بايد لېواله او خوش طبيعته واوسېږي. ددې ټکو په پام کې نيولو سره کولای شي چې زده کوونکي يوڅه زده کړي ددې له پاره چې دښوونې او روزنې بهير لا ډير گټور او اغيزمن شي، نو بايد دغه ځواکي ټکو ته پام وکړي. پرته له دې نه شي کولای چې دغه جريان بريالی او گټور پرمخ بوځي.

- ښوونکي بايد د ښوونې او روزنې په اصولو، قواعدو، تخنيکونو او اساساتو باندې وپوهېږي.
- ښوونکي بايد په خپله رشته کې د بشپړو معلوماتو لرلو ترڅنگ نورو اضافي معلوماتو د وړاندې کولو مهارت او پرځان حاکميت ولري.

- په دې پوهيدل چې زده کوونکي ولې، د څه لپاره او څه ډول زده کړې کوي؟ د ښوونې او روزنې د اساساتو ترڅنگ د تربيتي ارواپوهنې په اړه هم معلومات ولري چې خپلې ستونزې حل کړای شي، دغه پورتني ټکي له يوه بل سره ډيرې اړيکې لري، که يوله دوی څخه کم وي، د تدريس جريان به له ستونزو ډک وي، که چيرته يوشوونکي په ميتودونو باندې پوه هم وي، خو ترڅنگ يې په خپل مضمون باندې حاکم نه وي، بيا هم نه شي کولای چې زده کړه په سمه توگه پرمخ بوځي. که ددې پر خلاف په مضمون حاکم وي، خو په ميتودونو باندې پوه نه وي، بيا هم زده کړه پرمخ نه ځي.

د مسلکي ښوونکو کميټ اونه شتون يوه عمده ستونزه ده چې د نوي ښوونيز نصاب د پلي کولو په وړاندې ځنډ اوځنډ جوړه وي. د مسلکي توب خبره پدې معنا چې په ټولو مضامينو کې دا مشکل ترسترگو کيږي. اوس مهال چې د نوي ښوونيز نصاب او درسي کتابونو په اړه ځيني شکايتونه او نيوکې مطرح کيږي. ددې زياتو شکايتونو او نيوکو ريښې د ښوونکو په مسلک او مضمون باندې په نه برلاسی کې نغښتي دي. گڼ شمير ښوونکي په خپل مسلک کې له لازم ځواک څخه برخمن نه دي، که ځينې يې پر خپل مضمون برلاسي هم وي، هغوی په همغه زاړه نصاب واکمن دي، نوی ښوونيز نصاب ځانگړی کوښښ او هڅه غواړي ددې کار د ترسره کولو لپاره ښايي د پوهنې وزارت په اډانه کې د ښوونکي د روزنې رياست، د ساينس مرکز او خپله تعليمي نصاب رياستونه خپلې هڅې گډون او اغيزمنې کړي ښاغلي ښوونکي دې هڅه او هاند وکړي او د ښوونکي لارښود کتابونه او نورو گټورو

ماخذونو په مرسته دې په خپلو مضامينو ځانونه پوه او برلاسي کړي. بله غټه ستونزه د کتابونو په خپل وخت نه رسيدل دي.

په اوسنيو شرايطو کې چې زموږ هېواد له سترو ننگونو سره لاس او گريوان دی، درنو ښوونکو ته لازمه ده چې څو برابره مسوليتونه په غاړه واخلي چې خپله مسلکي پوهه لوړه کړي، تر څو پدې وتوانېږي چې خپل زده کوونکي له بيلا بيلو لارو چارو او ميتودونو په کارولو سره د علم او پوهې په گانه سمبال کړي. هغه ښوونکي چې له مسلکي پوهې څخه برخمن وي د زده کوونکو ټولې نيمگړتياوې وړته له ورايه معلومېږي. ډير ژر به نيمگړتياوې او ستونزې ور حل کوي.

خو غير مسلکي ښوونکي هيڅکله نه شي کولای چې د زده کوونکو دغه نيمگړتياوې او ستونزې ور حل کړي.

موږ له خپلو ټولو درنو ښوونکو که هغه مسلکي دي او يا غير مسلکي په ډير درنښت هيله کوو چې هر قسم امکانات ولري، بايد خپله پوهه لوړه کړي، ترڅو وکولای شي زموږ د هيواد اوسنی نسل په سالمه توگه وروزي او دغه روانو ستونزو او ناخوالو ته چې له بې سوادۍ بې علمۍ او ناپوهۍ څخه سرچينه اخلي د پای ټکی کېښودل شي.

اخځليکونه:

- ۱- خپلواک، پوهيالی محمد طاهر: (۱۳۹۶). د ښوونې او روزنې بنسټونه او اصول، وايگل ارشاد کتابپلورنځی.
- ۲- ذکې، پوهيالی نصيب الله: (۱۳۹۴). تربيتي اروا پوهنه، ننگرهار، خپرونډيه ټولنه .
- ۳- ښاد، نصير احمد: (۱۳۹۳). ميتو د و لو ژ ي، جلال اباد، مومند خپرندويه ټولنه .
- ۴- ظريفي دکتورشيرعلي: (۱۳۹۱). نوی ښوونيز نصاب.

دروغگوۍ در کودکان، علل و راه های جلوگیری از آن

بخش دوم:

راه های جلوگیری از دروغ در کودکان:

برای اصلاح و باز داشتن کودکان از دروغ گوی، راه های زیادی وجود دارد که والدین میتوانند با استفاده از آنها مانع این گونه رفتار ناپسند در کودکان گردند که در زیر به بررسی عده یی از آن ها می پردازم:

- شناخت علل دروغ گویی
در قدم نخست باید دانست که چرا کودک دروغ می گوید. چه انگیزه ها او را به دروغ گفتن وا داشته است و هدف او از دروغ چی است، تا راه حلی برای رفع آن پیدا نمود.
- نشان دادن ارزش راست گفتن
بعد از شناخت علت دروغ، دادن آگاهی لازم در مورد راست گویی است تا کودک بداند که راست گویی عملی با ارزش و پسندیده است و دروغگویی کار خطا، نادرست و بی ارزش است، که مورد پذیرش پدر، مادر و دیگران نیست و همچنان پیامد های زشت دروغ را به زبان کودکانه و داستان های آموزنده برای او باز گو کنند تا او بداند که اینگونه سخنان روزی زیان و خطری را به بار آورده و باعث سلب اعتماد او در نزد دیگران خواهد گردید.
- ایجاد محیط خانواده گی سالم

محیط خانه را از دروغ و نیرنگ دور سازید، زیرا کودکان مانند کمره فلم برداری هر چه را می بیند و می شنود آنرا ضبط و تقلید می کنند. پس والدین خود سعی و تلاش نماید که الگوی راست گویی و حقیقت باشند، در صورتیکه والدین خود به همدیگر دروغ بگویند پس از کودک چی توقع می توان داشت.

• اجازه بیان احساسات

به کودک باید اجازه داد تا احساسات خود را آزادانه ابراز نماید ولو اگر احساساتش ناپسند بوده و باعث اذیت و آزار اطرافیان گردد. باید به او کمک کرد تا احساسات خود را به تدریج به احساسات خوش آیند جا به جا نموده و نباید به خاطر این گونه احساسات او را تنبیه نمایم، بلکه به او اجازه بدهیم تا بدون هیچ کدام هراسی بتواند احساساتش را بیان نماید. مثلاً به او اجازه داد که بگوید ازخواهر یا برادرش بی زار است، از فلان غذا خوشش نمی آید، از انجام فلانی کار ناتوان است یا از رفتن به فلانی مجلس ناراحت است و غیره. در چنین حالتی که کودک مرتکب خطایی شده ولی راست میگوید باید به ملایمت به طور صحیح به او تذکر داد که رفتارش درست و پسندیده نبوده و باید آنرا تغییر دهد.

• بردباری در برابر اشتباهات و مجازات نکردن

والدین باید در برابر هر اشتباهی کودک از صبر و بردباری استفاده کرده و خود را آماده پذیرش هر نوع اشتباهات کوچک و بزرگ او نمایند و به کودک این احساس داده شود که به خاطر هر نوع اشتباهش تنبیه یا مجازات نمی شود به شرط که اشتباهی خود را بپذیرد و راست بگوید. کودک را به خاطر اشتباهش یا به سبب حرف راستش هرگز نباید تنبیه کرد، زیرا اکثر کودکان به خاطر این که تنبیه نشوند دست به دروغگویی میزنند که این خود یعنی ترس از مجازات سبب رشد و تقویت دروغ در کودک میگردد. زیرا تنبیه و به ویژه تنبیه بدنی یک نوع درمان یا راه جلوگیری سطحی و موقتی است هرگز دروغ گوی کودک را ریشه کن نکرده و برای همیشه از بین نمی رود و ممکن باعث مشکلات دیگری شود. بناءً موثر ترین راه در این زمینه هشدار و پرهیز از تکرار خطا است. (۲۴)

• پند و اندرز

گفتن بعضی پند و اندرزها و داستان های آموزشی که با مهر و صفا همراه باشد خیلی موثر است. از این طریق به کودک باید فهمانده شود که دروغگویی سبب نفرت والدین، دوستان، اطرفیان و مهمتر از همه موجب نارضایتی خداوند شده که فرجامش رسوایی او و خانواده است که همه از آن گریزان اند.

• رعایت انصاف

مراعات نمودن انصاف و عدالت باعث جلوگیری از دروغ در کودکان میگردد. در خانواده های که کودک شاهد بی انصافی والدین در برابر رفتار خود شان، یا رفتار سایر اعضای خانواده و یا خواهر و

برادر باشد او مجبور میشود که برای حفظ شخصیت و تحقیر نشدن تن به دروغ بدهد. مثلاً دراکثر خانواده ها دیده شده، زمانی که یک اشتباه از دیگران یا خواهر و برادر بزرگتر از کودک سر میزند کسی آنها را مورد باز پرس قرار نمی دهد در حالیکه اگر همین لغزش توسط کودک صورت بگیرد او را به باد ناسزا گرفته و تنبیه می نمایند که چنین حالت خود موجب آن میگردد که کودک به دروغ گفتن رجوع نموده و خود انصاف را برقرار نماید.

• تبارز دادن نارضایتی (اعلام نارضایتی)

والدین با ایجاد تغییر در رفتار و گفتار خود به کودک بفهمانند که از این عمل اونا راضی هستند و دوست ندارند که دروغ او را بشنوند، و از اینکه او در حضور جمع و یا غیر از آن دروغ گفته است خوش حال نیستند. یعنی والدین در بعضی موارد با نشان دادن قیافه حق به جانب، سکوت معنادار و بی توجهی به او نشان دهند که دروغ او باعث شرمندگی آنها شده و این مسئله آنها را ناراحت ساخته و مسئله را طوری جدی وانمود کنند، تا کودک دیگر آنها تکرار نکند.

• سوال پی در پی نکردن

هرگز از کودک در باره موضوعی که به دانستنش علاقه مند هستید سوال پی در پی نکنید. زیرا کودک زمانی که مورد باز پرس قرار می گیرد ناراحت و دست و پاچه میشود، به خصوص زمانی که اگر شک کند که سوال کننده از قبل پاسخ سوال را میداند و فقط می خواهد او را اغفال و سوال پیچ کند که در این صورت کودک مجبور می شود برای اینکه در دام گیر نیاید به دروغ گفتن پی در پی بپردازد. مثلاً (چند نفر در صنف نمره بلند گرفته؟ سه نفر؟ تو که گفتی فقط یک نفر نمره بلند گرفته و آن هم خودت بودی؟) و غیره.

• تحقیر نکردن

هرگز و تحت هیچ عنوانی کودک را تحقیر نکنید و سعی نماید که او را مورد سرزنش قرار ندهید، زیرا با این کار کودک برای اینکه او را دست کم نگیرد و خود را تبارز داده و توانایی هایش را نشان دهد به دروغ گفتن رجوع نموده و از آن کمک می گیرد.

• مقایسه نکردن

هیچ گاه کودک را با کودکان دیگر یا خواهر و برادرش مقایسه نکنید، زیرا با این کار نه تنها حس حسادت را در او تحریک و رشد میدهید بلکه برای بد نشان دادن دیگران و اذیت کردن آنها به دروغ گفتن پرداخته و از آن به نفع خود استفاده میکند. مثلاً (با خواهر یا برادر خود به جنگ و دعوا پرداخته و میگوید که من جنگ نکردیم، یا کتابچه رسم برادر خود را پاره کرده از بین میبرد و میگوید که خود برادرش این کار را کرده) و امثال آن.

• تحسین و تقویت نمودن راستگویی کودک

والدين کوشش نمايند با در نظر داشت سن کودک، صداقت و راستگویی او را تحسین نموده به او اطمینان و احساس آرامش بدهید تا از ترس مجبور به دروغگویی نشود. برای مثال اگر کودک قدری از مربا را خورده و برای شما حقیقت را میگوید، در این صورت برای او بگویید که از راست گفتنت خوشحالم و برای پاداش این راستگویی از این پس اجازه میدهم که نیم ساعت بیشتر با دوست هایت تفریح نمایی و امثال آن.

• گوش دادن به حرفهای کودک

سعی نمایید زمانی که کودک حرف میزند و یا چیزی به گفتن دارد ولو که تکراری و خسته کن هم باشد و یا بی معنا و بی جا باشد یا وقت نداشته باشید باز هم با حوصله و دقت آنرا گوش داده، و با این کار به کودک ارزش قایل شده و او احساس خوبی می نماید. در صورتیکه به حرفهای کودک گوش نداده و توجه ننمایید یا در مقابل حرفهای او بی تفاوت بوده و یا هم بگویید برای شنیدن حرفهایش وقت ندارید این خود سبب می شود که کودک از دروغ استفاده نماید، تا حرفهایش مورد دلچسپی و توجه دیگران قرار گیرد و از طریق دروغ به خواسته خود برسد.

• دروغگو خطاب نکردن به کودک

هرگز فرزند تان را دروغگو خطاب نکنید، زیرا او این صفت یا برچسب را به خود خواهد گرفت و پس از مدتی با درونی ساختن این و یژه گی تبدیل به یک دروغگو خواهد شد. در عوض همیشه به او این اطمینان و اعتماد را بدهید که میتواند صحبت ها و نظراتش را به راحتی با شما در میان گذارد.

• قایل شدن احترام به کودک

کودک باید در خانواده از احترام کافی و پذیرش مطلوب برخوردار باشد تا اعتماد به نفس در او تقویت گردد. عدم احترام به کودک سبب ضعف حس اعتماد به نفس او گردیده که در نتیجه برای جبران این ضعف به دروغگویی روی می آورد. (۲۵)

در نتیجه می توان گفت که دروغگویی در کودکان یکی از رفتار های غیر اخلاقی است که در سنین کودکی در کودکان بیشتر به مشاهده میرسد، که اکثر از والدین را نگران و مضطرب ساخته و همواره این سوال نزد آنها به وجود میاید که آیا اصلاح دروغگویی در کودکان امکان پذیر است یا نه؟ که در جواب میتوان گفت که کودک در مرحله آغاز زندگی بوده و امکان هر نوع تحول و تغییر در او وجود دارد و او در سنین کودکی بیش از هر سن دیگری تغییر پذیر است، بناءً پدران و مادران باید از همان سنین اولیه با هوشیاری متوجه این رفتار کودک خود بوده وسی نمایند تا به خاطر دروغگویی کودک او را مورد تمسخر، طعن، دعوا، مشاجره و تنبیه قرار نداده بلکه کوشش نمایند که با آرامی، مهربانی و صبوری با او در این باره صحبت نموده و به کودک احساس راحتی و امن را بدهند تا او نیز در تلاش تغییر این رفتار خود بپردازد. کودک با رهبری صحیح از سوی پدر و مادر، خود را از دروغ گویی بی نیاز دیده و از این عمل ناشایسته دست کشیده و برای جلب توجه خویش و یا برای بدست

آوردن نیاز های خود و یا برای بیان و ابراز احساسات و عواطف خود راه های بهتری را جستجو می نماید.

همچنان یگانه عامل مهم و اساسی در پرورش راست گفتن در کودکان محیط خانواده است. زمانی که در محیط خانواده، پدر و مادر راستگو و راست کار باشند و به همدیگر دروغ نگفته و از فریب کار نگیرند، طبیعتاً که کودک به راه درست رفته و راستگو بار میاید و برعکس در خانواده های که پدر و مادر خود دروغ گفته و به این خوی ناپسند عادت داشته باشند، واضع است که کودک نیز دروغ گو شده که در چنین خانواده ها ایجاد بهترین شرایط برای جلوگیری از دروغ بی اثر خواهد بود. بناءً والدین باید به این نکته مهم و اساسی توجه جدی داشته باشند. زیرا محیط زندگی مهمترین و بزرگترین عامل سازنده شخصیت کودک است که با هیچ عاملی دیگری قابل مقایسه نیست. چون با محیطی که زندگی میکند منطبق و سازگار شده و آنچه را که می بیند و یا می شنود در فکر او نقش می بندد.

در ضمن وظیفه مربیان نیز این است که برای اصلاح دروغگویی در شاگردان از طریق دادن آگاهی های لازم، ارایه محبت و اخلاص در سعادت مندی آنان، روشن ساختن ذهن آنان از طریق پند و اندرز، دادن احساس اعتماد و اطمینان و حمایت کردن از آنها و تذکر پیامد های ناگوار دروغ گوی و غیره کوشیده و آنها را از این حالت نجات دهند.

پس با توجه به رفع احتیاجات ضروری کودک مانند: (غذا، لباس و غیره) مادی، عاطفی و حذف تنبیه و فراهم نمودن محیط پر از محبت، صفا، صداقت و راستکاری یعنی محیطی که در آن اطرافیان ناگزیر نباشند از راه مکر و فریب، خیانت و دروغ به زندگی ادامه دهند در پیشگیری و درمان دروغگویی به کامیابی و موفقیت نایل گردید. زیرا کودکان امروز پدر یا مادر فردای اجتماع است، بناءً اگر اصلاح نشوند هم سبب وارد آمدن ضربه های جبران ناپذیر به اجتماع خواهد شد و هم باعث از بین بردن اعتماد خود و والدین خود نیز خواهند گردید.

ماخذ:

- ۱- رضا فرجی، دروغ‌گویی کودکان، تهران، مطبعه، آراس، چاپ اول، ۱۳۸۹، ص ۴
- ۲- حسن عمید، فرهنگ فارسی عمید، تهران، مطبعه، سپهر، چاپ سی ام، ۱۳۸۳، ص ۵۹۵
- ۳- سوره غافر، آیه ۲۸
- ۴- سوره آل عمران، آیه ۶۱
- ۵- <http://samiraeslamieh.blogfa.com/post>
- ۶- حسن عمید، فرهنگ فارسی عمید، تهران، مطبعه، سپهر، چاپ سی ام، ۱۳۸۳، ص ۵۹۵
- ۷- <http://samiraeslamieh.blogfa.com>
- ۸- <http://koodakan.akairan.com/koodak>
- ۹- محسن شکوهی یکتا، اختلالات رفتاری کودکان و نوجوانان، مطبعه، طبیب، چاپ اول، ۱۳۸۴، ص ۳۶
- ۱۰- <http://koodakan.akairan.com/koodak>
- ۱۱- <http://www.seemorgh.com>
- ۱۰- مجله عرفان، علل دزدی در کودکان و راه های جلوگیری از آن، عقرب ۱۳۹۱، ص ۶۵
- ۱۱- <http://www.beytoote.com>
- ۱۲- <http://www.beytoote.com/psychology>
- ۱۳- رضا فرجی، دروغ‌گویی کودکان، تهران، مطبعه، آراس، چاپ اول، ۱۳۸۹، ص ۱۱-۱۴
- ۱۴- <http://samiraeslamieh.blogfa.com>
- ۱۵- <http://www.beytoote.com/psychology>
- ۱۶- <http://blogfa.com>
- ۱۷- رضا فرجی، دروغ‌گویی کودکان، تهران، مطبعه، آراس، چاپ اول، ۱۳۸۹، ص ۱۱-۱۴

ص ص ۱۵-۱۶

۱۸- <http://www.hawzah.net/fa/magazine>

۱۹- <http://koochooloo.blogfa.com>

۲۰- <http://tarbiatmandagar.perswianblog.ir>

۲۱- احمد يار محمديان، روانشناسی کودکان و نوجوانان ناسازگار، تهران، مطبعه، دانش پژوه، چاپ

اول، ۱۳۸۹، ص ۶۱

۲۲- محسن شکوهی یکتا، اختلالات رفتاری کودکان و نوجوانان، مطبعه، طبیب، چاپ اول، ۱۳۸۴،

ص ۷۹

۲۳- رضا فرجی، دروغگویی کودکان، تهران، مطبعه، آراس، چاپ اول، ۱۳۸۹، ص ص ۳۸-۴۱

انجنير سوله نسيمي سادات

ګډ ژوند

دويمه برخه:

۵- د دين تعليم او عبادت ته هڅول

د ښځې د حقوقو څخه يو هم دا دی چې ميره يې بايد ښوونې او روزنې ته پاملرنه وکړي او ديني احکام او مسايل ورته زده کړي.

۶- د ښځو د وړو تيروتنو څخه سترگې پټول

پدې اړه رسول الله (ص) داسې فرمايلي دي: «هيڅ مومن او مسلمان نارينه دې يوې مسلمانې ښځې ته په کامله توګه په بده او کرکه ونه ګوري، ځکه داسې پېښ شوي دي چې د هغې به يو خوی بد وګڼي، نو خامخا بل خوی هم لري چې ښايي په هغه خوښ او خوشحاله شي.

۷- له نا مشروع وهلو څخه د ځان ژغورل

د الله رسول (ص) فرمايلي دي: «ښځې په مخ مه وهئ، هغوی ته بد رد مه وايئ، بيلوالی مه کوئ خو په کور کې يعنې د خوابدې په وخت کې که مو له هغوی سره خبرې نه کولې، نو يوازې په کور کې يې بستره ورپيله کړئ (سنن ابو داود).

همدارنگه په بل ځای کې يې داسې فرمايلي دي: (صحيح البخاری) ژباړه. تاسو خپلې ميرمنې د غلام په خير مه وهئ چې بيا د ورځې په پای کې له هغوی سره جماع هم کوی.

حضرت محمد (ص) هيڅکله هم خپل ميرمنې ندي وهلې، دارنگه چې بي بي عايشه (رض) فرمايي: «ما هيڅ وخت رسول الله (ص) نه دی ليدلی چې خادم يا ميرمن يې وهلې وي او نه يې په لاس د څه شي د وهلو تکل کړی، مګر د خدای په لاره کې د جهاد پر مهال.

۸- له کور څخه د ميره بهر ته نه وتل

که ميره وغواړي خپله ميرمن تنبيه کړي او له هغې بيل شي، دغه بيلوالی بايد د کور په دننه کې وي او هيڅ وخت هم له کوره د باندې ونه وځي د ښځې د تنبې لپاره.

۹- د ښځې د عيونو او راز پټول

ميره بايد تل خپلې ښځې راز او اسرار خوندي کړي او نورو ته يې ښکاره نه کړي.

۱۰- د خپلې ميرمنې په اړه نيک نظر درلودل

ميره بايد د تل د خپلې ميرمنې په اړه نيک نظر ولري او پرې بد گومانه نه شي. الله پاک په قران کريم کې داسې فرمايلي دي: (الحجرات. ۱۲) ژباړه: اى هغه کسانو چې ايمان مو راوړى له ډيرو گومانونو شكونو څخه پرهيز وکړى. ځينى شکونه گناه وي.

د بد گومانى له نښو څخه يو هم کورته ناڅاپي او له کومې خبرتيا پرته ورتگ دى او دا عمل رسول الله (ص) منع کړى دى او په اړه يې داسې فرمايلي دي: «کله چې يو له تاسو څخه له کورڅخه د ډير وخت لپاره غيب شوى وي، نو بايد د شپې مهال ناڅاپه او ناگهانه کورته ولاړ نشئ» (صحيح البخارى)

دوهم: په ښځې باندې د ميره حقونه :

د ميره اطاعت كول : الله جل جلا له نر پر ښځې باندې مشر او ريس مقرر کړى، ځکه چې نر د جسمي او عقلي پلوه پياوړى او بل دا چې د اهل عيال مالي مصارف پر غاړه لري د نر مشري او رياست حکمتونه دلته وگورئ.

الله جل جلا له فرمايي : النساء/ ۳۴. ژباړه: نارينه پر ښځو حاکمان دي له دې کبله چې الله جل جلا له ځينو ته پر ځينو نورو فضليت او غوراوى ورکړى دى او له دې امله چې نارينه (د ښځو لپاره) خپله شتمني لگوي .

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي : يعنې : د ښځو نيکه او ښه ښځه هغه ده چې کله هغې ته گورې تا خوشحاله کړي او کله چې هغې ته د څه امر وکړې هغه اطاعت کوي او کله چې ته غايب وې هغه ستا د کور او ځان ساتنه کوي .

پيغمبر صلي الله عليه وسلم فرمايي : يعنې : کله چې ښځه پنځه وخته لمونځ وکړي، د رمضان روژه ونيسي، د شرمگاه ساتنه وکړي او د ميره اطاعت وکړي هغې ته ويل کيږي له هرې دروازې دې خوښه وي جنت ته داخله شه .

د شهوت پوره کول : د نکاح يو هدف دا دى چې نر او ښځه په مشروع ډول يو له بل څخه خپل شهوت پوره کړي ، که ميره له خپلې ښځې څخه شهوت پوره کول و غواړي، نو ښځه به له اړتياو پرته د هغه څخه مخ نه اړوي ، اړتيا لکه مرض چې هغې ته تکليف رسوي ، حيض ، نفاس ، احرام او روژه .

قال رسول الله - صلى الله عليه وسلم - : يعنى : كله چه ميره خپله ښځه د خواهش پوره کولو لپاره را وغواړي نوهغه لره راتلل پکار دي اگر که د تنور (ډوډۍ پخولو په کار مصروفه وي.) همدارنگه رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي : يعنى كله چې ميره خپله ښځه د کورواله (جماع) لپاره و بولي او هغه ور نه شي او ميره په غوسه کې شپه سبا کړي ، ملايکي تر سبا پورې پر هغې باندې لعنت وايي .

د ميره له اجازې پرته به بل څوک کور ته نه بيايي :

عن أبي هريرة رضي الله عنه أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: يعنى د ښځې لپاره رواه نه ده چې ميره يې په کور کې وي او د ميره له اجازې پرته نفلي روژه ونيسي ، همدارنگه د ښځې لپاره جايز نه ده چې د ميره له اجازې پرته څوک کور ته د ننه کړي.

وعن جابر قال : قال صلى الله عليه وسلم: ژباړه: جابر رضی الله عنه وايي رسول الله صلى الله عليه وسلم په حجة الوداع وفرمايل : د ښځو په باره کې له الله جل جلا له څخه وويرېږئ تاسې هغوی د الله جل جلا له په امان اخيستې دي او تاسې ته د هغوی شرمگا د الله جل جلا له په کلمه حلال شوي او د تاسې په هغوی باندې دا حقونه دي چې هغوی به د تاسې فرشونه داسې چا ته نه غږوي چې تاسې يې بد گڼې (کوم څوک چې د تاسې خوش نه وي هغه يې اجازې کور ته نه ښايي) که يې داسې وکړل، نو هغوی ووهئ لږ وهل چې زخم کوونکي نه وي او همدارنگه د هغوی پر تاسې باندې دا حق دی چې هغوی ته به په ښه شان نفقه او د استوگنې ځای برابرئ .

د ميره له اجازې پرته به له کور څخه نه وځي :

عبدالله بن مسعود رضي الله عنه له رسول الله صلى الله عليه وسلم نه روايت کوي چې فرمايي: ژباړه: ښځه عورت ده ، او كله چې د کور څخه بيرون وځي شيطان هغې ته زينت او ښايست ورکوي ، او الله تعالى ته د نږدې کيدو تر ټولو غوره ځای کور کې پاتې کيدل دي .

التأديب : څرنگه چې نر د کور مشر دی، نو د خپل اهل عيال مسؤول دی . خپل اهل عيال ته به په نیکو کارونو امر کوي او له بدو کارونو به يې منع کوي .

قوله تعالى: ژباړه : اهل ته موپه لمانځه کولو امر کوئ او خپله يی هم کوئ .

وقوله تعالى : التحريم ٦. اى مؤمنانو ! خپل ځانونه او خپل اهل عيال له هغه اور څخه چې خس يې خلک او تيري دي وساتئ .

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي: (بخاری: ۸۵۳) ژباړه : د عبدالله بن عمر رضی الله عنه څخه روايت دی چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي : هر يو له تاسې راعی (شپون) دی او هر يو د تاسې د خپل رعيت (لاس لاندې کسانو) په برخه کې مسؤول دي (د رعيت په اړه به له ده څخه پوښتنه کيږي.) د ټولنې رهبر د خپل رعيت شپون او د خپل رعيت مسؤول دی ، نارينه د خپل کور د

اهل مسؤول دی، ښځه د ميره په کور کې د خپل اولاد شپنه او مسؤوله ده، خادم د مالک په مال کې شپون دی او په دغه باره کې مسؤول دی.

که ښځه يا اولاد خدای مه کړه بې لارۍ ته مخ کړي، نو د کور مشر ته پکار ده چې هغوی ته بدني تأديب ور کړي.

قوله تعالى: النساء/۳۴. او هغه ښځې چې د هغوی د بدخويۍ څخه وېرېږي، نو (لومړۍ) دوی ته نصيحت وکړي او که (په نصيحت سمې نه شوې) د خوب ځای يې جلا کړي (او که په دې هم سمې نه شوې) و يې وهی، نو که غاړه يې کېښوده، نو بيا پرې (د زیان رسولو لپاره) لار مه لټوي باور وکړي چې الله جل جلا له له پاسه شته چې لوړ او لوی دی.

دا د ميره او کور د مشر مسؤوليت دی چې خپل اهل عیال ته د دين ضروري احکام وښيي او همدارنگه هغوی ته په نیکو کارونو امر وکړي او له بدو کارونو څخه يې منع کړي. تفسير ابن کثير ۴/۳۹۲

(د امام ابوحنيفه رحمه الله په نزد بدني تأديب په څلورو ځایونو کې جایز دی: کله چې ميره د ښځې د زینت اراده ولري او هغه زینت او د ځان ښایسته کول ترک کړي، د خواهش پوره کول بلنه ور کړي هغه ترک کړي په داسې حال کې چې هغه پاکه وي، لمونځ نه کوي، او د ميره له اجازې پرته له کور څخه وځي).

د ښځې په ميره او د ميره پر ښځې باندې د حقونو په هکله ډیر الهي او نبوي ارشادات راغلي دي نارینه سره له دې چې دخپلې کورنۍ په اړه زیات اخلاقي او مادي مسؤولیتونه لري. دلاندې حقونو لرونکي دي:

۱- دشریعت په حدودو کې تابعداري: څرنگه چې نارینه دخپلې کورنۍ مشر او د هغې د ادارې او رهبري مسؤول همداراز دهغې دعزت، کرامت، نیکمرغۍ، آرامۍ او امنیت په لار کې شپه او ورځ پلانونه جوړوي او کوښښ کوي دغه ټول مسؤولیتونه او هدفونه په یوه ټولنه کې د کورنۍ د مشر له اطاعت او نظم څخه پرته لاس ته نه راځي، نو ځکه دميره تابعداري پرښځې باندې لازمه شوې ده، خو دغه تابعداري به دشریعت په حدودو کې وي او په غیر شرعي کارونو کې دميره تابعداري روا نه ده ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: ژباړه: په هغه کار کې چې دخالق نافرمانی کيږي دمخلوق تابعداري روا نه دی.

(رواه احمدوالحاكم في مستدرکه مشکوة صفحه ۳۱۹)

او رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: ژباړه: دمشرتابعداري په نیکو کارونو او خبرو کې لري (متفق علیه مشکوة صفحه ۳۱۹)

یعنې په غیر شرعي کارونو کې دهغه تابعداري روا نه ده.

او د دغه شرعي تابعداري اساس هغه قواميت (مشرتوب او حاکميت) دی چې الله تعالی د کورنۍ پلار ته ورکړی دی، ځکه چې الله تعالی فرمایي: (سورة البقرة آیت ۲۲۸) ژباړه: د ښځو لپاره پر خپلو میړنو حقونه دي لکه چې په دوی باندې دخپلو میړنو حقونه دي په نیکې طریقي سره او د سړو لپاره پر ښځو باندې یوه اوچته درجه ده (د کورنۍ مسؤولیت) او الله تعالی عزت والا او حکمت والا دی

همدارنگه الله تعالی فرمایي: (سورة النساء آیت ۳۴) ژباړه: نارینه پر ښځو باندې حاکمان دي، په دې خاطر چې الله تعالی ځينو د دوی ته په ځینو باندې غوره والی ورکړی دی له دې امله چې نارینه خپل مالونه پر ښځو باندې لگوي.

یعنې څرنگه چې نارینه د ښځو په اړه زیات مسؤولیتونه لري، نو الله تعالی د کورنۍ دنظم، آرامۍ او نیکمرغۍ لپاره نارینه و ته د مشرتوب حق ورکړی دی او هغه ته یې په ځینو صفاتو کې پر ښځو باندې فضیلت ورکړی دی، نو الله تعالی نارینه ته په کورنۍ کې د مشرتوب او د مسؤولیت حقونه د دوو علتونو له امله ورکړي دي:

اول: بدني پیاوړتیا: نو الله تعالی نارینه له ښځو څخه زیات پیاوړي پیدا کړي دي او هغوی یې له ښځو څخه زیات دقوي ارادې خاوندان ګرځولي دي.

او ښځې غالباً د بدن او ارادې له مخې کمزورې پیدا شوي دي او عاطفي جنبه پر هغوی غالبه ده. دوهم: مالي مسؤولیت: بېلابېل مالي مسؤولیتونه لکه مهر ورکول د واده اړتیاو پوره کول، ښځې ته دنفقې او جامې او د اوسیدو د ځای برابرول ټول دنارینه په غاړه دي او عملاً نارینه دخپلې کورنۍ خدمتګار وي او دهمدغه خدمتګارۍ له امله هغه دخپلې کورنۍ د ریاست او مشرتوب مستحق ګرځیدلی دی خو دغه مشرتوب به یې په حکمت او مشورې سره وي یعنې دنارینه حاکمیت پر ښځې باندې په حقیقت کې یو ډول مسؤولیت او مکلفیت دی نه ریاست او فضیلت او په حقیقت کې دغه مسؤولیت او مکلفیت کوم عزت او مرتبه نه بلل کیږي، ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: ژباړه: تاسو ټول مسؤول یاست او دخلکو په وړاندې مسؤولیت لرئ، نو دخلکو مشرد هغوی په اړه مسؤول وي او نارینه دخپلې کورنۍ پر وړاندې مسؤول دی او ښځه دخپل میړه د کور په اړه مسؤله ده. (متفق علیه مشکوة صفحه ۳۲۱)

له دغه حدیث څخه څرګنده شوه چې ښځه هم له میړه څخه وروسته د کورنۍ پر وړاندې مسؤولیت لري، نو پر ښځه باندې د خپل میړه تابعداري دشریعت په حدودو کې فرض ده او په دی اړه ډېر حدیثونه راغلي دي لکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم په یوه حدیث کې داسې فرمایي: ژباړه: که چیرته ما امر کړای وای چې یو تن دې بل تن ته سجده وکړي، نو ما به ښځو ته امر کړای وای چې خپلو میړنو ته سجده وکړي. (رواه الترمذی مشکوة ۲۸۱)

یعنې که له الله تعالی څخه پرته بل چاته سجده روا وای، نو ما به ښځو ته امر کړای وای چې خپلو

ميړونو ته سجده وکړي، دا ځکه چې دميره حق پر دوی باندې ډير زيات دی، خو څرنگه چې له الله تعالی څخه پرته بل چاته سجده روا نه ده، نو ځکه ما دغه امر ونکړ. او الله تعالی فرمايي: ژباړه: نونیکې ښځې تابعداري کوونکي دي (د الله اورسول او ميره) او ساتونکې دي دځان او مال په وخت دغایب کیدلو د ميره کې له دې امله چې الله تعالی ددغو شيانو دساتنې امر کړی دی. (سورة النساء ایت ۳۴)

۲-دميره دمال او عزت ساتنه:

پربنځه باندې لازمه ده چې دخپل ميره په غایب کې دهغه دعزت او مال ساتنه وکړي او دخپل ميره له اجازې څخه پرته چاته دهغه کورته دنوتو اجازه ورنکړي ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي: ژباړه: ښځه د ميره دکور ساتونکې ده او دهغه دساتنې مسؤوله ده. (متفق علیه مشکوة صفحه ۳۲۰)

او په بل حدیث کې رسول الله صلی الله علیه وسلم دنیکو ښځو په صفت کې داسې فرمایي: ژباړه: نېکه ښځه هغه ده چې ميره یې دهغې په لیدلو خوشحالیږي او د ميره فرمانبرداری کوي او که ميره یې په کور کې نه وي نو خپل عفت او د ميره د مال ساتنه کوي.

(رواه البیهقي في شعب الايمان مشکوة صفحه ۲۶۸)

او په بل حدیث کې داسې فرمایي: ژباړه: او ستاسو حق پر ښځو باندې دادی چې ستاسو په فرش دې هغه څوک نه کښینوي چې ستاسو ورڅخه بد راځي او ستاسو کور ته دې هغه چاته اجازه ورنکړي چې ستاسو ورڅخه بد راځي. (رواه الترمذي صفحه ۲۲۰ جلد ۱ رياض الصالحين صفحه ۱۵۶)

همدارنگې ښځې ته روا نه ده چې د ميره له اجازې څخه پرته دهغه له مال څخه چاته څه ورکړي، ځکه چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: ژباړه: ښځې ته روا نه ده چې چاته څه ورکړي خو د ميره په اجازې سره (رواه النسای صفحه ۳۵۲ جلد ۱ ابوداود صفحه ۲۳۷ جلد ۱) ۳-دميره په کور کې خدمت:

نارینه پر خپلې ښځې حق لري چې دهغه دکور دننه کارونه سرته ورسوي لکه دخوړو تیارول دکور پاکول، دجامو او لوبڼو پرمینځل او داسې نور او ددغې خبرې په نبوي احادیثو کې درې دلایله شتون لري.

لومړی دلیل: له بي بي فاطمې رضي الله عنها څخه روايت دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم ته راغله او دکور دخدمت څخه یې ورته شکایت وکړ او د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه یې وغوښتل چې هغې ته یو خادم ورکړي، نو رسول الله صلی الله علیه وسلم هغې ته وفرمایل چې د ویده کیدو په وخت کې درې دیرش ۳۳ ځلې سبحان الله ووايه او درې دیرش ۳۳ ځلې الحمد لله ووايه او

درې دیرش ۳۳ څلې الله اکبر ووايه، نو دا تاته دخادم څخه غوره دی
(بخاري صفحه ۸۰۷ جلد ۲ مشکوة صفحه ۲۰۹)

نو له دغه حديث څخه څرگنده شوه چې رسول الله صلى الله عليه وسلم فاطمې ته دا ونه ويل چې ته
دکور کار مکوه او يا دکور کار پرتا لازم نه دی .

دوهم دليل : د اسما بنت ابي بکر رضي الله عنها حديث دی چې فرمايي ما به د زبیر رضي الله عنه
دکور ټول کارونه کول او د هغه د آس لپاره به مې د دوه کيلو متره لرې ځای څخه وابنه راوړل
(رواه مسلم صفحه ۲۱۸ جلد ۲)

دریم دليل : ژباړه : رسول الله صلى الله عليه وسلم دفاطمه او علي رضي الله عنها ترمنځ فيصله کړې وه
چې فاطمه به دکور دننه کارونه کوي او علي رضي الله عنه به له کور څخه بهر کارونه کوي .
۴- خپل ميره ته ځان سينگارول :

د ښځې او ميره يو بل ته ځان سينگارول يو ښه او په شريعت کې مطلوب کار دی او ميره حق لري
چې له خپلې ښځې څخه وغواړي چې هغه جامه واغونډې کومه چې د ميره يې خوښه وي او ښځه
هم حق لري چې له خپل ميره څخه همداسې غوښتنه وکړي او دا ځکه چې دښځې او ميره ترمنځ
دغسې متقابل عمل د دواړو ترمنځ دمينې او تفاهم د زياتوالي او د دواړو دغټ لامل ګرځي. او په
دغه موضوع کې عبدالله بن عباس رضي الله عنه فرمايلي چې : زما دا خوښ دی چې زه دې خپلې
ښځې ته ځان سينگار کړم لکه چې زما دا خوښ دی چې زما ښځه دې ماته ځان سينگار کړي.
رواه ابن ابي حاتم وابن جرير الطبري تفسير قرطبي صفحه ۱۱۸ جلد ۳ سورة البقرة . او رسول الله صلي
الله عليه وسلم فرمايلي : ژباړه : الله تعالى ښايسته ذات دی او ښايست خوښوي. (رواه مسلم مشکوة
صفحه ۴۳۳) او په بل حديث کې داسې فرمايي : ژباړه : الله تعالى پاک دی او پاکې خوښوي. (رواه
الترمذي مشکوة صفحه ۳۸۵)، نو يو عمل (ښايست او پاکي) چې الله تعالى يې خوښوي، نو نارينه او
ښځې يې ولې نه خوښوي بې شکه چې کوم شی د الله تعالى خوښ وي، نو هغه به يو ګټور او د
مسلمان دنيکمرغی او کاميابي لامل وي.

۵ - د شريعت په حدودو کې ښځې ته ادب ورکول:

هر کله چې ښځه دخپل ميره پر وړاندې نافرماني پيل کړي او د خپل ميره دکور د مصلحت پر خلاف
کارونه کوي، نو ميره يې حق لري چې دهغې د اصلاح لپاره يو څه شرعي اقدامات وکړي چې دغه
اقدامات الله تعالى په څلورو برخو ويشلې دي.

الله تعالى داسې فرمايلي : (سورة النساء ايت ۳۴-۳۵)

ژباړه : نارينه حاکمان مقرر شوي دي په ښځو باندې په لامل د دې چې غوره والی يې ورکړی دی
الله تعالى ځينې دوی ته په ځينو نورو باندې او په لامل د دې چې دغه نارينه لګښت کوي پردغو ښځو
له خپلو مالونو څخه، نو نيکې ښځې تابعداري دي (دالله او درسول او د ميره) او ساتونکې دي په

غيا ب دمپرونو خپلو کې دځانونو خپلو (عفت) او دخپلو ميرونو د مالونو او اولادونو په لامل ددې چې ساتلې دي الله (دوي ته له حقونو پر ميرونو) او هغه ښځې چې ويريري تاسې له سرکشي (بدخويي) د دوی نه، نو نصيحت وکړئ دوی ته او بيل شئ له هغوی څخه په ځای دخملاستو کې (که په نصيحت سمې نشوې) او ووهئ تاسې هغې لره (تاديبي وهل نه انتقامي) که په بيلتون هم سمې نشوې ، نو که اطاعت يې ستاسې وکړ مه لټوئ تاسو پردوی باندې بله لاره (دطلاق) بيشکه الله جل جلاله ډير اوچت او ډير لوی دی . او که ويريرئ تاسې له مخالفت څخه په منځ دميره او ښځې کې، نو مقرر کړئ تاسې يو فيصله کوونکی (منصف) له خپلوانو د دې نارينه او بل فيصله کوونکی (منصف) له خپلوانو د دې ښځې که دوی (زوجين) غواړي سوله کوله، نو الله به د دواړو ترمنځ جوړښت پيدا کړي بيشکه الله پوه او خبردار دی.

ددغه ايت کریمه څخه څرگنده شوه چې نیکې ښځې نصيحت او تاديبي وهلو ته حاجت نلري، بلکه نافرمانی کوونکې دغو شيانو ته حاجت لري، نو ددې لپاره چې کور له گډوډۍ او بې نظمي څخه وژغورل شي، نو د هغه د اصلاح او نظم لپاره بايد لاندې لار ښوونې عملي شي :

لومړی : ښوونه او نصيحت : نارينه بايد خپلې نافرمانې ښځې ته په حکیمانه او ښايسته طريقې سره ښوونه او نصيحت وکړي او په بېلابېلو طريقو بايد هغه خپلو مسؤوليتونو ته متوجه کړي دوهم : هرکله چې حکیمانه او ښايسته نصيحت پرنافرمانې ښځې څه اغيزه ونکړي، نو ميره بايد له هغې سره له خملاستو څخه ډډه وکړي او خپله بستره دې ترې بيله کړي، ځکه چې دغه کار کولای شي پرهغې اغيزه وکړي او هغه دې دې ته واداره کړي چې دخپلې نافرمانې څخه لاس واخلي په هرصورت دغه بېلتون بايد له څلورو مياشتو څخه زیات نه وي.

دریم : بدني تنبيه (تاديبي او خفيف وهل) :

چې کله په نافرمانه ښځه باندې دبسترې بېلول هم اغيزه ونکړي، نو نارينه به په داسې ډول هغه ووهي چې د هغې مخ او بدن حساس غړو ته څه زیان ونه رسيږي او دا وهل به د ادب په نيت وي او خفيفه به وي سخته به نه وي هډوکي ته به پکې زیان نه رسيږي او د بدن پوستکې به يې پکې نه ژوبليږي ځينې علماء فرمايي چې په مساوک به يې معمولی غوندې ووهئ. او دا د دې لپاره چې ځينې سرکشه او نافرمانه ښځې داسې حالت ته ورسيري چې د هيچا خبره نه مني، نو د هغوی د نافرمانۍ علاج همدغه د ادب وهل پاتې شي، نو د نافرمانو او سرکشو ښځو تاديبي وهل په قران او حديث کې ثابت دي او دالله تعالی او رسول يې روا کړي دي د دې لپاره چې دکورنی ساتنه وشي او کورنی له بې نظمي او گډوډيو څخه بچ کړای شي لکه چې الله تعالی فرمايي: (سورة النساء ايت ۳۴) ژباړه : که نافرمانو ښځو ته نصيحت او له هغوی سره نه خملاستل کومه گټه ونه رسوله او د نافرمانۍ نه ونه گرځيدلې، نو بيا هغوی ووهئ (مگر تاديبي وهل)

او رسول الله صلی الله عليه وسلم فرمايي :

(ترمذي صفحه ۲۱۹)

ژباړه : نافرمانې ښځې که په نصيحت او له هغې سره په نه ځملاستو سمې نشوې، نو بيا هغوی داسې ووهئ چې سخته نه وي يعنې هلوکي نه ماتوي او پوستکي نه شکوي او د ادب په نيت وي همدارنگه رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي : (ابوداود صفحه ۲۹۱)
ژباړه : خپله ښځه په مخ مه وهه خرابې او بدې خبرې ورته مکه.
خو دا خبره بايد په نظر کې ونيول شي چې د نافرمانې له صورت څخه پرته دښځې وهل روا نه دي او د هغې تاديبي وهل دحل آخري لاره ده او دا خبره هم په ياد ساتل پکار ده چې که نارينه د ښځې په وهلو کې د شريعت له حد څخه تېری وکړي هغه ظالم دی او بايد خپله سزا وگوري.
څلورم : کورنۍ جرگه :

که د مخکينۍ مرحلې د نافرمانې ښځې په اصلاح کې گټورې نه نشوې، نو ميره دې دغه موضوع قاضي او محکمې ته وړاندې کړي ترڅو هغه د نارينه او د ښځې دکورنۍ څخه يوه جرگه جوړه کړي چې د ميره او ښځې ترمنځ د سولې لارې ولټوي که چيرته دوی ونشو کړای چې د دوی ترمنځ سوله راولي، نو بيا دې د دوی ترمنځ د دې بېلتون او طلاق تصميم ونيسي.
پنځم : که چيرته د ښځې ميره بد اخلاقه وي او خپلو ديني او اخلاقي مسؤوليتونو ته پاملرنه نه کوي، نو ښځه به په حکيمانه ډول د هغه د اصلاح لپاره کار وکړي.
الله تعالى فرمايي: (سورة النساء ايت ۲۸)

ژباړه : او که يوه ښځه ويريرې دخپل ميره له بدخوبۍ څخه يا د مخ گړځولو څخه يې، نو گناه نشته په دغو دواړو باندې چې روغه وکړي په خپلو مينځونو کې او روغه کول غوره کار دی.

د ميره په کور کې اوسېدل:

پر نارينه باندې لازمه ده چې دخپلې ميرمنې لپاره د اوسيدو يو مناسب ځای برابر کړي او پر ښځې باندې لازمه ده چې دخپل ميره سره په يوه کور کې ژوند وکړي او که ښځې يې نه غوښتل چې د هغه سره يو ځای ژوند وکړي، نو ميره دې لومړی ورته نصيحت وکړي او که نه موضوع به عدلي او قضايي محکمې ته وړاندې کړي که بيا هم ښځه دې کار ته تياره نشوه چې د هغه سره په يوه کور کې ژوند وکړي، نو د ښځې د نفقې حق ساقطیږي تر څو چې له ميره سره په يو کور کې يو ځای نشي.

اخځليکونه:

۱. (مولف ، شرف الدين اعظمي ، کتاب، د ژوند سل رازونه، په کابل کې د اکسوس کتاب پلورنځي لخوا چاپ شوي د چاپ کال ۲۰۱۷)
۲. (مولف ، شرف الدين اعظمي ، کتاب، چون چرا زناشوهرې، په کابل کې د اکسوس کتاب پلورنځي لخوا چاپ شوي د چاپ کال ۲۰۱۷)
۳. (کبرا مظهری ملورو، کتاب ، ښځې او ژوند، ۱۳۶۶، ص ۲۱ په حواله پښتني ميرمنې، از عبدالرؤوف بينوا، ص ۷۴)
۴. (معصومه عصمتي وردک، په خپل کتاب کې ، نقش و موقف زنان افغانستان)
۵. (افغانان- احوال زنان- ص ۱۸۳)
۶. (سورة النساء ايت ۲۸، ۳۴، ۳۵)
۷. (رواه النسائي صفحه ۳۵۲ جلد ۱ ابوداود صفحه ۲۳۷ جلد ۱)
۸. (رواه الترمذي صفحه ۲۲۰ جلد ۱ رياض الصالحين صفحه ۱۵۶)
۹. (رواه البيهقي في شعب الايمان مشکوة صفحه ۲۶۸)
۱۰. (رواه الترمذي مشکوة ۲۸۱)
۱۱. (متفق عليه مشکوة صفحه ۳۱۹، ۳۲۰، ۳۲۱)
۱۲. (سورة البقرة آيت ۲۲۸)
۱۳. (رواه احمدوالحاكم في مستدرکه مشکوة صفحه ۳۱۹)
۱۴. (تفسير ابن كثير صفحه ۳۹۲، جلد ۴)
۱۵. (رواه مسلم صفحه ۱۲۱۸)
۱۶. (رواه البخاري صفحه ۴۸۹۹) رواه مسلم صفحه ۱۰۲۶)
۱۷. (رواه البخاري صفحه ۳۰۶۵، رواه مسلم صفحه ۱۴۳۶)
۱۸. (الترمذي ۱۱۶۰، صحيح الترغيب ۱۹۴۶)
۱۹. (ترمذي صفحه ۲۱۹)
۲۰. (ابوداود صفحه ۲۹۱)

محمد اکرم (وفادار)

د ادب ستوری

د آسماني ستورو نه يو سستوری را وغور ځیدو
 بختانی لار فاني دنيانه د بختونو سره
 دی په قلم د لوړ فرهنگ عالي ادب خاوند و
 ده به کوله مينه ټولو فرهنگونو سره
 دی د خو ژبو ليکوال و ملبس په فنو
 وهر يو ليک يې انسان ساز ټولو علمونو سره
 لويه نړۍ کې کله داسې شخصيت شي پيدا
 افکار شريک کړي د نړۍ د هېوادونو سره
 شي خدمتگار د گران وطن ټول پکې وروڼه بولي
 لکه ماليار چې محبت کا د گلونو سره
 ټول لارويان شئ د دې ستر انسان ارمان کړئ پوره
 لاس په لاس ورکړئ چې سبا شي ادبونو سره
 قلم عاجز دی د کاغذ په مخ يې اوبښکې تويي
 د عبدالله بختاني مړينه د دردونو سره

غزل

خواجہ حافظ شیرازی

ای نسیم سحر آرامگہ یار کجاست
منزل آن مه عاشق کش عیار کجاست
شب تار است و ره وادی ایمن در پیش
آتش طور کجا موعد دیدار کجاست
هر که آمد به جهان نقش خرابی دارد
در خرابات بگویند که هوشیار کجاست
آن کس است اهل بشارت که اشارت داند
نکته‌ها هست بسی محرم اسرار کجاست
هر سر موی مرا با تو هزاران کار است
ما کجاییم و ملامت گر بی کار کجاست
باز پرسید ز گیسوی شکن در شکنش
کاین دل غمزده سرگشته گرفتار کجاست
عقل دیوانه شد آن سلسله مشکین کو
دل ز ما گوشه گرفت ابروی دلدار کجاست
ساقی و مطرب و می جمله مہیاست ولی
عیش بی یار مہیا نشود یار کجاست
حافظ از باد خزان در چمن دهر مرنج
فکر معقول بفرما گل بی خار کجاست

سر محقق محمد آصف گلزاد

کرامت انسانی در پرتو عقیده و فرهنگ

هر دل که طرب یافت من از شوق شگفتم
خوشنود به عیش دیگرانم چه توان کرد
(امیر هوتک افغان)

انسان به حکم آنکه بر خوردار از قوه تفکر و تعقل می باشد، از این رو مسایل و قضایا را به مبنای منطق و استدلال تحلیل و ارزشیابی مینماید. ویژه گی مذکور او سبب شده که به تناسب دیگر موجودات زنده، تفوق و برتری داشته باشد. حضرت مولانا جلال الدین محمد بلخی، تفاوت فی مابین انسان و سایر زنده جانها را درین ابیات خویش چنین به نمایش گرفته است:

جان حیوانی ندارد اتحاد
تو مجو این اتحاد از روح باد
گر خورد این نان، نگردد سیر آن
ور کشد بار این، نگردد آن گران
بلکه این شادی کند از مرگ آن
از حسد میرد، چو بیند برگ آن
جان گرگان و سگان از هم جداست
متحد جانهای شیران خداست

مومنان معدود، لیک ایمان یکی
جسم شان معدود، لیکن جان یکی
غیر فهم و جان که در گاو و خر است
آدمی را عقل و جان دیگر است
ده چراغ از حاضر آری درمکان
هر یکی باشد به صورت غیر آن
فرق نتوان کرد نور هر یکی
چون به نورش روی آری بیشکی

اشعار عرفانی فوق مولانای بلخی در افکار خواننده، سخنان شیخ سعدی را نیز تداعی می کند که همین اکنون در بین اقوام و ملل شرق و حتی غرب حیثیت مثل را به خود گرفته است:

بنی آدم اعضای یکدیگرند
که در آفرینش ز یک جوهرند
چو عضوی به درد آورد روزگار
دگر عضو ها را نماند قرار
ویا هم این خطاب دیگر او:
آدمی سان و نیک محضر باش
تا ترا بردواب فضل نهند
تو به عقل از دواب ممتازی
ورنه ایشان به قوت از تو به اند^(۱)

شیوه عملکرد سایر حیوانات عموماً بر اساس غریزه استوار است، نه اندیشه. بدین اساس آنها قادر نیستند خوب را از بد، زشت را از زیبا، خیر را از شر و نفع را از ضرر، تشخیص کنند و تمیز دهند. حرکات و نحوه حیات آنها بریک روال و تکراری می باشد؛ طور مثال ساختمان خانه غچی از آغاز خلقت بدینسو، یک شکل و بدون هیچگونه تحول و دگرگونی بوده و است. این خود عدم کیفیت را در زمینه میرساند. به همین ترتیب فعالیت های سایر حیوانات کوچک و بزرگ را خود قیاس کنید. چون در پروسه حیات حیوانات، تجارب به گونه ابتدایی و متکی بر بنیاد غریزه استوار است، لذا انتقال در تجارب آنها دیده نمی شود.

یکی از دانشمندان پیرامون درک و برداشت حیوانات، نظرش را چنین خلاصه نموده است: «آگاهی حیوانات از جهان تنها به وسیله حواس ظاهره است. از اینرو سطحی و ظاهری است. به درون و روابط درونی ایشان نفوذ نمی کند. ثانیاً فردی و جزیی است، از

کلیت و عمومیت برخوردار نیست. ثالثاً منطقه ای است. مربوط به محیط زیست حیوان است و خارج از محیط زیست او راه پیدا نمیکند. رابعاً حالی است، یعنی بسته به زمان حال است. از گذشته و آینده برخوردار نیست. حیوان نه از تاریخ خود با جهان آگاه است و نه در باره آینده می اندیشد و نه تلاشی به آینده تعلق دارد.

حیوان از نظر آگاهی، هرگز از چارچوب ظواهر، فردیت و جزئیت، محیط زیست و زمان حال خارج نمی گردد. در این چهار زندان برای همیشه محبوس است و اگر احیاناً خارج هم شود، نه آگاهانه و از روی شعوری و انتخاب است، بلکه تحت تسخیر اجباری طبیعت، به صورت غریزی، نا آگاهانه و غیر شاعرانه است»^(۲)

و اما نوع دیگر موجودات زنده، همانا «انسان» است، که نسبت به سایر حیوانات، متعالی و برانده می باشد. گویا «انسان یک تفاوت اساسی با حیوان دارد و آن اینست که انسان از هر حیوانی بیشتر بالقوه است و کمتر بالفعل... انسان است که به صورت موجود صد درصد بالقوه به دنیا می آید، یعنی اولی که به دنیا می آید، اصلاً معلوم نیست که در آینده چه می شود. ممکن است واقعیت او در آینده واقعیت یک گرگ باشد. ممکن است واقعیت یک گوسفند باشد. در صورتی که شکل، شکل انسان است. همچنین ممکن است واقعیتش، واقعیت یک انسان باشد»^(۳) و این خود مباینت انسان با حیوان در مجموع می باشد حال آنکه نکات دیگری نیز هست که خاص بشر محسوب میگردد؛ مثلاً: انسان سخن می گوید. با نیروی اندیشه و برهان استوار است. قدرت افزار سازی دارد. تجربه مینماید و برتر از همه اینکه برخوردار از شخصیت میباشد. همین ویژه گیها در واقع حد فاصلیست فی مابین انسان و دیگر زنده جانها، پس «شخصیت» بیش از همه تفاوت ها را مینمایاند، یعنی یک شخص را از سایر افراد و موجودات تفکیک می کند. شخصیت در ذات خود متشکل است از:

۱- عناصر مشترک میان همه موجودات مانند: نیازها و انگیزه های فزیولوژیکی

۲- عناصر مشترک بین انسانها، مانند: عقل، فطرت، ابزار و کیفیت شناخت، وجدان اخلاقی...

۳- عناصر ویژه شخص؛ مانند: مزاج، کیفیت تعقل، امور و اندازه استقلال شخصی در مسایل^(۴)

براساس صراحت قرآن شریف، حضرت خداوند متعال^(ج) همانگونه که انسان را شرافت و کرامت بخشیده، قدرت افزار سازی را نیز به او ارزانی داشته است. در یکی از سوره های کلام الله^(ج) آمده است: ترجمه: و ما ساختن زره را به او (حضرت داود علیه السلام) تعلیم دادیم تا شما را در جنگ های تان حفظ کند. پس آیا شما بر نعمت های خداوند^(ج) شکر می کنید؟^(۵)

چون بشر دارای هوش، رای، زکاوت و طرز تفکر می باشد؛ چنانچه به گفته ارسطو حیوان اجتماعی و ناطق است. این خود امتیاز و تفوق او را نسبت به دیگر موجودات زنده نشان می دهد. انسان کلید راز آفرینش می باشد و از مولانای بلخ نیز بشنویم که اندرین باب چه گفته است:

ای برادر تو همین اندیشه یی
ما بقی را استخوان و ریشه یی
گر گلست اندیشه تو، گلشنی
ور بود خاری تو هیمة گلخنی
و اشعار ذیل فردوسی نیز مؤید همان سخنان بالا میباشد:

چو زین بگذری، مردم آید پدید
شد این بندها را سراسر کلید
پزیرنده هوش و رای و خرد
مر او را دد و دام فرمان برد
ز راه خرد بنگری اندکی
که معنی مردم چه باشد یکی
ترا از دو گیتی بر آورده اند
به چندین میانجی بیورده اند
نخستین فطرت، پسین شمار
تویی خویشان را به بازی مدار^(۶)

اگر انسان از اجتماع جدا و منفرد ساخته شود؛ در آنحال بیت ذیل مولانا صدق مینماید که این خود نشان دهنده اجتماعی بودن شخص میباشد:

یک زمان تنها بمانی تو ز خلق
در غم و اندوه مانی تا به حلق

پس به حکم اینکه انسان موجودی است اجتماعی حرفی دقیق و بدون شک میباشد. حدیثی از پیامبر اسلام^ص را نیز در این مورد شاهد می آوریم تا سند تقویت گفته های بالا شده باشد: ترجمه: انسان احتیاج پیدا می کند به انسانهای دیگر.

از نگاه فلسفه نیز انسان مظهر و مجموعه یی است از روابط همه گانی و اجتماعی. بدین اساس او هرگز به تنهایی و بدون روابط با دیگران حیات به سر برده نمی تواند. انسان به

اجتماع نیاز دارد تا نیازها و ضرورت‌هایش از این طریق برآورده شود، مانند: محبت، دوستی، مراودات اجتماعی، داد و ستد و غیره. بازهم به این ابیات نگاه کنید:

تارو پود عالم امکان بهم پیوسته است
عالمی را شاد کرد، آنکس که یکدل شاد کرد
پیوسته است سلسلهٔ موجها بهم
خود را شکسته، آنکه دل ما شکسته است

و این بیت رازق فانی هم شایان دقت می باشد:

باهر دلی که شاد شود، شاد می شوم
آباد هر که گشت، من آباد می شوم

در منظومه گرشاسپنامهٔ اسدی طوسی نیز می‌خوانیم که خداوند^۶ زمین را به خاطر انسان خلق کرد و آراسته گردانید. بشر را در مقایسه با سایر موجودات برتری بخشید. تاج شاهی به او ارزانی داشت چراکه انسان خرد دارد و برگزیده حضرت خداوند^۷ است:

خرد، جانور به ز مردم ندید
که مردم تواند به یزدان رسید
زمین ایزد از مردم آراسته است
جهان کردن از بهر او خواسته است
به مردم فرستاده پیغام خویش
ز گیتی و را خواند همنام خویش
بدو داد شاهی ز روی هنر
بدین بیکران گونه گون جانور
همه نیکویی ها به مردم نکوست
ز یزدان تمام آفرینش بدوست^(۷)

بر میگردیم به سخنان پژوهشگری و مینگریم که وی انسانرا دارای کدام خصایل و ویژه گی هایی شمرده است. او می نویسد که: «اراده و اختیار و تعقل و آگاهی و توان آفرینش های فکری و هنری و آرمان خواهی، کلید های اصلی خزاین اسرار الهی و سازنده ابعاد شخصیت والای انسان و جنبه های آسمانی بودن او هستند. آرمانخواهی مهمترین خصیصه و امتیاز فرزند آدم نسبت به سایر حیوانات است. آرمان گرایی به انسان قدرت می بخشد تا در برابر جهان طبیعت عرض وجود کند و به آنچه هست قانع نباشد و برای دستیابی به آنچه «باید باشد» یعنی «حقیقت» تلاش مداوم نماید و از این رهگذر به گنجینهٔ راز های آفرینش راه

يابد و بالمآل قلل سربلندی و افتخار را مسخر شود و سعادت و خوشبختی خود را با نیل به سرچشمه کمال -الله- تامین کند(۸)

با درنظر داشت صفات و ممیزاتی که خاصه بشر است، خداوند ^ع وی رابه کرسی سالاری زنده جانهای روی زمین قرار داده و لقب اشرف مخلوقات را به او ارزانی داشته است پس انسان جلوه یی از نور الهی اندرین جهان می باشد. خداوند متعال در کتاب مقدس خویش «قرانکریم» فرموده است که : ترجمه : خداوند انسان را به بهترین صورت و نکوترین شمایل خلق کرده است. (۹) از همین جاست که نسبت به سایر مخلوقات کرامت دارد. خلیفه و نایب خداوند ^ع بروی زمین میباشد. پس لازمست که انسان نیز خودرا بشناسد. به مقام و مرتبه روحانی خویش پی ببرد. اینک اشعارذیل عطار را مینگیریم که موضوع و نکته فوق را بازتاب نکوداده است:

الا ای مشک جان بکشای نافه
که هستی نایب دارالخلافة
چو روح امر ربانی تو داری
سریر ملک رحمانی تو داری
جهان هر دم بهم یک مشت خاکست
فضای قدس دارالملک پاکست
همه عالم به کلی بسته تست
زمین و اسمان پیوسته تست
بهشت و دوزخ و روز قیامت
همه از بهر نامت یک علامت
ملائک را به رمزی معرفت بخش
خلایق را به صد صورت صفت بخش
تو چون صد آفتابی گر بتابی
کند هر ذره ات صد آفتابی
چو نور آفتابت در مزید است
ز ذرات یکی عرش مجید است
عجب مرغی نمیدانم که چونی
که از اثبات و نفی ما برونی
چونی در آسمان و نی زمینی
کجایی؟ نزد رب العالمینی

همه چيزی تویی و هیچ در تو
 چه گویم راستی و پیچ هم تو
 برار از دل دمی مشکین به اخلاص
 که شد عمر از دم تو مجمر اخلاص
 سیه پوش خلافت شو چو آدم
 سفر در سینه خود کن چو عالم
 سلیمان وش به مسند باز نه پشت
 ولی انگشتترین کرده در انگشت
 جمال یوسفی را جلوه گر باش
 چو ابراهیم صفت اعضا بصر باش
 دو پر در سایه سیمرغ کن باز
 بر ادریس بیشین کیمیا ساز
 چو کردی جد و جهد بی عدد تو
 ز نور مصطفی بابی مدد تو
 همچنان علامه اقبال نیز در رابطه به همین موضوع چنین سروده است:
 نایب حق در جهان آدم شود
 بر عناصر حکم او محکم شود (۱۰)

باید متذکر شد که انسان یا همین اشرف مخلوقات و «نایب دارالخلافة» همه یکسان نبوده بلکه به گونه های سالم و ناقص، خوب و بد، قوی و ضعیف، حلیم و شریر و امثال اینها تبارز داشته و دارند. همچنان به گفته اندیشمندی مبنی بر اینکه: «انسان مانند بسیاری از چیزهای دیگر، کامل و غیر کامل دارد و بلکه معیوب و سالم دارد» (۱۱) همین نویسنده در جای دیگر مینگارد: «انسانی که مانند یک بهیمه و چارپا جز خوردن و خوابیدن و جز عمل جنسی فکر دیگری ندارد و فقط در فکر اینست که بخورد و بخوابد و لذت جنسی ببرد، اصلاً روحش یک چارپاست و غیر از این چیزی نیست» (۱۲). حضرت مولانای بلخ نیز دوری و نفرت خویش را از اینچنین انسان نا سالم و بی خاصیت اینگونه بیان داشته است:

زین هم‌رهان سست عناصر دلم گرفت
 شیر خدا ورستم دستانم آرزوست

شیخ سعدی علیه الرحمه نیز در پی استقبال از اندیشه و بیان مولوی چنین سروده است:
 از جان برون نیامده جانانت آرزوست
 ز نار نا بریده و ایمانت آرزوست

بر درگهی که نوبت ارنی همی زنند
موری نه یی و ملک سلیمان آرزوست
موری نه یی و خدمت موری نکرده یی
وانگاه صف صفه مردانت آرزوست
فرعون وار، لاف انالحق همی زنی
وانگاه قرب موسی عمران آرزوست (۱۳)

در رابطه به اینکه انسان دارای خصلت دو گانه میباشد یعنی خوب و بد، زشت و زیبا، مطیع و سرکش... قاری عبدالله ملک الشعرا تصویر روشن و گویایی از بشر چنین به نمایش گرفته است:

بشر بدیعه بی مثل عالم ضع است
که کاینات ندارد نظیر او اصلاً
کلید راز دو عالم بدست او باشد
که داده اند به او قابلیت به سزا
به درسگاه کمالش فرشته زانو زد
که تا از او شنود سر عالم الاسما
به ذره تابه فلک گر به غور وانگری
به ذره بین نتوانی نظیر او پیدا
رییس معتبر کارخانه ضع است
فرشته را نرسد هم برتبه اش دعوا
چو روح او نتوان یافت نسخه جامع
چو جسم او نتوان دید لوحه اعلی
خمیر پیکر او گرچه خاک تیره بود
همیشه رابطه دارد به عالم بالا
بشر بود که بر آورد بولهیب از بین
بشر بود که برانگیخت خواجه دو سرا
بشر بود که کند دعوی خدایی پیش
به کام خویش به بیند چو اندکی دنیا
بشر بود که کند گم ز سفله گی خود را
چو در دماغ دهد از غرور نخوت جا
بشر بود که جهان زنده میشود به دمش

اگر شود نفسش چون مسیح جان بخشا
 بشر بود که شود کاشف رموز یقین
 بشر بود که شناسد حقایق اشیا
 بشر بود که جهانرا حیات می بخشد
 چو رهنمای شود خلق را به راه خدا
 بشر بود که شود مالک زمان و زمین
 چو همتش نبود پایبند باغ و سرا
 بشر بود که از او دیو میکند لاحول
 چو منحرف شود از جاده رضای خدا
 بشر بود که حقیقت به زنده گی مرده است
 چو ماند تنبل و بی حس ز جهل جانفرسا
 بشر بود که مرض های ظاهر و باطن
 مسلط اند بر او در نهان و در پیدا (۱۴)

نکته مهم و درخور توجه پیرامون اختلاف مزاج و خصلت انسانها را میتوان دقیقتر از همه ضمن کلام الهی به جستجو گرفت؛ چنانچه باری خداوند متعال فرموده: ترجمه: ما انسانانرا از نطفه مختلطی آفریده ایم و او را می آزماییم. (۱۵) بدین اساس او را شنوا و بینا گردانیدیم. ممکن است هدف از اصطلاح «مختلط» اشاره به اختلاط نطفه مرد و زن باشد که از این طبق استعداد و خصوصیات مختلف به وجود می آید. همچنان حضرت باری تعالی در رابطه به مسایل اختلاف باطنی تفکر و اندیشه ابنای بشر در جای دیگر به شکل سوال چنین اشارت نموده است: ترجمه: بگو آیا آنانی که میدانند با کسانی که نمیدانند برابر اند؟

حدیث مبارک نیز مینمایاند که گویا بشر به دسته ها و گروههای مختلف و متفاوت از هم تقسیم میشوند. بنگرید که مولانای بلخ این سخن پیامبر اسلام را چنین برشته نظم کشیده است:

در حدیث آمد که خلاق مجید
 خلق عالم را سه گونه آفرید
 یک گروه را جمله عقل و علم و جو
 آن فرشته است و نداند جز سجود
 نیست اندر عنصرش حرص و هوا
 نور مطلق زنده از عشق خدا

یک گروه دیگر از ذاتش تهی
همچو حیوان از علف در فربهی
او نبیند جز که اصطبل و علف
از شفاوت، غافل است و از شرف
وان سوم هست آدمیزاد و بشر
از فرشته نیمی و نیمی ز خر
تاکدامین غالب آند در نبرد
زین دوگانه تاکدامین برد نرد

و سنایی غزنوی آن رکن استوار شعر دری و عرفان اسلامی نیز حرف های خودش در این رابطه دارد. او میگوید:

آدمیزاد طرفه معجونی است
گزر فرشته سرشته و زشیطان
گر رود سوی این، شود کم از آن
ور رود سوی آن، شود به از آن

خداوند متعال انسانرا در فطرت حایز مقام برتر شمرده؛ زیرا این مخلوق برگزیده خدایی متعمد است. کرامت دارد و فرائر از اینکه در ضمیرش به عنوان «عشق» و «احساس» چیزی هست که وی را پهلوی معنویت بخشیده، حتی در مقام بالایی نسبت به ملک قرارش داده است زیرا فرشته عشق را نمیداند:

فرشته عشق نداند که چیست قصه مخوان
بخواه جام و شرابی به خاک آدم ریز (۱۶)

وقتی پای صحبت عشق به میان کشیده میشود عرفا و متصوفین همچنان شعرای عارف، بیش از همه جلوه میکنند. گویا این دسته چیزهای را به چشم دل می بینند که برای غیر اهل دل محسوس و متصور نیست. اینها عشق به مقام والای ربانی و مالک جانها دارند. عشقی که زاده و پرورده درد است. دردی که میتوان به «همدردی» تعبیرش کرد و باور کامل داشت که ایشانرا در خود پیچیده؛ زیرا به سخن شیخ سعدی:

من از بینوایی نیم روی زرد
غم بینوایان رخم زرد کرد

چون بشر موجودی است اجتماعی، از جانبی هم متفکر، متعهد، معتقد و فرهنگی، که با در نظرداشت روند تاریخ، حرکتش را از ساده جانب تکامل، پیچیده گی و تعالی ادامه میدهد. کشاورزی، تربیه حیوانات، ساختن افزار و سرپناه و بعد ها: تنظیم امور بهتر زنده گی،

سرگرمي ها حفظ و بيان اساطير، قصص، روايات وساير افتخارات جز برنامه حيات او بوده، هست و خواهد بود. اين ويژه گيها سبب شده تا انسان در مركز و به حيث محور ساير موجودات عرض وجود كند. چراكه او در باب كمال، زيبايي، اخلاق، تسخير طبيعت، و حتى كائنات مي انديشد. به تربيت و تهذيب جسمي و روحي خود و ديگران همت مي گمارد. داراي معتقدات است عبادات و نيايش را سرمشق حيات خود قرار ميدهد. صاحب فرهنگ و تمدن ميباشد. طبيعت قهار و سرکش را به نفع خود مهار مي كند. نردبان تحول و انكشاف را يكي پي ديگر مي پيماید. تا آنكه دارنده يك جامعه مترقي بزرگ و آيدال گردد. پس انسان هايي با چنين ويژه گي ها و طرز تفكر برخوردار از كرامت انساني وعظمت روحي اند. به صراحت ميتوان گفت كه «پيامبران، اوليا، صلحا، فلاسفه و دانشمندان راستين تنديس هايي از عظمت و مظاهري از كلام اند كه از قديمترين ازمنه تاريخ، در معبر فرهنگ انساني، الهامبخش و راهنماي كاروان بشريت به سوي فضيلت بوده و مدينه هاي فاضله و بهشت هاي گمشده انسانرا به او نموده اند و ويرا در جهت دستيابي به سرچشمه كمال به تكاپو واداشته اند». (۱۷)

چون حيات اجتماعي و متمدن به مفهوم زيبست باهمي ويا به عبارت ديگر در محدوده، فرهنگ مشترك و عقايد و تعهدات ديني و مذهبي قرار داشته است؛ لذا اين ويژه گيها (عقيده و فرهنگ) در ابتدايي ترين اجتماعات بشري بوده و نيز مدرن ترين جامعه از آن بر خوردار ميباشد؛ مگر به پيمانه هاي مختلف و متفاوت از يكدیگر.

از آنجا كه قبلاً گفتيم معتقدات و پديده هاي فرهنگي، در واقع خط فاصلي اند في مابين انسان و ساير حيوانات. اگرچه ديگر زنده جانها نيز از فرهنگ ويژه و محدودی بر خوردار ميباشند اما به گونه تكراري، يكنواخت و بدون بر و بار. قابل يادآوری است كه حيات اجتماعي بدون شعائر ديني، اساسات مذهبي و فرهنگ، بي مفهوم ميباشد؛ چنانچه همه ميدانند كه همين كرامت انساني منحيث والا ترين پديده معنوي در پرتو عقيده و فرهنگ دايم مطرح بوده است؛ بدین معنی كه هيچ طريقه، اندیشه، مكتب و سيستم را نميتوان سراغ كرد كه از كرامت انساني حمايت نكند و آنرا عزيز نه شمارد. بادر نظر داشت اين خصوصيات، مولانا جلال الدين محمد بلخي گفته است كه:

چون بمیری تو ز اوصاف بشر

بحر اسرار تو نهد بر فرق سر

انسان، فراز طبيعت و حاكم بران قرار دارد؛ چراكه او متمدن و داراي فرهنگ عالي است. فرهنگ در ذات خود يك سيستم و نیرو ميباشد. اين نظام، شيوه عمل كرد انسانرا به دقت

مشخص میگرداند واز ان حراست میکند. فرهنگ خود زنده و پویاست. این پدیده بر طبیعت و عوامل طبیعی، تاریخی، اجتماعی و امثال آنها، اثر بارز دارد.

سرچشمه ها

- ۱- کلیات شیخ سعدی. ویراستار: کاظم عابدینی مطلق، چاپ سوم، چاپ قم، موسسه طوبی، ۱۳۸۱، ص ۷۲۳
- ۲- مرتضی مطهری، مقدمه ای بر جهان بینی اسلام. (انسان و ایمان) جلد اول، چاپ نهم، انتشارات صدرا، ۱۳۷۳، ص ۸
- ۳- مرتضی مطهری، آزادی معنوی، چاپ سی و چهارم، انتشارات صدرا، ۱۳۸۵، ص ۲۴۷
- ۴- سید حیدر علوی نژاد، شخصیت در قرآن. (قسمت دوم)، مجله کرامت : شماره دوم، سال ۱۳۸۵، ص ۳۳
- ۵- قرآن کریم، سوره انبیا، آیت هشتم
- ۶- ابونصر علی بن احمد اسدی طوسی، گرشاسپ نامه به اهتمام: حبیب یغمایی، تهران: انتشارات کتابخانه طهوری، ۱۳۵۴، ص ۱۰
- ۷- متن کامل شاهنامه فردوسی، براساس نسخه چاپ مسکو، طبع سوم، نشر متن پیمان، ۱۳۸۲، ص ۱۲
- ۸- دکتر حسین رزمجو: انسان آرمانی و کامل در ادبیات حماسی و عرفانی فارسی، چاپ دوم، تهران موسسه انتشارات امیر کبیر، ۱۳۷۵، ص ۱۸
- ۹- قرآن کریم، سوره تین، آیت چهارم.
- ۱۰- کلیات فارسی اقبال لاهوری، مقدمه احمد سروش، چاپ هشتم، انتشارات سنایی، ۱۳۸۱، ص ۹۷
- ۱۱- مرتضی مطهری، انسان کامل، چاپ ششم، (تهران: انتشارات صدرا، ۱۳۷۱)، ص ۱۴
- ۱۲- انسان کامل، ص ۳۱
- ۱۳- کلیات شیخ سعدی، براساس نسخه محمد علی فروغی، چاپ سوم، موسسه طوبا (قم) ۱۳۸۴، ص ۶۹
- ۱۴- خال محمد خسته، معاصرین سخنور، موسسه نشراتی انیس، صص ۲۶۴-۲۶۶
- ۱۵- سوره دهر، آیت ۲
- ۱۶- دیوان حافظ شیرازی، به کوشش احمد شاملو، (کابل: مطبعه دولتی، ۱۳۶۵)، ص ۳۷۵
- ۱۷- انسان آرمانی و کامل در ادبیات حماسی و عرفان فارسی، ص ۲۳

د سرمؤلف مرستيال استاذ عنايت الله عادل

معاملات

وديعت

د امانت په توگه له خلکو سره مالونه کېښودل هغه اړتيا ده چې زياته پېښيري، کله کله د امانتونو د له منځه تلو په سبب د خلکو تر منځ شخړې هم رامنځته کيږي. وديعه د مودع (هغه څوک چې وديعه ورسره کېښودل شوې) په لاس کې امانت دی که هلاکه شي تاوان ورباندې نشته.

مودع بايد هغه پخپله او په خپلې کورنۍ (هغه کسان چې نفقه يې پر مودع لازمه وي) وساتي، که يې په بل چا وساتي يا يې ورسره (د وديعت په توگه) کيږدي ضامن دی مگر دا چې په خپل کور يې اور ولگيږي او گاونډي ته يې ورکړي، يا په بهرۍ کې ناست وي او د بهرۍ د ډوييدو له وېرې يې بلې بهرۍ ته وغورځوي.

که مودع يې له خپل مال سره داسې گټه کړي چې ترې نه جلا کېده، ضامن دی. که څښتن يې وغواړي او مودع يې په داسې حال کې ورڅخه ايسار کړي چې په ورسپارلو يې قادر وي نو ضامن دی.

که د مودع له لاسوهنې پرته د ده له مال سره گټه شي نو دواړه په کې شريکان دي. که مودع يې ځنې برخه مصرف کړه بيا يې د هغې مثل بېرته ورسره گټه کړ (او له منځه ولاړ) د ټولو ضامن دی.

که مودع په ودېجې تېرۍ وکړ - مثلاً وديعه سپرلۍ وه او دی ورباندې سپور شو يا يې جامې وې او ده په ځان کړې، يا مړی و ده وکارولو يا يې وديعه له بل چا سره کېښودله - خو وروسته تېرۍ له منځه ولاړ او ده بېرته خپل لاس ته راوړ نو ضمانت پای ته ورسېد، که څښتن يې وغوښتله او دی منکر شو

او وروسته هلاکه شوه ضامن دی، که له انکاره اعتراف ته راوگرځېدو د ضمانت څخه نشي خلاصېدای.

مودع کولای شي چې وديعه له ځان سره په سفر يوسي که څه هم په لېږدولو يې مصرف راشي. که دوه کسان د يوه تن سره وديعه کيږدي بيا يو تن يې راشي او خپله برخه وغواړي، د امام ابوحنيفه په نظر تر هغې به يې نه ورکوي چې بل ملگری يې نه وي راغلی. امام ابويوسف او امام محمد وايي: خپل برخه به ورسپاري.

که يو تن له دوو تنو سره داسې شی وديعه کيږدي چې د تقسيم وړ وي نو يوه ته يې روا نه دي چې بل ته يې ورکړي بلکې دواړه به يې ویشي او هر يو به خپله نيمه برخه ساتي، که وديعه د تقسيم وړ نه وي نو روا ده چې يو يې د بل په اجازه وساتي.

که مودع (وديعت کېښودونکی) مودع ته وويل: مېرمنې ته دې يې مه سپاره! او هغه يې خپلې مېرمنې ته وسپاري ضامن نه دی. که (مودع) ورته ووايي: په دې کوټه کې يې وساته او (مودع) يې د (همدې) کور په بله کوټه کې وساتي ضامن نه دی، البته که په بل کور کې يې وساتي ضامن دی.

د وديعت تعريف او مشروعيت: وديعت د لغت له مخې د پرېښودلو په معنا دی او په اصطلاح کې د اهليت وړ شخص سره د ساتلو لپاره د جنس کېښودل چې د څښتن ملکيت پکې پاتې وي وديعت گڼل کيږي. امانت چې وديعت ته نږدې ټکي دی د وديعت سره يې فرق دا دی چې امانت عام او وديعت خاص دی. امانت کېدای شي له عقد پرته د چا په لاس پريوځي لکه باد چې د چا شيان بل کور ته يوسي خو وديعت يوازې د عقد په بنسټ رامنځته کيږي.

وديعت يو روا عمل دی، الله پاک فرمايي: ژباړه: الله پاک تاسو ته امر کوي چې امانتونه خپل اهل ته وسپارئ.

د ترمذي په روايت شوي حديث کې پيغمبر (عليه السلام) فرمايي: ژباړه: امانت هغه چا ته وسپاره چې تا ته يې درکړی.

پورتنی مبارک آيت او حديث د وديعت په روا والي دلالت کوي.

مودع: د مال څښتن چې خپل مال له چا سره امانت ږدي.

مودع: هغه شخص چې مال ورسره د امانت په توگه کېښودل کيږي.

وديعه: په امانت کېښودل شوی مال.

د وديعې حکم: وديعه د امانت حکم لري د هلاکت په صورت کې يې له تيري پرته ساتونکی ضامن نه گڼل کيږي، ځکه خلک د امانتونو ساتلو ته اړتيا لري او که د هلاکت په صورت کې ساتونکی ضامن وگڼل شي نو بيا به خلک د امانتونو له ساتلو ډډه کوي.

وديعه په چا ساتل کيږي؟ مودع به پخپله د ودېې ساتنه کوي او دا هم کولای شي چې په خپله کورنۍ يې وساتي. له کورنۍ څخه مراد هغه کسان دي چې د مودع سره اوسيري او په هغه يې نفقه واجبه وي. د ودېې ساتل له خپلې کورنۍ پرته په بل چا روا نه دي مگر دا چې د کومې واقعې اړتيا له مخې يې بل چا ته وسپاري لکه په کور او ورکيږي او د ژغورنې او ساتنې لپاره يې گاونډي ته ورکړي او داسې نور.

د ودېې ضمانت: ۱. که د ودېې ساتونکي د اېښودونکي د غوښتنې سره وديعه هغه ته ونه سپاري ضامن گڼل کيږي ځکه په دې صورت کې د ودېې ساتونکي غاصب دی او غاصب ضامن دی.

۲. که ساتونکي قصداً وديعه د خپل مال سره داسې ګډه کړي چې بېرته يې جلا کول ممکن نه وي د امام ابوحنيفه په نزد ضامن دی ځکه دا عمل د قصدي هلاکولو په معنا دی، خو که وديعه يې په قصدي توګه د خپل مال سره نه وي ګډه کړي، مثلاً د غنمو د بوريو خولې خلاصې شي او غنم سره ګډ شي نو ضامن نه دی او په مال کې د شريکانو بڼه غوره کوي.

۳. که د ودېې ځنې برخه مصرف کړي او بيا يې مثل بېرته پکې واچوي ضامن دی. د بېلګې په ډول د لسو منو وديعت غنمو څخه پنځه منه مصرف کړي او بيا وروسته نور پنځه منه پکې واچوي او له دې وروسته له تېري پرته هلاک شي نو د ټولو ضامن دی ځکه لومړی يې د مودع پر مال تېری کړی او وروسته يې خپل مال د مودع له مال سره ګډ کړی لکه په پورتنی مثال کې يې چې يادونه وشوه نو ضامن دی.

که مودع پر ودېې تېری وکړی د بېلګې په ډول د مودع له اجازې پرته په آس سپور شي خو آس ته تاوان ونه رسيږي او بيا يې تېری پرېښود، ضمانت پرې نشته ځکه تېری له کوم نقصان اړولو پرته پای ته رسېدلی.

مسئله: که يونس خپل سايکل جواد ته د ودېې په توګه ورکړي، وروسته يونس خپل سايکل وغواړي خو جواد له سايکل څخه منکر شي جواد ضامن دی ځکه د يونس سايکل يې په غصب سره ترلاسه کړی او پر غاصب ضمانت لازم دی. که جواد له انکار کولو وروسته بيا په ودېې (سايکل) اعتراف وکړي هم ضامن دی ځکه وديعه د جواد په انکار سره د يونس له ملکيت څخه وتلې او تاوان يې لازم شوی نو بېرته له خپل حالت څخه نه وځي.

وديعه په سفر وړل: مودع کولای شي چې د ساتلو په موخه وديعه له ځان سره په سفر يوسي په دې شرط چې مودع د لارې له خوندیتوب څخه ډاډه وي او مودع په سفر له وړلو څخه منع کړی نه وي. پر مودع شرط کېښودل: که وديعت ورکونکي ساتونکي ته ووايي چې وديعه به دې په ميرمن نه ساتي نو دا خبره يې معتبره نه ده ځکه مودع نشي کولای چې تل وديعه له ځان سره وساتي بلکې خامخا د دې اړتيا پېښيږي چې پر بل چا يې هم وساتي او انسان ته مېرمن تر ټولو نږدې شخص دی.

د کور په داخل کې کوټې سره توپیر نه لري او که د مودع د غوښتنې خلاف په بله کوټه کې وساتل شي پروا نه لري، البته کورونه د خوندیتوب په لحاظ سره توپیر لري او مودع نشي کولای چې د مودع د غوښتنې په خلاف ودیعه په بل کور کې وساتي.

عاریت

انسان په ورځني ژوند کې ځنې شيانو ته اړ کیږي چې ورسره موجود نه وي او له بل چا څخه یې په مؤقتي ډول د کارولو په موخه اخلي. د اړتیا په مهال په روا کارونو کې د مسلمان مرسته یو نېک کار دی.

عاریت روا دی او له عوض پرته د ګټو تمليک کول (عاریت بلل کیږي) او د (عاریت ورکوونکي) په دې ټکو (د عاریت عقد) صحیح کیږي: په اعاره مې درکړ، دا ځمکه مې ستا روزي کړه، دا جامې مې درکړې، په دې سپرلی مې سپور کړې - که نیت یې بخشش نه وي - دا مری مې ستا خدمتګار کړ، زما کور ستا استوګنځی شو، زما کور زما تر عمره ستا استوګنځی شو.

اعاره ورکوونکی هر وخت کولای شي چې خپل مال بېرته واخلي.

عاریت د مستعیر سره امانت دی، که له تېري پرته هلاک شي نو مستعیر ضامن نه دی. مستعیر نشي کولای چې عاریت بل چا ته په استعاره ورکړي یا یې ګاڼه (رهن) کړي، که یې په اجوره ورکړ او هلاک شو نو ضامن دی، که عاریت د کاروونکو په نسبت توپیر نه درلود مستعیر کولای شي چې بل چا ته یې په اعاره ورکړي.

د درهمو، دینارو، او په پیماني او وزن د پلورل کېدونکو شيانو عاریت قرض دی.

که ځمکه د دې لپاره په عاریت ورکړي چې وداني پکې جوړه کړي یا ونې پکې وکړي روا ده. عاریت ورکوونکی کولای شي چې ځمکه بېرته ورڅخه واخلي او د ودانۍ او ونو په لیرې کولو یې مکلف کړي، که یې د عاریت وخت نه وټاکلی ضمان ورباندې نشته، خو که د عاریت وخت یې ټاکلی و او له نېټې مخکې اعاره ورکوونکي (ودانۍ یا ونې) لیرې کړې د هغه نقصان ضامن دی چې د ودانې په نړېدلو یا د ونو په ویستلو رامنځته شوی.

د عاریت د ردولو مزدوري پر مستعیر، د اجاره شوي جنس د ردولو مزدوري په اجاره ورکوونکي ده او د غضب شوي جنس د ردولو مزدوري پر غاصب ده.

که یې څاروی په عاریت واخیست او بېرته یې د څښتن غوډل ته ورسولو او هلاک شو ضامن نه دی، که یې یو عین په عاریت واخیست او بېرته یې د څښتن کور ته ورووړ خو هغه ته یې تسلیم نه کړ ضامن دی. که مودع ودیعه د څښتن کور ته رد کړه او څښتن ته یې تسلیم نه کړه ضامن دی.

شرح

د عاريت تعريف: عاريۀ د لغت له مخې د ورکړې په معنا دی. په اصطلاح کې د عوض پرته د منافعو تمليک کولو ته عاريت ويل کيږي.

په اسلامي شريعت کې شيان په عاريت اخيستل روا دي، د سنن ابی داود د حديث له مخې پيغمبر (عليه السلام) د حنين د غزا په ورځ له صفوان بن اميه څخه د هغه زغرۀ په عاريت اخيستې وه.

معير: هغه شخص چې بل چا ته شی د گټې اخيستلو لپاره ورکوي.

مستعير: هغه شخص چې له چا څخه شی د گټې اخيستلو لپاره اخلي.

د عاريت عقد د ځانگړو الفاظو په ويلو چې د گټې په تمليک دلالت کوي رامنځته کيږي چې په متن کې يې يادونه وشوه. د عاريت په عقد کې معير کولای شي هر وخت چې وغواړي له مستعير څخه خپل مال بېرته واخلي.

د عاريت ضمانت: عاريت د ودیعت په څېر د امانت حکم لري او د هلاکېدو په صورت کې د مستعير له تيري پرته ضمان نه لري.

عاريت بل چا ته ورکول: مستعير نشي کولای چې په عاريت اخيستل شوی مال چا ته په گروۍ يا مزدورۍ ورکړي، که يې دا کار وکړ د مال ضامن دی. مستعير کولای شي يوازې هغه جنس بل چا ته په عاريت ورکړي چې استعمالوونکي يې په استعمال کې سره توپير ونه لري، د بېلگې په ډول ديوالي ساعت چې ټول خلک يې يو ډول په ديوال راځوي او په کارولو کې يې يو شان دي، که خلکو يې په کارولو کې سره توپير درلود نو په عاريت ورکول يې روا نه دي لکه موټر چې په بارولو او چلولو کې يې خلک له يو بل سره توپير لري.

هغه شيان چې له استهلاك پرته ورڅخه گټه نشي اخيستل کېدای، په عاريت اخيستل يې د قرض حکم لري لکه روپی، غنم، غوړي او داسې نور.

د عاريت ډولونه: عاريت په دوه ډوله دی:

۱. مؤقت عاريت: هغه دی چې د بېرته اخيستلو نېټه پکې ټاکل شوي وي. په دې ډول عاريت کې معير نشي کولای چې د نيټې له رارسېدو مخکې له مستعير څخه خپل مال وغواړي، د بېلگې په ډول که چا ځمکه په ټاکلې نېټې سره په عاريت ورکړي وي نو له وخته مخکې خپله ځمکه نشي اخيستلای، که له وخته مخکې يې د مستعير ونې له ځمکې وويستلې، د نقصان ضامن گڼل کيږي.

۲. غير مؤقت عاريت: هغه دی چې د بېرته اخيستلو نېټه پکې ټاکل شوې نه وي. په داسې عاريت کې معير هر وخت خپل مال بېرته اخيستلای شي.

اخځليکونه

ددې موضوع د ليکلو لپاره له لاندې ماخذونو څخه استفاده شوې ده:

۱. قرآن کریم، تنزيل من الرب العلمین او د هغه ځینې تفاسیر.
۲. د احادیثو کتابونه او ځینې شرحې.
۳. الهدایة شرح البداية، د امام برهان الدین ابوبکر المرغینانی تصنیف.
۴. الأوزان الشرعیة، د مفتي محمد شفيع تصنیف.
۵. الفقه الاسلامي و أدلته، د دکتور وهبة زحيلي تصنیف.
۶. فقه الزکاة، د دکتور يوسف القرضاوي تصنیف.
۷. الموسوعة الفقهية الكويتية د کوبت د ارشاد، حج او اوقافو د علماوو د ټولگې تصنیف.
۸. فتاوی هندیة د لشيخ نظام وجماعة من علماء الهند تصنیف.
۹. مختار الصحاح د محمد بن أبي بكر بن عبدالقادر الرازي تصنیف.
۱۰. الاختيار لتعليل المختار د ابن مودود الموصلی تصنیف.
۱۱. تبیین الحقائق شرح کنز الدقائق
۱۲. الفقه الميسر د صالح بن غانم السدلان تصنیف.
۱۳. مجلة الأحكام العدلية د عثمانی خلافت د دورې د علماوو او فقهاوو څخه د ترکیب شوې ډلې تصنیف.
۱۴. تبیین الحقائق شرح کنز الدقائق د فخر الدین عثمانی بن علي الزيلعي تصنیف.
۱۵. الفتاوی البزازیة بهامش د محمد ابن البزاز الكردي تصنیف.
۱۶. العناية بشرح الهدایة د محمد بن محمود البابر تي تصنیف.
۱۷. الدر المختار د محمد علاء الدین الحصکفي تصنیف.
۱۸. التعريفات الفقهية د محمد عميم الاحسان المجددي تصنیف.

تبعیض والدین بین فرزندان

آیا احساس می‌کنید پدران و مادران بین فرزندان فرق می‌گذارند؟ آیا از پدر و مادران شنیده‌اید که پدران و مادران بین فرزندان فرق نمی‌گذارند و همه را به یک چشم می‌بینند؟ آیا به راستی پدران و مادران بین فرزندان فرق می‌گذارند؟

یکی از چالش‌هایی که درون خانواده‌ها دیده می‌شود فرق گذاشتن میان فرزندان است. برخی به این باور هستند که پدران و مادران میان فرزندان فرق نمی‌گذارند و تفاوتی قائل نیستند و از صمیم قلب می‌گویند "ما تمام فرزندانمان را یک برابر دوست داریم" و برخی می‌گویند که رفتار پدر و مادر چیز دیگری را نشان می‌دهد. چطور می‌توان فرزندی را که به طور طبیعی با هم تفاوت دارند به یک شکل و یک اندازه دوست داشت؟ چنین چیزی محال است.

تولد هر کودک در مقطع خاصی از تاریخچه زندگی زنشویی رخ می‌دهد. به عنوان مثال فرزند اول ثمره عشق والدین و فرزند سوم شاید نجات بخش زندگی، زوج در حال فروپاشی باشد. رابطه‌ای که شخص با فرزندانش ایجاد می‌کند، در اکثر موارد تحت تاثیر رابطه‌ای است که با همسر خود دارد مثلاً در دوره خوش و خرم عشق و عاشقی، مادر از این که می‌بیند صورت پسرش به صورت پدر شباهت دارد یک علاقه خاصی به وجود می‌آید و دل‌باخته‌اش می‌شود. اگر زوج دچار مشکل شود تا این قبیل روابط زیر و رو شود. ممکن مادر از این که می‌بیند پسرش شبیه شوهری است که این همه او را اذیت می‌کند دلسرد شود و به همین دلیل نیز او را پس بزند.

با وقوع طلاق، تبعیض بین فرزندان زیاد می‌شود گاهی شکل اغراق آمیزی به خود می‌گیرد. به عنوان مثال مرد یا زن دیگر تحمل فرزندی را ندارند که شبیه همسر سابقش است. این گونه است

که همسر سابق نیز از همین شباهت فرزند با خود استفاده می کند و او را مجبور می دارد تا موضع خود را مشخص کند.

در جوامع سنتی تفاوت گذاشتن بین فرزندان بیشتر دیده می شود. در این گونه از جوامع، مرد به عنوان «نان آور خانواده» محسوب شده که به دنبال این تفکر وقتی خانواده ای صاحب فرزند پسر می شود برایشان بسیار خوشایندتر است نسبت به اینکه دارای فرزند دختر شوند.

در جامعه، فرهنگ مردسالارانه، مرد از آزادی عمل بیشتری در برقراری ارتباطات، انتخاب همسر، فعالیت های خارج از خانه و غیره برخوردار است. این عوامل بر روند رشد شخصیتی دختران و پسران تاثیر بسزایی می گذارد. برای مثال در این فرهنگ پسر حق دارد تا دیر وقت از شب بیرون از خانه و در میان گروه دوستان حضور داشته باشد و همچنین به سرگرمی های مورد علاقه خود بپردازد اما دختر باید بسیاری از مسائل را رعایت کند. این اعطای آزادی بیشتر به پسران در خانواده، به مرور دختران را به نگرش نارضایتی از جنسیت خود و می دارد و ایجاد عقده های روانی خاص خود را مهیا می سازد.

در بسیاری از موارد خانواده ها بین فرزند کوچک و بزرگ، فرزند پسر و دختر، فرزندی که تحصیلات بهتری دارد و فرزندی که در این امر ضعیف تر است، فرق می گذارند. تبعیض، رفتاری ناخودآگاهانه است که همیشه آثار مخربی دارد و باعث می شود کسی که مورد سرزنش قرار می گیرد دچار بی اعتمادی و کمبود محبت شده و در زندگی به خوبی پیشرفت نکند. این رفتار می تواند ریشه در کودکی خود والدین داشته باشد. از دیگر دلایل آن وجود تعصبات و باورهای غلط در جامعه است که متأسفانه براساس آن برخی خانواده ها به فرزند پسر بیشتر از فرزند دختر اهمیت می دهند.

در برخی خانواده های سنتی یکی از مهم ترین علل پسر دوستی حفظ نام خانوادگی است. به عقیده آنان فرزند پسر است که نام خانوادگی را زنده نگه میدارد و نسل شان را ادامه می دهد. در مقابل در برخی از خانواده ها نیز دختران نور چشمی والدین به حساب می آیند، این در حالی است که صرف جنسیت نیست که عصای دست دوران پیری والدین را مشخص می کند. چه بسیار پسران و چه بسیار دخترانی که در هنگام کهنسالی والدین، محبت و حمایت خود را از آنان دریغ کرده اند.

شکل ظاهری افراد نیز یکی از عوامل بروز این رفتار است. ادعای برخی والدین در این خصوص که هیچ تفاوتی بین بچه ها نیست و همه مثل هم بوده، اغلب تظاهر است و متأسفانه تبعیض بین خانواده ها بسیار دیده می شود.

مخصوصاً توجه ناعادلانه به فردی که از لحاظ ظاهری زیباتر و سالم تر است، حس حسادت و کینه را در دل کودکی که این ویژگی ها در او کمتر است، بر می انگیزد و باعث می شود در آینده، فردی اجتماعی نباشند.

این رفتار، ضربه های روحی زیادی به کودکان وارد می کند. فردی که پایین نگاه داشته می شود، دچار حس حقارت شده و احساس بی ارزشی می کند. او اعتماد به نفس خود را از دست می دهد و احساس شکست می کند.

برعکس، افرادی که خیلی به آنها توجه شده، دچار اعتماد به نفس کاذب می شوند و همین عامل باعث می شود رفتارهایی را مرتکب شوند که از دید اطرافیان خوشایند نبوده و در نهایت در اجتماع از احترام زیادی برخوردار نباشند. حتی ممکن است به دلیل طرفداری بی جای والدین، آنها نتوانند در جامعه به خود متکی بوده و در آینده در برخی شرایط نتوانند از خود دفاع کنند.

تبعیض میان کودکان

تبعیض ناشادترین و نامطلوب‌ترین نگرش والدین است و عللی که موجب آن می‌شود متفاوت و گوناگون می‌باشد. هر یک از والدین ممکن است یکی از کودکان‌شان را محبوب خود بدانند. غالباً پدر نسبت به دختر و مادر نیز به پسر، محبت بیشتری ابراز می‌دارند. معمولاً کودک سوم محبوب و مورد علاقه هیچ یک نیست و در نتیجه مستعد حسادت و ناامنی می‌باشد. ممکن است کودکی به علت آنکه از جنس دلخواه والدین بوده و یا زیبا و خوش قیافه است و یا از بقیه باهوش‌تر و لایق‌تر می‌باشد و یا اینکه شخصیتی عاطفی تر و با محبت تر دارد، مورد علاقه‌ی زیاد و توجه قرار گیرد. بسیار محتمل است کودک معلول ذهنی یا جسمی، مورد توجه واقع شود و کودکان دیگر نسبت به او حسادت ورزند. کودک مورد توجه یا تبعیض به مراتب بیش از کودکان دیگر به خواسته‌هایش رسیده می‌شود.

اگر او با یکی از والدین درگیری پیدا کند، والدین دیگر به دفاعش برمی‌خیزد. چنین کودکی از اعمالی که به دلیل آن خواهر یا برادرش مورد شماتت قرار می‌گیرند، بدون مؤاخذه تبرئه است. معمولاً این گروه کودکان، هدایای بیشتری دریافت می‌کنند و والدین نسبت به گفته‌ها و پیشرفت‌های آن‌ها علاقه‌ی بیشتری نشان می‌دهند. پدر یا مادر هیچ‌گاه نمی‌پذیرند که با این اعمال بین فرزندان خود تفاوت قائل شده‌اند زیرا رفتار و برخوردشان، آگاهانه و حساب شده نیست؛ اما این عکس‌العمل‌های والدین در نزد همه، به خصوص در چشم کودکانی که مورد بی‌مهری قرار گرفته‌اند، بسیار آشکار و بدیهی است.

هنگامی که رفتار پدر و مادر با فرزندان‌شان نابرابرانه و سوگیرانه باشد تبعیض میان کودکان رخ می‌دهد. تبعیض میان کودکان هنگامی پدید می‌آید که پدر و مادر از توانمندی‌ها و شایستگی‌های فرزند یا فرزندان‌شان در برابر فرزند دیگر چشم‌پوشی کنند و به احساسات او اهمیت ندهند. چنانچه گفتیم برخی از پدران و مادران دچار تبعیض جنسی هستند. ممکن است پدر و مادری به پسرشان بیش از دختر اهمیت دهند. خواسته‌های پسرشان را برآورده کنند و به نیازها و احساسات دخترشان بی‌توجه یا کم‌توجه باشند یا فرزند آخرشان (عسای پس‌پیری) را عاشقانه دوست داشته باشند و به دیگر فرزندان بی‌مهری کنند. این گونه از رفتارها تبعیض‌آمیز شناخته می‌شود. رفتار تبعیض‌آمیز بر خلاف آن‌چه درباره‌ی فرق گذاشتن گفته شد پیامدهای ناگوار و بدی به دنبال خواهد داشت.

یکی از اشکال شایع تبعیض بین فرزندان و والدین ناشی از مقایسه کودکان و نوجوانان چه در جمع خانواده و چه با اعضای همسن و سال فامیل است که منجر به بروز سرخوردگی می‌شود. یعنی شکل ظاهری و هوش و استعداد کودکان گاه با هم مقایسه می‌شود و معمولاً تعدادی از فرزندان متهم به کم‌هوشی و بی‌استعدادی می‌شوند و این زمینه‌ساز مشکلات جدی است که آینده فرزند را ممکن است تخریب کند.

تبعیض بین فرزندان در اسلام

تفاوت و تبعیض بین فرزندان در اسلام مجاز نمی‌باشد. خداوند در آیه ۸ سوره مبارکه مائده می‌فرماید: ترجمه: «عدالت داشته باشید که به پرهیزکاری نزدیک تر است و از معصیت خدا بپرهیزید که از آن چه انجام می‌دهید باخبر است». براساس این آیه شریفه، عدالت شرط اساسی برای هر برخورد و قضاوتی است و موجب می‌شود حقوق افراد محفوظ بماند. طبیعی است که این نکته در مورد روابط بین اعضای خانواده اهمیت بیشتری پیدا می‌کند. چرا که فرزندان در خانواده عدالت و رفتار درست را از پدر و مادر و بزرگ‌ترهای خود می‌آموزند. بدین ترتیب می‌توان ادعا کرد که عدالت در برخورد با فرزندان یکی از اصول اساسی تربیت است که در موارد گوناگون باید از سوی والدین و بزرگ‌ترهای خانواده رعایت شود تا جلوی آسیب‌ها و تهدیدهای احتمالی گرفته شود. طبق روایتی

که در کتاب «مکارم الاخلاق» آمده است پیامبر گرامی اسلام(ص) فرموده اند: ترجمه: «بین فرزندان با عدالت رفتار کنید همان طور که دوست دارید آن ها با شما به عدالت رفتار کنند».

اشتباه نکنید! رفتار عادلانه با فرزندان به این معنی نیست که همه آن ها را یک جور ببینید و هیچ فرقی میانشان قائل نباشید. در واقع عدالت داشتن میان آن ها به این مفهوم نیست که پدر و مادر از نظر تامین نیازهای مادی و شیوه اظهار محبت و علاقه نسبت به فرزندان خود به یک صورت رفتار کنند و به عنوان مثال تمام لوازم مورد نیازی را که برای پسر نوجوان خود فراهم کرده اند در اختیار کودک پنج، شش ساله هم قرار دهند .

به هر حال واضح است که نیازهای هر انسان در سنین مختلف با هم فرق دارد و نباید نیازهای مادی و عاطفی دوران کودکی و نوجوانی را یک جور دید و آن ها را مانند هم تامین کرد. کودک نیازهای عاطفی پررنگ تری دارد و شیوه پاسخ دادن به آن ها باید به گونه ای باشد که از افراط و تفریط خودداری شود اما نوجوان بیشتر از هر چیز دیگری می خواهد از طرف خانواده و بزرگ ترها به عنوان یک شخص صاحب نظر و محترم شناخته شود.

تاکید پیامبر اکرم(ص) بر رعایت عدالت بین فرزندان روایت ها نشان می دهد که دقت پیامبر(ص) در برخورد با کودکان و رعایت عدالت بین فرزندان تا اندازه ای بود که وقتی شخصی همراه با فرزندانش خدمت آن حضرت رسید، حضرت به رفتارهای او با فرزندانش توجه داشتند و نکاتی را تذکر می دادند .

در کتاب «وسائل الشیعه» روایتی با این مضمون آمده است: «مردی در حضور پیامبر(ص) یکی از فرزندانش را در آغوش گرفت و او را بوسید اما به فرزند دیگرش توجهی نکرد. پیامبر به او تذکر داد و فرمود: « چرا بین فرزندان با عدالت رفتار نمی کنی؟! » اگر پدر یا مادری در میان فرزندان خود جانب عدالت و مساوات را رعایت نکند و با این کار باعث شود که حق یکی به نفع دیگری پایمال شود و از بین برود یا احساس حقارت یا خود کم بینی در فرزند ایجاد شود، چنین رفتاری گناه است و پدر و مادر به دلیل چنین برخوردی مسئولند.

امکان دارد پدر یا مادری یکی از فرزندان خود را به دلیل داشتن مزیت هایی از جمله مهربانی و دلسوزی نسبت به والدین یا فضیلت های دیگر، بیشتر از بقیه فرزندان دوست داشته باشد. در این خصوص باید توجه داشت که ابراز احساسات و اظهار علاقه در میان فرزندان و به خصوص کودکان و نوجوانان به گونه ای نباشد که روحیه حساس آن ها را تحریک کند چون کودکی و نوجوانی دوران حساس و مهمی است و هر نوع احساس تفاوت داشتن با فرزند دیگر سلامت روحی کودک یا نوجوان را تهدید می کند . البته در مواردی که یکی از فرزندان دارای ویژگی هایی است که او را بر دیگران ممتاز می کند، بیان آن خصلت و اظهار آن در برابر بقیه فرزندان می تواند آن ها را متوجه کند که دلیل توجه والدین نسبت به او چیست . نقل شده است امام کاظم(ع) در مواردی امام رضا(ع) را بر

فرزندان ديگرشان ترجيح مې دادند و ايشان را الگويي براي آن ها معرفي مې کردند. البته در تمامی اين موارد دليل برتری آن حضرت را مشخص مې کردند و مې فرمودند: «برادران دانشمند آل محمد است. درباره دين خود از او پېرسيد و هرچه ميگويد به خاطر بسپاريد .

اسلام به اين موضوع توجه نموده و والدين را از تبعيض بين فرزندان به شدت نهی کرده است که البته اين آثار بستگی به نوع تبعيض و سن فرزندان شما دارد از جمله حسادت بين آنها، پرخاشگری، کارهای غير عادی براي جلب توجه و ...

رعایت عدالت بين فرزندان منحصر به مورد خاصی نیست. بلکه والدين مې بايست در تمام امور عدالت را رعایت کنند. البته دوباره ياد آوری ميکنم توجه داشته باشيد که عدالت بين فرزندان هرگز به اين معنا نیست که والدين از لحاظ عاطفی و فراهم کردن امکانات و لوازم زندگی، با تمامی فرزندان برخورد يکسان و مساوی داشته باشند.

مثلاً همان چیزی را که براي فرزند ۱۵ ساله شان تهيه مې کنند، براي کودک ۷ ساله نیز تهيه کنند. يا برعکس. بلکه والدين بايد در برخوردها و فراهم نمودن لباس، وسايل زندگی و ... تفاوت های سنی و ویژگی های جنسیتی فرزندان را مد نظر داشته باشند.

کودکان بيشتر به نیازهای زیستی و عاطفی نیاز دارند که آن هم به شکل خاصی بايد ارضا شود اما نوجوانان و جوانان، به مسايل و موضوعات ديگری از جمله احترام گذاشتن، پذيرش شخصيت و مشورت کردن با آنان، علاقمند هستند.

اگر پدر و مادر با رعایت سن و ویژگی ها و تفاوت های فردی، بين فرزندان شان فرق بگذارند، اشکالی ندارد و بايد هم اين گونه باشد، اما اگر مسايل تربیتی را مراعات نکنند و نسبت به برخی فرزندان بی توجهی کنند، اين نادرست است.

بنابراين، اگر پدر يا مادری بين فرزندان خود عدالت و مساوات را رعایت نکنند، و اين کار باعث ظلم در حق برخی از فرزندان، و پايمال شدن حق آنان شود، اين کار گناه، و پدر يا مادری که اين کار را انجام داده اند مسؤول خواهند بود.

پيامدهای تبعيض میان فرزندان توسط پدر و مادر

گاهی والدين به دلايل منطقی يا غيرمنطقی بين فرزندان شان تبعيض قائل مې شوند. اعمال تبعيض بين فرزندان موجب کاهش اعتماد به نفس، منزوی شدن و کينه ورزی در آنها مې شود. بسياری از هنجاری های دوران کودکی، نوجوانی و به خصوص جوانی، ريشه در تبعيض والدين نسبت به فرزندان شان دارد. به اين صورت که هرچه تبعيض ها شديدتر شود، ضربات و صدمات روحی منتقل شده به فرزند وحشتناکتر و جبران ناپذيرتر مې شود و به جهت ظهور کينه و حسد در يک فرزند نسبت به فرزند ديگر، زمينه براي بروز خصوصيات نامطلوب اخلاقی و رفتاری او و حتی تنفر از

خواهر يا برادر او را فهم می کند. چه بسا ناهنجاری های رفتاری و اخلاقی که طی آن، نه تنها خود فرد بلکه خانواده و اجتماع هم آسیب می بینند.

تبعیض در بین فرزندان از طرف والدین باعث می شود که فرزند احساس کند، پدر و مادرش او را دوست ندارند. از این لحاظ سعی می کند زیاد همراه والدین خود نباشد تا کم تر دیده شود و مورد سرزنش قرار نگیرد و هر روز فاصله او با والدینش بیشتر می شود. بنابراین فرزند برای یافتن پناهگاه برای محبت و دوستی جایی غیر از خانواده و والدین را جستجو می کند. والدین باید آگاه باشند که ایجاد فاصله آنان و فرزندان شان با وجود این که زیر یک چت و در یک خانه هستند، چه اثرات منفی برای فرزندان آنان دارد. پس نباید اجازه هیچ گونه فاصله ای را بدهند و دوستان خوبی برای فرزندان شان باشند. تبعیض بین فرزندان حس حقارت و حسادت را در فرزندان می گذارد که توجه کمتری دریافت می کنند پدید می آید. توجه والدین به یکی از فرزندان باعث می شود که یکی نسبت به دیگری و والدینش تنفر و کینه پیدا کرده و درصدد انتقام جویی بر آید. آن ها به این باور می رسند که پدر و مادرشان آن ها را دوست ندارند و خود را سربار خانواده می پندارند. لذا تبدیل به شخصی خشمگین و عصبانی می شود که در پی بهانه است و در راستای اعتراض به رفتار پدر و مادرشان دست به رفتار پرخاشگرانه و لجبازی می زند به گفته های پدر و مادر خود گوش نمی کنند. در این هنگام احساس بیزاری و نفرت نسبت به فرزند نورچشمی و نیز پدر و مادر پدید می آید. کشمکش و درگیری فیزیکی میان فرزندان که دچار تبعیض هستند بیش تر رخ می دهد و واکنش پدر و مادر به این کشمکش ها، کودکان را دچار گوشه گیری و افسردگی می کند و بالاخره فرد خشمناک بر اثر رفتارهای ناپسند و ناهنجار، از جامعه طرد شده و به فردی گوشه گیر و منزوی تبدیل می شود، با گذر زمان این حس در فرد پدید می آید که او توانایی انجام کاری را ندارد. و همچنان یکی از پیامدهای تبعیض بین کودکان ترس و اضطراب است که این ترس و اضطراب ها معمولاً ریشه در دوران کودکی افراد دارد. اتفاق و حادثه ای در آن دوران و نفوذ به ضمیر ناخودآگاه کودک منشا چنین ترس ها و اضطراب هایی است. از این رو کودکی که در معرض تبعیض والدین است، نوعی احساس تنهایی ترس آور و نداشتن پشتیبان و تکیه گاه مطمئن در او به وجود می آید. محبت همچون آب که در رشد و نمو جانداران حیاتی است، در پرورش آدمی ضروری است. کودک ما برای رشد عاطفی و هیجانی خویش باید سیراب محبت شود. اما متأسفانه تبعیض والدین این حق حیاتی را از او سلب می کند و او را تشنه محبت، تحویل اجتماع می دهد. چه بسا در آینده جبران این کمبود دست به سوی هر آب گل آلودی دراز کند و با محبت های کاذب خیابانی جبران مافات نماید.

اعتماد به نفس مهم ترین حالت عاطفی برای رشد کامل شخصیت است اگر فرزند در دوران کودکی موفق به کسب آن نشود، اعتماد به نفس جای خود را به حس حقارت و سرخورگی می دهد. تبعیض بین فرزندان از طرف والدین حس ناتوانی و عدم اعتماد به نفس را در فرزند به وجود

می آورد و به کلی ناامید و مایوس می شود. کودکانی که رفتار تبعیض آمیز را تجربه می کنند بیش از کودکان دیگر از نداشتن اعتماد به نفس رنج می برند. تبعیض جنسیتی نیز می تواند زمینه ساز دلزدگی از جنسیت شود و فرد را به این سو بکشاند که در آینده جنسیت خود را تغییر دهد یا رفتاری مانند جنس مخالف از خود بروز دهد. رفتارهای تبعیض آمیز با پایان کودکی فراموش نخواهند شد و تاثیر آن در بزرگسالی نیز همراه فرد خواهد بود و می تواند زمینه ساز پدید آمدن اختلال روانی در فرد شود.

از مهم ترین واکنش هایی که فرزند مورد تبعیض واقع شده از خود نشان می دهد، حسادت نسبت به دیگر فرزندان است. در این گونه مواقع حس انتقام جویی در فرزند شعله ور می شود و حتی ممکن است خواهر و برادر در دوران بزرگسالی نیز رابطه خوبی با یکدیگر نداشته باشند.

کودکان مورد تبعیض، واکنش های متفاوتی از خود نشان می دهند، تهدید کردن و آزار دادن یا در پیش گرفتن رفتارهای تهاجمی به صورت پنهانی، خود را به شکل پسرها یا دخترها درآوردن، انواع ناسازگاری و آزار پدر و مادر از این گونه رفتارها محسوب می شود.

ناصری در این باره معتقد است: گاه پرخاشگری به صورت فعال دیده می شود، مانند دعوا کردن با دیگران، اما در برخی مواقع این پرخاشگری به صورت غیرفعال بروز می کند. به عنوان مثال، فرد در ظاهر، انسان عصبی و بداخلاقی نیست، اما ممکن است در رفتارش با دیگران تاثیر بگذارد و اطرافیانش را به شکل دیگری آزار دهد؛ مثلاً فرد بدقولی شود.

چند پیشنهاد برای جلوگیری از احساس تبعیض

کودکان روحیه بسیار حساس و شکننده ای دارند و ممکن است کوچک ترین رفتارهای پدر و مادر از دید آن ها تبعیض آمیز باشد این وظیفه ی پدر و مادر است که رفتار درست و سنجیده ای با فرزندان شان داشته باشند تا از بروز چنین احساساتی جلوگیری کنند.

هرگز کودکان تان را با هم مقایسه نکنید هر انسانی توانمندی ها و شایستگی هایی ویژه ی خود را دارد پس نمی توانیم بگوییم که فرزندان در یک خانواده باید رفتار و توانایی هایی همسان با یکدیگر داشته باشند. برخی از کودکان بهانه جو هستند و به نادرستی گمان می کنند که پدر و مادرشان با آن ها رفتار تبعیض آمیز دارند. اگر دارای چنین کودکی هستید باید از روان شناس کودک برای حل این مشکل کمک بگیرید.

تفاوت در سن و جنسیت فرزندان باعث می شود نیازها و عواطف آن ها متفاوت باشد و پدر و مادر با هر کدام به شیوه خاصی رفتار کنند. فقط باید مراقب باشند این تفاوت در رفتار، به تبعیض بین فرزندان و فرق گذاشتن بین آن ها منجر نشود...

این که یکی از فرزندان مهربان تر از بقیه است و شما او را بیشتر دوست دارید یا پسران به سن نوجوانی رسیده است و باید امکانات بیشتری برایش فراهم کنید هیچ ایرادی ندارد و ممکن است ناگزیر باشید با بچه هایتان به شیوه های مختلف رفتار کنید. تفاوت در سن و جنسیت فرزندان باعث می شود نیازها و عواطف آن ها متفاوت باشد و پدر و مادر با هر کدام به شیوه خاصی رفتار کنند. فقط باید مراقب باشند این تفاوت در رفتار، به تبعیض بین فرزندان و فرق گذاشتن بین آن ها منجر نشود تا کودک یا نوجوان شان رنج نکشد و حسادت، کج خلقی و پرخاشگری در رفتارهایش مشاهده نشود.

دکتر علیرضا ناصری در این باره می گوید: میان دختر و پسر از نظر خلقت تفاوت های بسیاری وجود دارد، اما این دلیل باعث نمی شود بین آن ها تبعیض گذاشت. در خانواده هایی که میان دختر و پسر فرق می گذارند، نسبت به توانایی های متفاوت این دو جنس آگاهی کمی وجود دارد. در حالی که در هر زمینه ای که پسر برتر باشد دختر نیز توانایی هایی دارد که این جای خالی را پر می کند. اگر شناخت والدین نسبت به توانایی های دو جنس کامل باشد در هیچ خانواده ای دیگر شاهد تبعیض نخواهیم بود.

دکتر سیدمحمد رضا صدرعاملی میگوید: حسادت نوعی ناراحتی از شخصی است که دارای امتیازات و موفقیت های بیشتری نسبت به طرف مقابل خود است و این احساس می تواند در بین فرزندان یک خانواده به طور معمول دیده شود به عبارتی دیگر زمانی که حضور فرزندی دیگر در خانواده سبب کم شدن توجه به فرزند بزرگتر و یا کوچکتر شود و فرزندان به مقایسه یکدیگر بپردازند، این احساس حسادت می تواند بروز کند.

وی می افزاید: والدین باید برای جلوگیری از چنین احساسی در کودک، مراقب رفتار خود باشند به گونه ای که به تصدیق حس کودکان پرداخته و به جای تحقیر کردن آنها، سعی کنند آنها را حمایت و تقویت کنند چرا که برخورد تحقیر آمیز با احساس کودک می تواند زمینه حسادت را در او ایجاد کند. در جهت فرمانبردار بودن کودک، تشویق با مقایسه کردن کاری نادرست بوده و چنین برخوردها احساس تنفر و حسادت را در فرزندان به خصوص فرزندان کوچکتر تقویت می کند. این متخصص اعصاب و روان توصیه کرد: والدین باید به فرزند خود کمک کنند تا نقاط قوت خود را بشناسد. همچنین به وی کمک کنند تا بدون مقایسه خود با دیگران توانایی های خود را به کار گیرد.

دکتر صدرعاملی خاطر نشان می سازد: هرگونه شرايطی که این احساس را در کودکی ایجاد کند که نسبت به توانایی های خود دچار خود کم بینی شود و دیگران را دارای توانایی های بالاتر از خود بداند، می تواند عاملی برای بروز احساس حسادت در کودکان و در کنار آن رفتارهای پرخاشگرانه، لجبازی و عدم فرمانبرداری از والدین را ایجاد کند.

نتيجه گيری:

. می‌توانیم بگوئیم فرق گذاشتن میان فرزندان چیزی اجتناب ناپذیر است اما به یاد بسپاریم که فرق گذاشتن به معنای تبعیض میان فرزندان نیست. ازاینکه اطفال وانسانها را خداوند متعال متفاوت خلق کرده بنابر خوردوالدین با آنان باید مطابق استعداد، درجه زکات، توانایی جسمی، جنسیت و خصایص دیگر باشد. کودکان با گذر زمان می‌آموزند که اگر رفتارشان خوب و بر اساس هنجارهای خانواده و جامعه باشد بازخورد بهتری دریافت خواهند کرد. سرانجام کودک با مفاهیمی چون قانون، هنجار و مسئولیت‌پذیری به خوبی آشنا خواهد شد.

ماخذ:

۱. قرآن کریم سوره مائده
۲. طبرسی، حسن بن فضل. مکارم الاخلاق، ترجمه سید ابراهیم میرباقری، ج اول، ص ۲۵۲
۳. محمدی ری شهری، میزان الحکمه، ج ۱۰، ص ۷۰۶-۷۰۷ قم، سازمان چاپ و نشر دارالحدیث، ۱۳۸۶.
۴. حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، ج ۱۵، ص ۲۰۴، دیجیتالی، موسسه آل البيت لاحیا التراث.
۵. قربانیان، رضا. اسلام و تربیت، ص ۲۱۹، حجت
۶. ایلینگورث، رونالدس. کودک و مدرسه، ترجمه دکتر شکوه نوابی نژاد، انتشارات رشد.
۷. www.mehcom.com

اړونه (کیسی)

آړونه یا کیسی دپښتني فولکلور دنورو اضافو په شان ډېر قدیم او لرغونی صنف دی چې ددنيا په هره ژبه کې دیوې لویې پانگې په توگه خوندي دی او دهغه ولس دپوهې، بصیرت، ادراک، ژبې او تهذیب ځلانده نمونې او په زړه پورې مثالونه لري.

آړونوته په فارسي ژبه کې چېستان اوپه عربي کې ورته لغز وايي. په اصطلاح کې داسې خبرو، لنډو جملو یا شعرونو ته وايي چې دیوه شي پټ اړخونه خاصیتونه او نښې دځینې اشارو، استعارو، کنایو یا تشبیهاو په ذریعه بیانیري او اورېدونکي ددغو قرائنو په وسیلې داصلي شي پیداکولو ته هڅوي. " (۵۲:۱)

کومې کلمې یا اصطلاحات چې ددوو معناوو لرونکې وي او په اورېدلو سره یې ژر مطلوبه معنا ذهن ته را تلای نشي نو دآړونو لپاره ډېر ښه کارول کیږي.

"آړونه یوازې په پښتني فولکلور کې نه دي را ایسار شوي، بلکې دنړۍ دهر قام او ولس په فولکلور کې شتون لري او دفولکلور دنورو برخو په شان خوله په خوله له یوه دور څخه بل ته لېږدول کیږي.

زاړه آړونه د زړو او پخوانیو تهذیبونو څرگندونه کوي خو دوختونو په تېرېدو سره دحالاتو دغوښتنو له مخې څه بدلون پکې پېښدلای شي، ځینې به یې له منځه تللي او یا به په بل ځای کې په بله بڼه را ښکاره شوي وي. خو په بنیادي لحاظ ټول آړونه دتجسس او لټون جذبه او روحیه لري. دماشوم د فکر د را پارولو لپاره ښه وسیله ده او فکري قوت ته یې وده ورکوي. " (۳:۲)

د آړونو جوړونکي معلوم نه دي دلوی لیکوال اجمل خټک د وينا له مخې د فولکلور هر توکي (آړونه) له مينې ډک د ساده ژوند له رڼا نه پاکې خاورې کې منځ ته راځي. همدارنگه فارغ بخاري د آړونو په هکله وايي: "آړونه له تصنع او مبالغې نه پاک وي، الفاظ يې ساده او دکليوالي ژوند کيسې په خاص فطري رنگ کې بيانوي. آړونه زياتره د ماشومانو لپاره ويل کيږي، له همدې امله بايد

ددوی له ژبې او محاورې سره برابر وي او داسې لغات او کلمې پکې وکارول شي چې ددوی له سويې او پوهې سره تناسب ولري او ورته په زړه پورې وي."

په آړونو کې د طنز او مزاح اړخ حتمي وي همدا وجه ده چې ماشومان ورسره ډېر، مينه لري، ژبې يې عامه او ولسي ده او دولسونو د بېلابېلو لهجو ځانگړنې پکې خوندي ساتل کيږي. لکه څنگه چې پوهان وايي: د فولکلوريکو توکو ارتقا دانساني تهذيب او ژبې له ارتقا سره اوږه په اوږه روانه ده، دا مسله په آړونو کې ډېره ښه څرگنديدای شي، د نن ورځې آړونه د پرون ورځې له آړونو سره توپير لري ماشومان په آړونو کې دخپل ليد په دنياگۍ کې له هغه څخه څه خبرې کوي چې د پرون ماشوم ورسره آشنا نه وو.

د آړونو ډولونه:

الف: منشور آړونه:

په پښتني ادب کې منشور آړونه تر منظمو آړونو ډېر زيات دي په دې ډول کيسو کې هم د پښتنو د ټولنيز، اقتصادي، کلتوري او ملي ژوندانه ټولې خواوې را نغاړي. په دې ډول آړونو کې د ټولنيز ژوند هغه ارزښتونه څرگنديږي، لکه د فولکلور دنورو توکو په شان چې هريو يې په خپله برخه کې يوه روښانه هنداره ده.

په آړونو کې سربرېره له تفريحي اړخ څخه، د ذهني آزماينو مسايل هم په ډېره ښکېلې او ساده بڼه راوړل کيږي. په دې سيمه کې دنورو سيمو په شان ماشومان او ځوانان خپل وزگار وخت په دېرو او حجرو کې په دا ډول سوال او پوښتنو تېروي.

"د سيمې د منشور آړونو څېنې مروجې نمونې:

ښايسته دي مرغلرې، پرې وينو نژدې لرې - (سترگې)

يو شى ده زه او ته يې لرو، خو خداى يې نلري څه شى دى؟ - (مور او پلار)

يو منگى دوه رنگه اوبه لري. - (هگى)

يوه يې ستن او درې يې بامه - (شفټله)

مې ژوندى زيږوي او ژوندى مې. - (چرگه او هگى) " (۱۸: ۵۲)

په کږو لارو کاږه ځي. - (اوبښ)

هم يې وژني او هم ورته ژاړي. - (پياز)

- سحر په سینه، غرمه په دوو پښو او ماښام په درېوو گرځي. - (انسان)
- يو شى دى ټوله ورځ کار کوي بېگنا چې راشي شنه خوله يې نيولې وي. - (لور)
- دى حلال رنگ يې مردار - (شکون)
- ټوله ورځ گرځي خو دښې له ويننتو ډک پوستين په ځان را واپړوي. - (سترگې)
- ټوله ورځ گرځي خو دښې ځان د ازغو ترشا پټوي. - (سترگې)
- مړى جگ شو ژوندى يې ونيو. - (تلک)
- څومره يې چې کش کړې، هومره لنډېږي. - (سگرت)
- ټوله ورځ گرځي چې شپه شي، ديوه غيران ځاى نيسي. - (امسا)
- هغه کومه توره شپه ده چې په رڼا ورځ کې ليدل کيږي. - س(دسترگو تور)
- هغه دوه ورونه چې تر يوه غره لاندې ژوند کوي او يوبل کره هېڅ نه ځي او يو بل نه وينی. - (دوه سترگې)
- هغه څه دي چې نه سترگې لري او نه پښې خو تل په لار روان وي او هېڅ نه سترې کيږي. - (دسين اوبه)
- هغه څه دي چې په ژړا يې ټوله ځمکه لندېږي. - (آسمان)
- هغه څه شى دى چې پښې نلري خوتل په منډه روان وي. - (باد)
- هر وجود کې مو موجود دى، پاچا دټول وجود دى. - (زړه)
- بابا دننه، زيره يې دباندې - (وړى)
- هغه څه شى دى چې سيورى يې نشته. - (لمر)
- تسه ځي ډکه راځي هغه څه شى دى؟ - (دځاه ډولچه)
- وچ کلک له کولمو ډک - (کټ)
- چې زه ځم دا راپسې ځي. - (سيورى)
- چې زه ځم دى پاتې کيږي. - (دپښو پل)
- خوري خوري هېڅ نه مړيږي. - (ژړنده)
- جامي يې دښينې وي، خو خوند لري دښې - (لاتين)
- دوه خويندې په منځ کې يې غر ولاړ. - (سترگې او پزه)
- زما يو صندوق دى چې نه کلپ لري نه کلي. - (قبر)
- "سپين بابا سور يې پټکى - (تيلی)
- سپين سړى، سور يې کفن، څر يې قبر - (مومپلې)
- شپلې ده څلور بنده، هريند يې درې بنده - (کال)
- نه بېغ ده نه چاره، خامه غوښه ده، تيري لري ښه تېره ازغي لري. - (ژبه)

يو قبر ډېر مړي پکې پراته وي. - (اورلگيت)

وړوکی ماماگی ترخان يې لوی پټکی - (ستن او تار) " (۷۵:۳)

ب: منظوم آړونه يا کيسی: ساده او روان شعرونه دي چې مطلب پکې په کنایو او اشارو ښودل شوي، زیاتې کيسې دوه مسرېزه بیتونه لري، خو ځينې يې درې، څلور يا زیاتې مسرې هم لري. ځينې منشور آړونه چې ځانته، آهنگ او ځانگړی سندريز خصوصيات لري، نیمه منظومه آړونه يې بولي.

دمنظومو کيسو نمونې:

يو شی دی، توشی دی - ساه نه لري، ژوندی دی - (هگی)

وړه کټوگی ده - خوږه يې مزه گي ده. - (غوز)

نه يې پښې نه يې لاسونه - په توکل وهي توپونه - (پنلوس). " (۱۰۱:۲۲)

چرگه له چورگورو سره لاړه هندوستان ته - بيا را به شي ماښام ته - (ستوری او سپورمی)

يوه تنگه سپينه کوټه - نه يې لار شته نه يې کوڅه - (هگی)

تنگ ده تولولي - نه يې کلب شته نه يې کلي - (هگی)

وړوکی هندوگی - ترخان يې ستر پټکی - (ستن)

سل لري خولې - نه يې گېډه نه يې کولمې - (غلبل)

دلاندې يې اوبه - دپاسه يې سور اور، ميلان يې کور په کور - (چلم)

په يوه رپ ځي آسمان ته - را چاپېره ټول جهان ته - (سترگي)

پورې ورې کلي - په مېچنو سره ولي - (خوله او غاښونه)

ژړنده ده برېنده ده - په اوو زخېرو بنده ده - (لمر)

"پاينده غريبه مړه - په پنځو کسويې وړه

چې قبر ته نژدې شوه - نوره خپله وړلوېده - (مړی)

تور دی کارغه نه دی - الوزی مرغه نه دی - بار وړي باري نه دی - (گنگته)

دسرو اوښو کنارونه - څوارلس يې پښې پنځه يې سرونه - (جنازه) " (۱۰۱:۴)

"د موضوع په لحاظ آړونه هم ډېر ډولونه لري:

۱. فی البدیهه آړونه: هغه آړونه دي چې د دوو تنو يا دوو ډلو ترمنځ د سوال او ځواب په شکل په فی البدیهه توگه په ټوکو کې ویل کيږي، ځينې مثالونه يې داخلاکو له چوکات څخه دباندي وي.

۲. مجهول آړونه: دا ډول آړونه د سوال او ځواب په شکل ویل کيږي، کله هم منظوم وي خو خاصه معنا نه لري. لکه:

يو تن وايي: په آسمان کې تبخې

بل تن وايي: په ځمکه کې نغری

۳. معقول آړونه: هغه دي چې ډېر معمول وي، لکه:

ميري دي ډېرې شپول بې دی تنگ - (انار)

۴. استفهاميه آړونه: چې يو تن د يوه شي نوم واخلي او ځواب ورکونکي ددې شي لپاره

په ځواب کې يوه جمله ووايي. لکه:

لور - واده غواړم د ورور " (۷۶:۵)

غنم - خبره دې منم

ټوټه - پلار دې ناست ده په کوټه

اوربشې - خبره دې ده خوشې

وچه - وختې په پېچه

نوريا - نه خورم زه لوييا

پياز - خبره دې په نیاز

جوار - خبره دې په وار

"شیرينه - يوه سترگه دې توره بله دې سپينه

کندهار - ورور دې وړی و سهار

اوبڼان - مور او پلار دې را روان

چاره - مور او پلار دې وو ماړه

ستن - خدای به درکا ډېر زامن

آسان - خدای به درکا ډېر لمسيان

بلبل - ځگونه دې کابل

مار - څړومه دې په دار" (۷۶:۵)

۵. مسجع او مقفی آړونه: دا قسم آړونه د نشر ښکلې نمونې دي چې سندرېز آهنگ لري

زيات پکې مسجع او مقفی نثرونه راوړل کيږي لکه:

ټول کلی ملاست ده - په سر و هلی ناست ده - (ميوری)

يوه ونه ده، دولس پې ښاخونه - دوه پې سره ځگونه دي - (کال دوه اخترونه)

د یم یوه خورده - د ننه خلق یې تور ده - (رجرومه)

زما دې پلار ډېر مېلمانه دي - په یوه بالښت پراته دي - (دکوټي تیران)

راغله پسه بلا - ويې خوړه څیره بلا - (او ښ او ازغی)

آسمان لاندې آسمان باندې - آسمان پښې غورځوی وړاندې - (ژرنده)

بې ستونه کوټه - پکې پروت دی شهزاده - (قبر او مړي)
 تورتم توره تياره - تور ولاړ په تناره، تور وباسی په لاره - (د رنجو کڅوره)
 په دوو ومه په دری شومه - لرې وم نژدې شومه - (بودا)
 دهلوکو کوټگی - پکې ناسته شهزادگی - (ژبه)
 "وړوکی ماماگی - په سر يې پنډکی - (مېخ)"
 (۷۵:۳)

شنه جامه سپين يې غاښونه - راوتلي يې برېتونه - (جوارو وړی)
 تور پاچا کوزيري - نوکران يې خوشحاليږي - (دېگ)
 له خولې غورځوي وينې - چاودلی يې دزړه سر دی
 عالم يې مسخر دی - (قلم)
 "۶. ورزشي آړونه:

هغه آړونه دي چې په جمله يا مصره کې داسې سره نژدې يا پېچلې کلمې راشي چې دهغو
 شاپه شا تکرارول ستونزمن وي يا په ژر ژر ويلو کې يې ژبه غلطیږي. لکه:
 تور تېل ټول په توره تياره کې توبې شول
 دا چرگ ځنگه جگ چرگ دی
 پلن پل په پلنه پوله پلن پروت دی
 را چېت ځنگه ټينگ چېت دی
 تور توت يې په توره تله وتلل

ماخذونه:

- ۱- داود، داورخان (۱۹۹۷م) کال. پښتو فولکلور کې آړونه، پېښور: جدون پرس
- ۲- شعور، اسدالله (۱۹۸۸م) کال. چيستان های شفاهی دری، کابل: پښتو ټولنه
- ۳- رفيع، حبيب الله (۱۳۸۰ هـ) کال. د ماشومانو گڼل غنچې. کابل: د آريک گړځنده کتابتون اداره
- ۴- دوست، محمد دوست شينوارى. (۱۳۸۵هـ) کال. د ولسی ادب لارې. کابل: دانش
- ۵- داود، داورخان. (۱۹۹۰م) کال. پښتو ادب کې آړ. پېښور: يونورسیتی بک اجنسی

اهمیت استفاده از روش های نوین تدریس زبان فارسی دری

یکی از مشکلات مهم و اساسی در نظام آموزش و پرورش خصوصاً در کشور ما، به کار نگرفتن روش های تدریس نوین در آموزش است. به همین سبب کیفیت آموزش از سطح مطلوب برخوردار نبوده و دانش آموزان علاقه زیادی به تحصیل نشان نمی دهند. یکی از دلائل آن عدم آشنایی معلمان با روش های نوین تدریس در ادبیات فارسی است.

پیشرفت روز افزون علوم و تحقیقات گوناگون در حیطه های مختلف حاکی از آن است که اطلاعات بشر روز به روز افزایش می یابد و مطالب جدیدی به دست می آید. امروزه هر فرد بشر ناچار از استفاده یافته های جدید است.

معلم باید با روشهای مختلف تدریس آشنا باشد و باید بداند در کدامین موقعیت آموزشی از کدامین روش استفاده نماید. آنچه در این مقاله خواهد آمد، نگاهی است کوتاه و گذرا به روش های نوین تدریس زبان فارسی و نقد آن؛ سپس نتیجه گیری بعمل آمده و در پایان پیشنهاداتی ارائه می شود. زبان فارسی به عنوان یکی از زبان های غنی و کهن دنیا و زبان دوم اسلام، به لحاظ گستره واژگانی و توانایی های خود، در ردیف زبان های مهم دنیا جای دارد و از ارزش شایانی برای انتقال مفاهیم دوستی و معاونی بلند برخوردار است. زبان فارسی امروز بی گمان در ایجاد پیوند دوستی ملل هم جوار و سایر ملت ها در تحقق و شکل گیری طرح گفت و گوی ملت ها و تمدن ها نقش بسزایی ایفا

می کند، و بیش از پیش توانسته است توجه جهانیان را به خود جلب کند و آنها را به اندیشیدن در ایجاد روابط و پیوندهای دوستی با این زبان تشویق نماید. زبان فارسی که عهده دار برقراری ارتباط بین ملل مختلف دنیا شده، به همین سبب در پیشرفت فرهنگی و هنری در زبان های سایر ملل و کشورها تأثیرگذار بوده است. پس اگر از جنبه های فرهنگی، ادبی، علمی، و تمدن های کهن جهانی به این قضیه بنگریم، ضرورت آموزش زبان وادبیات فارسی محسوس می گردد .

هدف های کلی برنامه ی آموزشی زبان فارسی در دوره ی ابتدایی

حیطه شناختی

- ۱- آشنا یی مختصرا زبان فارسی معیاری
- ۲- گسترش حوزه ی نمادها و معانی
- ۳- آشنا یی با گفتار و نوشتار و درک تفاوت آن ها
- ۴- آشنایی مختصر با جلوه های هنری زبان
- ۵- آشنایی با مسائل اعتقادی، اجتماعی، سیاسی، ملی، علمی و هنری در قالب زبان

حیطه عاطفی

الف) ایجاد پرورش و تقویت علاقه و نگرش مثبت نسبت به مبانی اعتقادی، فرهنگی و ملی کشور

؛ بیان احساسات، عواطف و افکار در قالب گفتار و نوشتار-جنبه های زیبایی سخن و تحسین آن

ب) تلطیف احساسات و عواطف

بحث : روش های نوین تدریس زبان وادبیات فارسی

استفاده از روش تدریس فعال و همگام با روز روش های تدریس معلم را ویژگی خاص می بخشد. هدف از این مقاله آشنایی معلمان با روشهای نوین تدریس زبان وادبیات فارسی و استفاده آنها در کلاس و غنا بخشیدن به محتوای دروس و حرفه ای با ر آوردن معلمان و خدمت به اعتلای کیفیت آموزش و پرورش میهن عزیز اسلامی میباشد .

یادگیری از طریق همیاری

معلمان باید به دانش آموزان فرصت دهند تا به صورت گروهی و از طریق همیاری به یادگیری اقدام کنند یادگیری از طریق همیاری یک قالب یا چهارچوب آموزشی است که در آن گروه های دانش آموزی ناهمگون از سوی معلم شکل داده می شوند و به فعالیت می پردازند .

هدف نهایی از کاربست الگوی تدریس یادگیری از طریق همیاری دستیابی به فعالیت های عالی ذهنی است. همبستگی مثبت، مسئولیت فردی، تعامل چهره به چهره، مهارت های اجتماعی و پردازش گروهی. این عناصر معلم را از سخنرانی صرف و دانش آموز را از تکرار بی مورد آموخته هایش رها می سازد. افزون بر این، یادگیری از طریق همیاری فرصت هایی را پدید می آورد که

یادگیرندگان بتوانند در موقعیت هایی چون کارگروهی، ارتباطات، ایجاد هماهنگی اثرگذار و تقسیم کار موفق شوند. سینر گوژی برای آموزش یادگیری از طریق همیاری چهار روش را ارائه می دهد:

الف) طرح کارایی گروه

ب) طرح تدریس اعضای گروه

ج) طرح قضاوت عملکرد

د) طرح روشن سازی طرز تلقی

مراحل اجرای الگو همیاری

۱- ابتدا گروه ها شکل می گیرند، گروه های ناهمگون که دارای اطلاعات و توانایی های مختلف، گوناگون و متنوع هستند، مؤثرتر خواهند بود. در یادگیری از طریق همیاری، تفاوت افراد گروه باعث کارآمدشدن یادگیری می شود. پس از تشکیل گروه ها معلم به کمک دانش آموزان قوانینی را تدوین می کنند مثلاً گروه های مختلف نمی توانند با همدیگر صحبت کنند .

۲- این مرحله معلم حدود ۱۵ دقیقه درباره هدف های مهم درس، انتظاراتی که از دانش آموزان در پایان جلسه وجود دارد و مطالب اصلی درس که نیاز به توضیح دارد صحبت می کند.

۳- در مرحله سوم به دانش آموزان فرصت داده می شود که در یک زمان مشخص روی مطالب و یا فعالیت هایی که در اختیار آنها گذاشته شده در گروه های خود تمرین و کار کنند. معلم با حضور در گروه ها ضمن ارزشیابی راهنمایی های لازم را انجام می دهد .

۴- این مرحله نتایج کار گروه ها به نمایش گذاشته خواهد شد. برای نمایش کار گروه ها روش های مختلفی وجود دارد مثلاً " هر گروه نتایج کار خود را روی یک برگه یا مقوا به صورت نوشته، نمودار یا نقاشی به تصویر درآورده و این برگه ها روی تابلو یا دیوار کلاس نصب شده و در معرض دید و نقادی سایر گروه ها قرار گیرد.

۵- در آخرین مرحله که مرحله ی ارزشیابی است معلم کار گروه ها را مورد ارزشیابی قرار می دهد. برای ارزشیابی می توان از گروه ها کمک گرفت و با کمک گروه ها معیارهایی برای ارزشیابی تدوین نمود و براساس این معیارها حتی خود گروه ها می توانند به ارزشیابی از کار خود (خودارزشیابی) بپردازند .

۲- شیوه ی نمایشنامه ای (ایفای نقش)

در این شیوه دو یا چند دانش آموز موضوعی را به صورت نمایشنامه اجرا می کنند. این شیوه ی تدریس، نیاز به مهارت های خاص بازیگری ندارد؛ بلکه معلم می تواند بنا به محتوای آموزشی مورد نظر، به ضرورت از آن استفاده کند. از ویژگی های مهم شیوه ی ایفای نقش این است که زبان آموزان با نمایش و بازیگران آن، ارتباط عاطفی برقرار می کنند و با هیجان، مراحل نمایش را مشاهده

می کنند. به این طریق، دقت، تمرکز حواس و توجه به مطالب افزایش می یابد و یادگیری بهتر و موثرتر انجام می گیرد. هم چنین این شیوه برای مقابله با کم رویی و خجالتی بودن برخی زبان آموزان که در کار زبان آموزی مشارکت کم تری دارند، بسیار مفید است.

۳- شیوه ی بحث گروهی

این شیوه که اساساً یک شیوهٔ تدریس شاگرد محور است، برای سطوح بالاتر کاربرد دارد و برای شاگردان دوره ی ابتدایی چندان مناسب نیست؛ مثلاً: برای جلسه های گفت و شنود در سطح متوسط پیشرفته، فواید بسیار دارد. در این شیوه معلم در کنار صحنه می ماند و اجازه می دهد زبان آموزان با هم صحبت کنند و فقط گاهی به سوال های آنان پاسخ می دهند اجرای این روش از هر روش دیگر دشوارتر است؛ چون معلم باید کاملاً به روش مسلط باشد و زبان آموزان نیز با آمادگی قبلی وارد کلاس شوند. اداره کردن کلاس گفت و شنود به نحوی که همهٔ زبان آموزان در گفت و گو شرکت کنند و در باره ی اطلاعاتی که رد و بدل می شود، علاقه نشان دهند، کاری مشکل است. در این زمینه روش مشاوره ای می تواند به موفقیت برنامه یا آموزش زبان فارسی کمک زیادی کند.

۴- الگوی بدیعه پردازی یا نوآفرینی

یکی از الگوهای تدریس که باعث پرورش ظرفیت مشکل گشایی دانش آموزان و هدایت آنها به بیان خلاق و گسترش انگاره های جدید عقلی از طریق توجه به بعد عاطفی و غیر معقول می شود. الگوی بدیعه پردازی است در این الگو، به وسیلهٔ فعالیت استعاری به جریان آگاهانه تبدیل می شود. از این الگو اکثراً برای تدریس انشاء استفاده می شود. زیرا بیشتر از هر درس دیگری نیاز به پرورش تصورات ذهنی برای خلق چیزی جدید دارد. هدف اساسی نوآفرینی یا بدیعه پردازی شکستن سد قواعد مرسوم و ایجاد راه های جدید برای حل مسائل می باشد. این روش به منظور کمک به افراد برای شکستن زمینه های ذهنی قبلی و پیدا کردن راهی مناسب برای اندیشیدن به طرز جدید به موضوع می باشد. شش گام در تدریس این الگو عبارت است از: گام اول توصیف وضعیت جدید، گام دوم قیاس مستقیم، گام سوم قیاس شخصی، گام چهارم تعارض فشرده، گام پنجم قیاس مستقیم و گام ششم بررسی مجدد وظیفه اولیه

۶- الگوی تفکر استقرائی

بر اساس این الگو معلم به دانش آموزان مجموعه ای از اطلاعات در قلمرو خاصی مثل فرهنگ کشورها ارائه می کند. وظیفه اصلی معلم درک آمادگی دانش آموزان برای کسب تجربه، فعالیتهای شناختی جدید و مورد استفاده قرار دادن تجارب در موقعیت جدید است دانش آموزان اطلاعات را در مغز خود سازمان دهی می کنند نکات و مطالب مستتر در آنها به یکدیگر ارتباط می دهند و سپس آموخته های خود را در موقعیت جدید به کار گرفته و تعمیم می دهند

وېدین وسیله به پیش گوئی، فرضیه سازی و توضیح پدیده های نا آشنا یی می پردازد . الگوی تفکر استقرائی موجب می شود که دانش آموزان اطلاعات را گرد آورند به دقت بررسی کنند به شکل مفاهیم در آورند و دست ورزی با آن مفاهیم را یاد بگیرند . دانش آموزان با استفاده منظم از این شیوه توانایی کارآمدتری را در تکوین مفاهیم می یابند و بر چشم اندازهای خود در نگرش به اطلاعات می افزایند . الگوی تفکر استقرائی برای تدریس تکوین مفهوم و همزمان آموزش مفاهیم به دانش آموزان تدوین شده و توجه به منطق، زبان و معانی کلمات، و ماهیت دانش را پرورش می دهد. سه شیوه ی تدریس در این الگو وجود دارد. نخستین آن تکوین مفهوم دومی تفسیر مطالب و سومی کاربرد اصول است . هر شیوه دارای سه گام می باشد .

مرحله اول: ۱- فهرست گیری ۲- گروه بندی ۳- عنوان دهی

مرحله دوم: ۱- تعیین جنبه های شاخص ۲- کشف روابط ۳- استنباط

مرحله سوم: ۱- پیشگویی نتایج ۲- توضیح پیشگوییها ۳- تصدیق پیشگویی

۷- روش یورش مغزی در تدریس انشاء

هدف تعلیم و تربیت نوین ، برونق آرای پیشگامان آموزش و پرورش پیشرو ، ارتقای سطح توانایی همه یادگیرندگان برای حل مسأله است .

یکی از شناخته شده ترین شیوه های برگزاری جلسات هم فکری و مشاوره بوده و کاربرد جهانی دارد. این روش دارای مزایا و ویژگیهایی منحصر به فرد است. آموزش دادن دانش آموزان با روش بارش مغزی حل مساله را به نحو خلاقانه ای در آنان بالا می برد . (روش بارش مغزی) می تواند به عنوان وسیله ای برای یادآوری مفاهیم و اصول مورد نیاز برای حل مسئله به یادگیرندگان کمک می کند.

چهار قاعده اساسی بارش مغزی

۱- انتقال موضوع: این مهمترین قاعده است و لازم است تمام اعضا به آن توجه کرده و بررسی و ارزیابی پیشنهاد را به آخر جلسه موکول کنند.

۲- اظهار نظر آزاد و بی واسطه: این قاعده برای جرأت بخشیدن به شرکت کنندگان برای ارایه پیشنهادهائی است که به ذهن آنها خطور می کند، به عبارت دیگر در یک جلسه بارش مغزی تمام اعضا باید جسارت و شهامت اظهار نظر را پیدا کرده باشند و بدون آنکه ترسی از ارزیابی و بعضاً انتقاد مستقیم داشته باشند ؛ بتوانند پیشنهاد و نظر خود را بیان کنند. هر چه پیشنهادات جسورانه تر باشد نشان دهنده ی اجرای موفق تر جلسه است.

۳- تأکید بر کمیت : هر قدر تعداد نظرات بیشتر باشد، احتمال وجود پیشنهادات مفید و کارسازتر در بین آنها بیشتر می شود. موفقیت اجرای روش بارش مغزی با تعداد پیشنهادات مطرح شده در

جلسه رابطه مستقيم دارد. در اين روش اين گونه عنوان می شود که هر چه تعداد پيشنهادهاد بيشتر باشد احتمال وجود طرح پيشنهادهاد کيفی بيشتر است.

۴- **تلفيق و بهبود پيشنهادهادات**: اعضا می توانند علاوه بر ارايه پيشنهادهاد، نسبت به بهبود پيشنهادهاد خود اقدام کنند. روش بارش مغزی اين امکان را به اعضا می دهد که پس از شنيدن پيشنهادهادات ديگران پيشنهادهاد اوليه بهبود داده شود. آنها همچنين می توانند پيشنهادهاد خود را با چند پيشنهادهاد ديگر تلفيق کرده و پيشنهادهاد بهتر و کاملتری را به دست آورند.

نتيجه

بر صاحب نظران پوشيده نيست که پويایی روش های گوناگون آموزشی و اتکای آن بر پايه های استوار علمی و حساب شده، در جريان رشد يادگيري و ارتقای سطح فراگيري دانش آموختگان، تأثير عمده دارد و اين مسئله نیازمند تلاش متخصصان و کارشناسان اين حوزه در تدوين و طراحی و به کارگيري شيوه های نوين است.

امروزه هر فرد بشر ناچار از استفاده يافته های جديد است. از آنجا که در مدارس ما نيز دانش آموزان برای آينده تربيت می شوند و بدون شک هر ساله مطالب و محتواهای کتابها نيز تغيير می يابد اين ضرورت يعنی استفاده از شيوه های نو، جديد و کارا بسيار احساس می شود. يکی از مشکلات مهم و اساسی در نظام آموزش و پرورش خصوصاً در کشور ما، به کار نگرفتن روش های تدريس نوين در آموزش است. آشنایی با روش های مختلف تدريس می تواند زمينه ای جهت بر خورد متقابل و منطقی با دانش آموزان از يک مجرای ارتباطی صحيح مهيا کند بطوری که همواره تفکر منطقی داشته باشد. آنچه در اين مقاله آمده، نگاهی کوتاه و گذرا به روش های نوين تدريس در ادبيات فارسی از جمله يادگيري از طريق همیاری، شيوه ی نمايشنامه ای، شيوه ی بحث گروهی، الگوی بديعه پردازی يا نوآفرینی، روش يورش مغزی، الگوی تفکر استقرائی می باشد. اميد آنکه مورد توجه و استفاده معلمين گرامی واقع شود.

پيشنهادهادات

۱- معلم بايد روش های تدريس خود را به شيوه ای طراحی کند که در آن موقعيت های فراوانی برای ارتباط دروس با زندگی پيش بينی شود.

۲- استفاده از وسايل کمک آموزشی از قبيل فيلم و سی دی و اسلايد و نوار کاست و ۰۰۰ بسيار مؤثر است.

۳- بالا بردن سطح علمی معلمان و استادان از آخرين و تازه ترين اطلاعات در حوزه زبان و ادبيات

۴- معلمان جهت ارتقای سطح دانش آموزان و بهتر ياد دادن اين زبان از روش های جديد تدريس استفاده کنند.

۵- اجرای جشنواره ی الگوهای فعال تدريس با شرکت فعال و حضور گسترده ی معلمان

۶- معرفي منابع و کتابهای روش های تدریس نوین به معلمان و برگزاری مسابقات کتابخوانی

منابع و ماخذ

- ۱- محرم، آقازاده. راهنمای روش های نوین تدریس بر پایه پژوهش های مغز محوری.
- ۲- شعبانی، حسن. مهارت های آموزشی و پرورشی انتشارات سمت.
- ۳- حسن، دکتر ذوالفقاری. ۱۳۸۱ راهنمای تدریس کد ۵۱ ناشر ک اداره کل چاپ و توزیع کتاب های درسی.
- ۴- رستگار، طاهره - مجید ملکان ". آشنایی با یاد گیری از طریق همیاری.
- ۵- عباسی، محمد رضا. ۱۳۷۹ عناصر ساختاری روش حل مسئله، مجله رشد تکنولوژی آموزشی، شماره ۵.
- ۷- قربانی، قربانعلی و همکاران. ۱۳۸۲ آموزش راههای یادگیری نشر دانشجو.
- ۸- موسی، احمد زبان فارسی در مغرب : وضعیت، بررسی و نقد روش های آموزشی دانشجوی دانشگاه تهران.

بازيد روښان

بازيد انصاري چې خپلو پلويانو روښان او دښمنانو تاريخک بللی او زموږ په تاريخ کې يو متنازع شخصيت بلل شوی، رښتيا هم دومره متنازع او جگړيز لارښود نه دی. روښان چې کوم عرفاني پيغام لاره، دا په اسلامي تاريخ کې کوم بدعت نه و، تر ده پرمخ پورې مخورو عارفانو همدغسې عرفاني نظريه لرله، تر دې چې شطحيات يې ډير مشهور دي. مگر له دې سره سره په ټولنه کې مقبول او د اولياالله په توگه يې درناوی کيږي، خو بدبختانه لکه څرنگه چې د روښان بابا کورنی ژوند له ترخو ډک و، همدغسې يې زوکړه د پښتو د تاريخ په يوه سخت دردناک او ویرژلي حالت کې رامنځته شوه.

بازيد روښان په ۹۲۶ سپوږميز کال د پنجاب په جالندر کې وزیږيد او دا هغه غملړلی پير دی چې پر ۹۳۲ سپوږميز کال چې روښان لا اوه کلن وو، د پښتنو د بخت بېړۍ ډوبه او دلودي کورنی وروستی واکمن ابراهيم لودي د پاني پت په تاريخي او خونړي ډاگ کې له نورو زرگونو پښتنو سره د شهادت جام وڅښه او پښتنه امپراطوري د مغلي بابر په لاسونو ړنگه شوه.

د مغلو له حده وتي ظلم او تيري چې د روښان په تحت الشعور کې يې له کوچنيوالي ځای نيولی وو، سربيره پر دې يې يو بل سخت او نه هيريدونکی گوزار هم وخوړ او هغه يې له موره د پلار بيلتون وو، چې روښان يې ميرې او ناسکه ورونو ته پاتې شو او د همدغو بدو پېښو نقش او انځور و چې روښان ته يې په ژوند کې د سخت رياضت، صبر او له سترو ازميښتونو سره د مقابله ځواک وروباښه. د بازيد روښان پلار په اصل کې د کندهار اورم او بيا د وزيرستان په کانينگرام کې ژوند کاوه. اورم په کانينگرام کې اباد او وزير او سيد پښتانه يې بولي.

مورخين او څيړونکي د روښان بابا د کورنۍ شاليد داسې روښانوي: د وزيرستان په جنوبي برخه کې کانينگرام يو مشهور مقام دی، دلته د پښتنو يوه طايفه چې اورم نومېږي او بل نوم يې برکي دی، اوسېږي. دا طايفه په اصل کې د غزني شاوخوا اوسيده او اوس هم اوسېږي. د سلطان محمود غزنوي په زمانه کې دې قبيلې له هغه سره په جهاد کې ښه مرسته وکړه او پاچا ترې ښه خوشاله شو، دوي ته يې وويل، چې ځان ته يو ځای خوښ کړئ، چې په جاگير کې يې درکړم. په هغه زمانه کې به غر له سمې نه زيات خوږ

و، دوي کانيگرام خوښ کړو. دا دپينځمې هجري پيړۍ واقعه ده، له هغه راهيسې د اورمړو قبيلې ښه غټه ډله په کانيگرام کې اوسيري. همداراز اورمړو ته برکيان هم وايي. (۱:۳-مخونه)

د بايزيد روښان پلار قاضي عبدالله نومېده، چې د وزيرستان د کانيگرام له اورمړو څخه و، د پنجاب په جالندر کې يې د اورمړو افغانانو د حاجي ابابکر له لور يې يې ايمنې سره واده کړی و، د عبدالله او ايمنې نيکونه سره وروڼه وو.

د بايزيد روښان د زوکړې کال د ښاغلي قلندر مومند د نوي تحقيق مطابق ۹۲۵ سپوږميز يا ۹۲۶ سپوږميز کال شاوخوا گڼل کيږي.

بايزيد روښان د حالنامې د روايت په اساس داغاز پور له جنگ نه دوه نيم کاله وروسته وفات شو. د اغاز پور د جنگ تاريخ د خيرالبيان د حيدرآباد دکن د سالار جنگ د ميسوزيم له نسخې ۹۸۳ سپوږميز کال راوړي، نو په دې حساب به بايزيد روښان د ۹۸۵ سپوږميز کال په جريان کې وفات شوی وي. (۲)

د بايزيد روښان زده کړې:

بايزيد روښان د پلار له خوا ملا پايڼده ته چې زده کونکی يې و، د زده کړو لپاره وروسپارل شو، خو ميرې مور يې نه غوښتل چې بايزيد دې پر خپل ناسکه ورور يعقوب باندې علمي برلاسي ولري، نو ځکه يې په ډول ډول بهانو له لوسته تماوه. د ميرې هوډ يې بشپړ شو، خپل زوی يعقوب يې د پلار ځايناستی او بيا قاضي شو، خو بايزيد قضا ته په کرکه کتل او د زړه په تل کې يې داسې اور بل و، چې په پای کې يې مغلي امپراتوري ولړزوله. بايزيد له ملا پايڼده څخه رواجي او متداوله علوم ولوستل، خو د نا ارامه روح تنده يې ماته نه شوه. هغه په خپله وايې چې څوک به له هندوستان يا له خراسانه راتلل، ما به ترې د کامل پير پوښتنه کوله، خو هيچا يې پته رانکړه. د بايزيد روښان ارادت د تره زوی خواجه اسماعيل ته ډير و، او هغه هم د عقيدت حلقه لرله، خو پلار يې د کورني تعصب له مخې ورته پرېښود، ځکه ځان يې په خپله کورنۍ کې فاضل او عالم گانده او دا ورته د شان کسر ښکارېده چې دی د شيخ بهاولدين ذکر يا ملتاني په استانه کې مريد شي، خو بايزيد مخالفت وکړ چې پيري او شيعي په ارث نه ده او په خپله پر رياضت مشغول شو.

بل استاد چې ميا روښان ترې د ځوانۍ پر وخت علمي گټه اخيستي، د ټولو تذکرو په وينا هغه ملا سليمان کالنجرې و، اخوند درويزه دغه سړی يو ملحد ملا نوموي او اسماعيله مذهبي يې گڼي، خو کوم سند نه وړاندې کوي. حالنامه وايي چې بايزيد د عمر پر شپاړسم کال له پلار سره هند ته د سوداگرۍ لپاره لاړ او هلته يې د يوگيانو عقايد مطالعه کړل او د تناسخ او هندي اوتار (د تجسيم د عقيدې د خاوندانو) پر افکارو يې غور وکړ، څو چې په خپله يې له حضرت حضر(ع) څخه آب حيات وموند او پر څلويښتم کال يې د اسم اعظم ورد هم وايه. داسې ښکارې چې څه وخت بايزيد په هند کې له علماوو سره پر علمي مفوضاتو بوخت و، نو په افکارو کې ژور بدلون راغی، ده په هند کې د پښتنو تللی عظمت او موجوده ذلت وليد او په فکر کې يې ستر سياسي تحول رامنځته شو. بايزيد اسلامي علوم د عربي ژبې پر بيسټ زده کړي وو، فقه، فلسفه، او علم کلام يې په خپلې کورنۍ کې هم رايج وو. د بايزيد سخت رياضت او عرفاني حالت له

ذوق اخيستل شوی، دا د حال خبرې وې، نه د قال، نو ځکه بايزيد د خپل فطرت او کورني مناسبت له مخې د دې ډگر شهسوار راوخوت. (۳: ۸۷ مخونه)
د بايزيد روښان آثار:

۱- خيرالبيان :- د بايزيد روښان ډير مهم اثر خيرالبيان دی، چې په څلورو ژبو عربي، فارسي، هندي، او پښتو يې تاليف کړی دی.

دا کتاب څلويښت بيانونه لري. په خيرالبيان کې عقايد، شرعي احکام، عرفان او اخلاقي مباحث راغلي دي. د حلال او حرام بيانونه، نور فقهي حکمونه او د عباداتو برخه په دی کتاب کې په تفصيل سره څيړل شوي دي. دا د روښانيانو سپېڅلی تدريسي کتاب دی، چې دوي به تل لوستلو. دروښان ستر مخالف اخوند درويزه د ده بله ليکنه نه يادوي، خيرالبيان په ډير شد او مد يادوي او ډول ډول نسبتونه ورته کوي، چې د اخوند درويزه له دې سخت مخالفت هم دخيرالبيان ارزښت په ډاکه کيږي.

د ميرزا حکيم په دربار کې ترې هم دا پوښتنه شوې وه، چې څلويښت سپارې کتاب درباندي په وحې نازل شوی، خو روښان څرگنده کړې وه: ((دمدايانو خبره ناسمه ده، حق تعالی ماته د الهام په وسيله څه ښودلي، چې ما په خيرالبيان کې نومولي، څلويښت فصلونه پکې دي، خو عام خلک د وحې او الهام په توپير نه پوهيږي))

خيرالبيان د سورت الرحمن په وزن په مسجع نثر ليکل شوی، د روښان له دې ليکنې پړومبی په پښتو ادب کې مسجع نثر تر سترگو شوی نه دی او په دې سبب بايزيد روښان په پښتو ادب کې د دغه کړکيچن مسجع نثر بنسټگر دی، چې د پاړسي په پښو ليکل شوی دی. خيرالبيان روښانيانو ته دومره ارزښتمن وه چې شيخ عمر د بايزيد روښان زوی تر هغې د جنگ په يوه سخت ځای کې ولاړ وه، چې تر څو يې ورته پاتې شوی خيرالبيان راوړ. همدارنگه احدات له خپل مرگ څخه يوه ورځ مخکې خيرالبيان ولوست، وصيت يې وکړ او سبا ته شهيد شو.

په خيرالبيان کې پرعرفان او اخلاقو سربيره فقهي مسايل هم شته؛ آياتونه، حديثونه، عربي مقولې او پاړسي ژباړې او ټوټې هم لري.

روښان په خيرالبيان کې د خواجه عبدالله انصاري غوندي خبرې کوي.

د خيرالبيان د نثر ځانگړنې:

د خيرالبيان متن د لفظ، کلمو، د جملو د جوړښت او د مانا په لحاظ يو شمير ځانگړنې لري چې د پښتو د لرغوني نثر په پرتله په مشکله لوستل کيږي او مطلب هم په آساني ترې نه اخيستل کيږي. دا چې ولې بايزيد په لوی لاس آسانه نثر پرځای مسجع نثر ته مخه کړه؟ دلته دوه دليله ليدل کيږي: يو دا چې د بايزيد پر وخت د عربي او پاړسي ژبو او په همدې وخت کې همدې دواړو ژبو سجع درلوده، نو ځکه بايزيد هم تر همدې اغيز لاندې راغلی دی، دويم دا چې بايزيد د خيرالبيان په پيل کې وايي (او بايزيده! وکښه خيرالبيان په هغه هسې الحان چې به يې لوست سورت الرحمن ...)

نو ځکه بايزيد روښان وايي چې پر ما الهامي غبر شوی، نو زه بايد د سوره الرحمن په سبک خپل کتاب وليکم.

د خيرالبيان د نثر ځانگړنې په لاندې ډول دي:

۱- دغه نثر منظوم او آهنگ لرونکی دی، چې نيمه منظوم هم گڼل کيږي. په همدې اساس يو شمير ادبپوهان وايي چې دغه نثر نيمه شعري جوړښت لري.

۲- د لرغونې نثر په پرتله له کلماتو مالامال دی، او د لنډون په ځای د اوږدو جملو لمن نيول شوې ده.

۳- د ځينو جملو او هر پراگراف په پای کې د سجعې لپاره د (ام او ان) آهنگ راوړي لکه: کلام، اعلام، عيان ...

۴- د پارسي او عربي ژبو اغيز پرې پروت دی او د دواړو ژبو کلمات په کې کارول شوي دي.

۵- په خيرالبيان کې ډير نادر لغات هم کارول شوي دي، چې په پخوانيو متونو کې نه ترسترگو کيږي. لکه: کم مکې چې د امر و نهې ماناوې ورکوي.

۶- د خيرالبيان ځينې جملې موزونې او آهنگ لري او ځينې بيا دا خصوصيت نه لري.

۷- د وزن او آهنگ لپاره د کلماتو مخکې او وروسته کولو په اساس د ليکنې پيغام د ظاهري کلمو ښکار شوي چې په مشکله ترې مقصد اخيستل کيږي.

د خيرالبيان نثر د مانا له مخې لاندې ځانگړنې لري:

۱- ديني او تصوفي مسایل په کې وړاندې شوي او هره برخه يې بيله تشریح شوې ده.

۲- د تصوف فلسفه په کې منعکس شوې، چې د وحدت الوجود مسايلو په کې ذکر شوی دی.

۳- د ديني او مذهبي مسايلو ترڅنگ د هغه وخت سياسي، اقتصادي او ټولنيزو حالاتو څرگندونه هم کوي.

۴- د لرغونې دورې د نثرونو سره د دې پړاو د نثر موضوعات او پيغام کاملاً توپير لري.

۵- د دې نثر د ليکلو څخه د بايزيد تر ټولو ستره موخه داوه چې په پښتنو کې سياسي شعور او تفکر بيدار او راويښ کړي او د هندي گورگانيانو پر وړاندې پښتانه يو موټي کړي. (۴: ۱۸۱۶ مخونه)

۲- مقصودالمومنين :

دا په عربي ژبه ليکل شوی کتاب دی او د نامه څخه يې معلوميږي چې مطالب يې عرفاني، تصوفي او شرعي دي، روښان دخپل مشر زوی شيخ عمر په غوښتنه ليکلی دی.

د دې کتاب يوه خطي نسخه په لاهور کې د پروفيسور محمد شفيع په ځانگړي کتابتون کې شته.

ددې کتاب بله خطي نسخه د حيدرآباد د دکن په اصفيه کتاب خانه کې موجوده ده. دا کتاب ټول

يوښت بابونه لري، مطالب يې عرفاني، تصوفي او شرعي دي، په دې ډول وعظ او نصيحت، عقل، ايمان،

خوف، رجا، نفس، شيطان، قلب، روح، دنيا، آخرت، توکل، قناعت، توبه او له خوارلسم تر يووېشتم باب

پورې اته مقامات (شريعت، طريقت، حقيقت، معرفت، قربت، وصلت، وحدت، سکونت) پکې ښودل شوي

دي. (۵)

۳ صراط التوحيد :

دا کتاب بايزيد روښان پر ۹۷۸ سپوږميز کال کې ليکلی او اکبر پاچا ته يې استولی و، خو څرنگه چې ږومبي مخونه يې غورځېدلي، دا نه څرگندوي، چې اکبر يې څرنگه مخاطب کړی دی. د کتاب په پيل کې د خپل وړکتوب حالت ليکي، چې څه ډول د کامل پير په طلب کې و او بيا خپله بلنه پيلوي.

د توپې اصول او د کامل پير ځانگړنې بيانوي او د طريقت مقامونه شرحه کوي. صراط التوحيد نيم پر عربي او نيم پر پاړسي دی، واکمنو ته لومړی پر عربي خطاب کوي او بيا يې پر پاړسي ژباړي. ۴ فخرالطالبين :

د دغه کتاب نوم په حالنامه کې راغلی دی، خو تراوسه نه دی پيداشوی، حالنامه وايي چې بايزيد روښان دغه کتاب د بدخشان ميرزا سليمان ته استولی و. د حالنامې مولف وايي چې بايزيد د خپل مسلک د خپرولو لپاره نوموړی کتاب نورو عالمانو لويو لويو اميرانو او خلکو ته د دعوت نامې په شکل ليږلی و. ۵ حالنامه :

دا کتاب بايزيد روښان په پاړسي ليکلي ؤ او بيا وروسته د ده يو مريد علي محمد مخلص بياځلي ترتيب او تکميل کړ او د ده د زامنو اولمسيو د کورنۍ حال يې پرې اضافه کړ. د حالنامې اصلي نسخه د عليکې په سبحان الله کتابخانې کې خوندي ده او ددې نسخې څخه دوه ميکرو فلمه، يو د پنجاب پوهنتون سره او يو د پېښور پښتو اکاډمۍ سره شته او په دې وروستيو وختو کې پښتو ټولنې ته هم يو ميکرو فلم د همدغې اصلي نسخې څخه رارسيدلی او کار پرې شوی دی. ددې کتاب په اوله برخه کې د بايزيد د ژوند حالات په تفصيل سره راغلي او په نورو برخو کې يې د ده د اولادې او مريدانو حالات ذکر شوي دي.

د دبستان ليکونکی وايي، چې بايزيد خپل حال په يوه کتاب کې ليکلی، خو داسې ښکاري چې د حالنامې ږومبي څه برخه به روښان ليکلې وي او بيا د دې کورنۍ يوه مريد علي محمد مخلص په داسې توگه بشپړه کړې، چې د روښان د زامنو او لمسيو تاريخ يې هم راخيستی دی او د پير روښان ژوند پېښې پسې مفصلې کړې دي.

۶ مکتوبات :

نوميالی څيړونکی ارواښاد قاسمي د ډاکټر جهانگير په څرگندونه زياتوي چې د بايزيد روښان په آثارو کې يو هم مکتوبات دی، چې (ابراهيم دانشمند د مدينې اوسېدونکی ؤ) قاسمي صاحب شک څرگندوي، چې دا به ځانگړي مکتوبات وي يعنې د ده د ليکونو ټولگه به وي او که حالنامه به ښيي.

۷ واجيد دی شلوک :

دا د پنجابي ژبې يو منظوم کتاب دی، چې (اونکار ناته) را ټول کړی دی. د ځينو خلکو په اند، دا نظمونه د بايزيد روښان دي، ځکه اخوند درويزه به هم ويل، چې په ډېرو ژبو يې شاعري کړې ده.

۸ د پښتو الفبې (رسم الخط) :

د دولت د شعر له مخې:

افغاني لفظ مشکل ؤ لوست کويښ يې نه شو
ورته وشو کښنده ديارلس حرفونه

د ځينو څېړونکو خيال دا دی چې دا به ځانگړې رساله وي، خو تش له دې شعره يې قياس ستونزمن دی، خو د خيرالبيان په پيل کې د الله ج له خوا څخه ځانته مخاطب دی: ((...او کښيږده، په ځينو حرفونو ټکي يا غږوندي يا توري يې له حرفونو...))
۹ دروښان يو نوم ورکي تاليف :

د هيواد بنسټگر څيړونکي او عالم ارواښاد پوهاند حبيبي د کابل د خطي نسخو په کتابتون کې يو تاليف موندلی، چې پرې ليکل شوي ((بنده باری مريد بايزيد انصاری، همدان بن شيخ نعمت)) او له دې ښکاري چې ۱۰۴۳ سپوږميز کال شاوخوا همدان نومي د روښان د دې تاليف ملکيت درلود. دا تفسير په (الناس) سرته رسي، د رسالې ليکدود داسې دی، چې په سرليک ((قوله تعالى يا غوث اعظم)) کارېي. وروسته د غوث اعظم عربي خبره رانقلوي او بيا يې ژباړه روانه او ساده منثوره ده.
په يوځای کې داسې هم راځي (قال بايزيد مسکين) د رسالې په پای کې هم راځي: (قال بايزيد مسکين) د دې رسالې بڼه او جوله د بايزيد روښان د نورو تاليفاتو د موضوع او سبک سره برابره ښکاري، ځکه په صراحت سره د بايزيد مسکين نوم اخلي او دا هم د خيرالبيان صراط التوحيد او مقصود المومنين سره سم دی.

۱۰ روښاني منظومه رساله :

رساله داسې پيليري: -ميا روښان ويلي دينه --- دا سړي يې نغوږينه.
دا رساله پر نظم ليکل شوې، د اسلام له پنځو بناوو څخه بحث کوي او څه برخه يې غورځېدلې، چې ارواښاد دوست شينواري په وينا دا به يې د تصوف برخه وي. روښان په دې رساله کې هم له شرعې سره يوځای د خپل تصوفي مسلک تلقين کوي، هرځای شريعت او طريقت سره ګډوي او له هر ظاهري شرعي طهارت او عبادت سره يوځای باطني طهارت او عبادت هم لازم ګڼي. په دې رساله کې بايزيد روښان او دهغه القاب په تکرار راځي او هم يې سبک او موضوعات د پير روښان ښکاري، نو ځکه د تردید ځای نه پاتې کيږي. (۲)

اخځليکونه:

- ۱ ناګار، فضل ولی (۱۳۹۰ ل.ل.): دبايزيد روښان عرفاني، ادبي ښوونځی: ناګار خپرندويه ټولنه، جلال اباد.
- ۲ هيوادمل، زلمی (۱۳۷۹ ل.ل.): دپښتو ادبياتو تاريخ لومړی ټوک: دانش خپرندويه ټولنه، پېښور.
- ۳ زيور، زيورالدين (۱۳۸۶ ل.ل.): دپښتو ادبياتو تاريخ منځنی دوره: دساپی دپښتو د پراختيا مرکز، کابل.
- ۴ -بهر، فهم (۱۳۹۲ ل.ل.): پښتو نثر منځنی دوره: مومند خپرندويه ټولنه، جلال اباد
- ۵ -خویشکی، محمد صابر (۱۳۸۶ ل.ل.): پښتو منثور متون، مستقبل خپرندويه ټولنه، کابل.

امير حبيب الله

امير حبيب الله خان در سال ۱۹۰۱ بعد از مرگ پدرش "امير عبدالرحمن خان" بر تخت سلطنت نشست و تا سال ۱۹۱۹ پادشاه افغانستان باقی ماند. موصوف کشور آرام و خاموش، نیروهای مسلح منظم، تشکیلات وسیع و کارآمد حکومتی را به میراث گرفت. او که در زمان سلطنت امير عبدالرحمان خان اکثریت امور دولتی، بالخصوص امور نظامی را سرپرستی میکرد و حتی در زمان مسافرت های پدر موقتاً در رأس حکومت و دولت قرار میگرفت، پس در مورد سوق و اداره دستگاه دولتی تجاربی را کسب کرده و در این ارتباط بی معلومات و مطالعه نبود. موصوف وصیت نامه پدر را نیز مطالعه کرده و از آن درس های لازمه را برای خود استخراج کرده بود.

امير حبيب الله خان برای دلجویی مرد میکه از مظالم امير عبدالرحمن خان صدمه دیده بودند، اقدام نمود. در مورد تعیین سرنوشت همه

محبوسین زمان سلطنت پدرش او امر لازمه صادر نمود. و در نتیجه اکثریت قاطع زندانیان از زندان های مخوف کابل و ولایات رها گردیدند. سیاه چاه های کابل و هرات را که در زمان سلطنت امير عبدالرحمن خان ایجاد گردیده بود، تخریب نمود. موصوف کور کردن، گوش بریدن و دیگر شکنجه های شدید را ممنوع قرارداد. امير حبيب الله خان به تعبید شده گان زمان پدرش اجازه عودت به وطن داده و قسماً ملکیت های مصادره شده آنان را واپس برایشان تسلیم نمود. در سال ۱۹۰۵ امير حبيب الله خان به تاثیر از معاهده سرحدی پدرش موافقت نامه ای را با انگلیس به امضاء رسانید و خود را مقید به اجرای معاهدات پدرش دانست و تا زمان مرگ خود درین تعهد باقی ماند و هیچ گونه ادعایی رانسبت به مسایل ولایات شرقی به میان نگذاشت. به قول مورخین همین دوره، امير در اوایل سلطنت خود مورد تنفر زیاد مردم

افغانستان قرار نداشت، زيرا مردم از خشونت پدرش گرفته خاطر بودند و زمام داری او را معتنم می شمردند، اما امير حبيب الله نتوانست اين وضع راحظ کند. بنا به نوشته عبدالحی حبيبي در تاريخ مختصر افغانستان "در عصر سلطنت ۱۸ ساله امير حبيب الله خان جز بغاوتی که یک بار در سمت جنوبي بسرکردگی جانداد احمد زی بعمل آمد، واقعه ای به ظهور نرسید. زيرا پدرش قبلاً مملکت را از رجال کاری و ارباب ادعا خالی کرده بود...امير با وجود فراغ و امنيت داخلي کار مهمی را در کشور نکرد. حکام و طبقات زورمند در طول تاريخ در جوامع مختلف همیشه کوشش نموده اند تا تحولات را طبق میل و منافع خویش تحریر و تحریف نمایند. همزمان با حکومت امير حبيب الله در افغانستان، در سطح منطقه و جهان تحولات بسیاری جدی در حال وقوع بوده و تمام کشورهای نیرومند در پی جلب و جذب متحدان منطقوی و جهانی تلاش مینمودند که بالاخره در نومبر ۱۹۱۴ منجر به جنگ جهانی اول شد. همچنین خوف حکومت بریتانیا از فراهم شدن فرصت و زمینه بحران آفرینی روسیه در افغانستان مشهود بود. لذا بریتانیا میخواست تا در این کشور شرایط مطلوب و مردم بنوع از حکومت رضایت میداشتند.

در مرزهای شمالی افغانستان انگلیس و روسیه جهت گسترش حوزه نفوذشان سخت در رقابت و در عین حال ریزانی برای رسیدن به توافق بودند. که بالاخره در ۳۱/۸/۱۹۰۷ منجر به امضا قرارداد میان دو قدرت بزرگ جهانی انزمان شد

که در تاريخ بنام "امضای مقوله نامه روس و انگلیس راجع به مناطق نفوذشان در آسیای میانه" ذکر شده است ریزنی های حکومت انگلیس و امير حبيب الله جهت عقد قراردادهای مختلف میان افغانستان و بریتانیا که معاهده خال بتاريخ ۱۹۰۵/۳/۳۱ در کابل و همچنین تاريخ ۱۹۰۵/۴/۱۰ قرار هیأت حاکمیت انگلیس در مورد سرحد سیستان بین طرفین امضا شد درین حال "حزب سری ملی" که از میان مشروطه خواهان دربار قدبلند کرده بود در برابر استبداد فرد سالارانه نظاره گر امور دربار بود. شهزاده امان الله خان، محدودلی خان دروازی، عده ای از غلام بچه گان دربار و مامورین به شمول فیض محمد کاتب مورخ دربار و معاونین حزب بودند؛ که اثرات تاسیس این حزب در بیداری جوانان افغانستان فوق العاده مثبت و ماندگار بوده است. بخاطر دریافت طرح قتل امیر در سال ۱۹۰۹ توسط حزب سری ملی رهبران مولوی محمد سرور و اصف قندهاری و چندتن دیگر از اعضای آن حزب اعدام گردیدند، و تعدادی دستگیر و زندانی شدند و نقش شهزاده امان الله و مادرش در نزد امیر حبيب الله کاهش یافت.^(۲۱) امیر حبيب الله خان به تاریخ ۲۱ فبروری ۱۹۱۹ بر اثر یک کودتای خانوادگی در هنگام شکار در لغمان بقتل رسید، قرارزومه ها و شایعات نظامیان در همان وقت، محمد نادرخان در این کودتا نقش عمده ای داشته است.

معارف:

امیر حبیب الله خان، طبق وصیت پدر، برای تهداب گذاری معارف و فرهنگ جدید در افغانستان اقدام نمود. اولین لیسه بنام مکتب حبیبیه در کابل در سال ۱۹۰۳ تاسیس گردید. قبل از به میان آمدن مکاتب، پرورش اطفال در مساجد از طرف ملای مسجد صورت می گرفت. امیر حبیب الله خان امر صادر نمود. که تعلیم و تربیه اطفال در مساجد مطابق به پروگرام مکاتب صورت گرفته پروسه تطبیق آن از طرف مامورین رسمی مکاتب کنترل و بررسی گردند. در مکاتب فوق دینیات، تاریخ، جغرافیه، زبان " دری، پشتو، انگلیسی، اردو ویا ترکی " خط، حفظ الصحه، الجبر، مثلثات، هندسه، فزیک، کیمیا تدریس میگردید. یک دارالمعلمین به خاطر پرورش استادان مکاتب ابتدایی تاسیس گردیده که مدت تحصیل در آن سه سال رادر بر میگرفت. در سایر ولایات کشور پرورش اطفال به شیوه قدیم در مساجد صورت میگرفت. صرف در نورستان شش باب مکتب ابتدایی از طرف دولت تاسیس گردید. که در این مکاتب تنها دینیات به زبان دری تدریس میگردید. بر علاوه مکاتب متذکره یک تعداد تشکیلات یاری دهنده تعلیمی نیز بوجود آمد. که عبارت بودند از یک لابراتوار، رسم خانه " حاوی نقشه ها و وسایل نقشه کشی برای دروس عملی و نظری " کتابخانه، تحویلخانه، لوازم درسی، شفاخانه برای تداوی شاگردان مکاتب وغیره. همه این تشکیلات بنام " انجمن

معارف " یاد میگردید. همچنان یک موسسه تعلیمی نظامی " بنام مکتب حربیه " در سال ۱۹۰۵ تاسیس گردید. در این مکتب بر علاوه مضامین نظامی مضامین تعلیمات عمومی نیز تدریس میگردید. در مکتب حربیه بر علاوه استادان افغانی معلمین ترکی نیز تدریس مینمودند. فارغ التحصیلان این مکتب در نیرو های مسلح کشور از رتبه تورن تاجگرن پذیرفته میشدند.

صنایع و ساختمان:

برای اولین بار در سال ۱۹۰۹، موتر های سواری و باربری از خارج خریداری گردیده و در کابل بکار انداخته شدند. چون برای سازماندهی خدمات تخنیکی موتر ها به پرسونل فنی ضرورت بود. برای حل این مشکل ۵۷ نفر محصل به هند اعزام گردیدند. تا امور تخنیکی و ترمیم موتر را بیاموزند. فابریکه چرم گری نیز در همین سال در کابل تاسیس گردید. تهداب فابریکه پشمینه بافی کابل در سال ۱۹۱۳ گذاشته شده و در سال ۱۹۱۴ به تولید آغاز نمود. این فابریکه در ابتدا سالانه در حدود ۱۵۰۰۰ متر تکه پشمی را تولید میکرد. که بخش بیشتر آن برای تولید البسه نظامی مورد استفاده قرار داده میشد. فابریکه برق آبی جبل السراج در سال ۱۹۰۷ تهداب گذاری شد. اما به علت نامعلوم تکمیل کار فابریکه دوازده سال رادر بر گرفت. تمديد لین های تلیفون کابل- جلال آباد- جبل السراج در سال ۱۹۱۰ تکمیل شدند در دوره امیر حبیب الله خان طب عصری بار اول معرفی

گرديد. شفاخانه های عسکری و ملکی اعمار گرديد. دوکتوران مسلمان هندی و ترکی برای معالجه مریضان استخدام گرديدند. درپهلوی طب معالجوی به طب وقایوی نیز توجه به عمل آمد چنانچه برای جلوگیری از امراض گوناگون آب صحنی از پغمان توسط نل ها به کابل تمديد گرديد. دردوره امير حبيب الله خان یک جولوجست استخدام شد تا معادن ذغال سنگ، احجار قیمتی، آهن، مس، طلا را جستجو کند. جيولوجست مذکور در سال ۱۹۰۷ ذخایر ذغال سنگ غوربند، تاله و برفک و دره صوف رامطالعہ کرده و در قسمت ساختمان جيولوژیکی شمال افغانستان کتابی نشر نمود. در همین دوره استخراج لاجورد به پیمانه زیادی مورد استفاده قرار گرفت. امير حبيب الله خان در سرسبزی و شادابی کشور از طریق اعمار بند ها اعمار مجدد بند غزنی، حفر نهرها از جمله نهر سراج قندهار و جلال آباد، احداث باغ ها و پروژہ های صنعتی به خرچ دولت که چنانچه آنار دوره مذکور تا حال باقی است از آنها استفاده میشود، تلاش کرد. یکی از عمده ترین کارها در این دوره ترمیم و احداث سرک های موثر و ممیاشد. برای احداث سرک های جدید پروگرام کار عامه بوجود آمد و قوای تشکیل شد که تعداد آن به پنجهزار نفر الی هشت هزار نفر میرسید. امير حبيب الله خان در اثنای بازدید خود از هند مفکوره استفاده از سنگ ها را در کنار سرک ها با خود آورد. و آن را عملی کرد. پل های آهنی بالای برخی از دریاها یا دگاها یا پوست. معرفی موثر در افغانستان برای نخست در زمان امير

حبيب الله خان صورت گرفت. در هنگام بازدید خود از هند دو عراده موتر را از طریق قندهار به کابل وارد کرد که سبب شد که اعمار و ترمیم سرک ها سرعت یابد و یک شرکت ترانسپورتی تاسیس گرديد. در سال ۱۹۱۸ قریب سی عراده موتر در کشور موجود بود. و رکشاپ های بادی سازی، رنگ ما لی، و تخنیکي تهداب گذاری شد.

تجارت :

در زمان امير حبيب الله خان امنیت و آرامش نسبی در کشور حکم فرما بود. بنابراین انکشاف تجارت با هند و بخارا توسعه یافت. در بین سال های ۱۹۱۱ الی ۱۹۱۵ فقط ۳۸ فیصد تجارت خارجه افغانستان را با روسیه احتوا میکرد. ولی با زهم انکشاف تجارت افغانستان تا زمان امان الله خان به بازارهای اروپا و غرب راه نیافت. بلکه اموال تجارتي در شهرهای سرحدی تباد له میشد. متاسفانه با شروع جنگ عمومی اول در ۱۹۱۴ راه های تجارتي مسدود گرديد و مخصوصاً تجارت با روسیه کاملاً سقوط کرد. صادرات کالا های افغانی در روسیه عبارت بودند از: پشم، پنبه، پوست باب، گوسفند، گاو، اسب، کشمش، بادام، پسته، گندم، ابریشم، زیره، قالین و غیره همچنان مال تجاره هند را مثل تکه داکه، سان رنگه، مرچ، هیل و غیره از طریق افغانستان به آسیای مرکزی و روسیه صادر میگردید. در مقابل از روسیه تکه های ابریشمی، زری ونخی، سیخ آهن، چرم، چینی باب، شیشه، چای سبز، المونیم، نفت، گوگرد، ساعت، موزه و غیره وارد میگردید. کالا های

صادراتی افغانستان به هند میوه های خشک و تازه، سبزیجات، غله، پشم، تنباکو، قالین، گلیم واسپ بود که ارسال میگردید. و در مقابل تکه های نخی انواع رنگ ها، بوره، چای، تار، ادویه و ماشین آلات وارد کشور میشد.

امور مالی :

عوايد، وماليات و مصارف آن گوناگون بود که انواع ماليات بالای مردم فشار شديد را وارد میکرد. و از سوی دیگر یک سلسله کارهای بیگاری (یا بدون مزد) نیز بر این فشار می افزود. مسایل مالیاتی در کشور به اجاره گذاشته میشد. اکثراً مالیه به صورت جنس درگدام ها و تحویل خانه های حکومتی ذخیره میشد.

اصلاحات اجتماعی :

با روی کار آمدن امیر حبیب الله خان در آغاز قرن ۲۰ تحولات اجتناب ناپذیر در عرصه های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی بروز کرد. زمینه هر چه بیشتر شرایط عینی برای پیدایش یک حزب ملی مساعد گردید. که در نتیجه شرایط ذهنی برای نظام مشروطیت نیز آماده میشد. شکست دومرتبه انگلیس منبع الهام آزادی خواهی برای مردم منطقه و آسیا گردید. اندیشه های آزادی خواهانه و نظریات سیاسی سید جمال الدین افغانی از آسیا تا افریقا در اعماق شعور و روان مسلمانان ریشه دوانیده بود.

امور نظامی :

امیر حبیب الله خان در عرصه نظامی تغییرات جزیی وارد کرد. بطور مثال قطعات موجود در پایتخت کشور " چهارغند " رابه دو لوا ارتقاء

داد. در تشکیل هرلوا سه غند پیاده وجود داشت پرسونل هریک از غند های این لوا ها به چهار هزار نفر میرسید. در تشکیل غند پیاده یک کندک توپچی " ۲۴ ضرب توپ صحرا، توپ کوهی و هواوان " و یک کندک سواری " یک تولی ماشیندار در ترکیب کندک سواری " وجود داشت. هر غند دارای جزو نام های لوژستیک و مخابره نیز بوده است

سیاست خارجی امیر حبیب الله خان

امیر حبیب الله خان بعد از مرگ پدر از گرفتن زمام امور در کابل به برتانیا اطلاع داد، در بدو مرحله از روش و سیاست بی اعتنایی در مقابل انگلیس ها کار گرفت. (لاردرزن نایب الحکومه هند برتانوی) از امیر حبیب الله خان تقاضا نمود که به هند سفر نماید. و با وی ملاقاتی انجام دهد، به زعم انگلیس ها از اراده نیک برتانیا اطمینان حاصل کند و همچنان معاهدات جدیدی را با دولت هند برتانوی به امضا برساند. اما امیر حبیب الله این خواهش رانه پذیرفت. و مدت سه سال را بابتی اعتنایی سپری کرد. انگلیس ها هیتی راتحت رهبری (لويس ویلیام دن) سکرتر امور خارجه حکومت انگلیس سال ۱۹۰۵ به افغانستان فرستاد. و در ۲۱ مارچ همان سال معاهده بین امیر حبیب الله خان و نماینده انگلیس به امضا رسید که به موجب آن : (امیر حبیب الله خان تمام تعهدات راکه پدرش در برابر انگلیس متقبل شده بود تجدید نموده و وعده داد که در جزییات و کلیات امور چون سیاست داخلی و خارجی و تعهدات که از طرف امیر عبدالرحمان خان عقد گردیده

بود. امير موصوف نيز به اساس آن موافقت هاو اتحاد رفتار نموده و درآينده نيز از آن پيروي خواهد کرد. و هيچ گونه حرکت خلاف وعده از او سر نخواهد زد.) بد ين ترتيب انگليس ها امير حبيب الله خان را مانند اجدادش در ميدان سياست مغلوب ساختند و استقلال خارجي افغانستان زير نفوذ انگليس ها يک بار ديگر باقي ماند و در عوض انگليس ها مبلغ ۱۶۰۰۰۰ هزار پوند استرلينگ سالانه اعانه و کمک مالي به امير ميدادند و به امير وعده سپردند که برای وارد کردن اسلحه به افغانستان هيچ گونه قيد و قيود را وضع نکند. بعد از آن انگليس ها از امير خواهش کردند تا به هندوستان سفر کند و در اوایل جنوری ۱۹۰۷ با صد نفر از درباريان، مامورين، افسران و سه صد نفر عسکر وارد هند شد. و مدت دو ماه را در آنجا سپری کردند و سپس از مشاهدات سفر خود در هند امير حبيب الله خان به اين نتيجه رسيد که افغانستان به ريفورم و اصلاحات احتياج مبرم دارد.

امير حبيب الله خان هنگام بروز جنگ اول

جهانی نماينده انگليس هادر کابل (حافظ سيف الله خان) را احضار و بدو اطمینان داد که افغانستان در اين جنگ بی طرف خواهد ماند امير حبيب الله خان به تاريخ ۲۹ جنوری ۱۹۱۶ بی طرفی افغانستان را اعلام کرد. و گفت : (وی نمیتواند از سياست عنعنوی افغانستان در برابر همسايه های خویش انحراف نمايد.) در حالیکه هيچان عمومی مردم افغانستان به طرف داری از ترک ها و جرمنها برضد انگليس احساس ميشد و مردم سرحدات افغانستان که منتظر اعلان جهاد بودند. مايوس گرديدند.

امير حبيب الله خان در ۲۱ جنوری ۱۹۱۹ در کله گوش لغمان کشته شد.

منابع و ماخذ :

- ۱- فيض محمد کاتب ، سراج التواريخ
- ۲- عبدالحی حبيبي ، جنبش مشروطيت در افغانستان . کابل : مطبعه دولتی ۱۳۶۱
- ۳- زندگی نامه امير حبيب الله